

L'ILLA DE LA CALMA

SANTIAGO RUSIÑOL

L'ILLA DE LA CALMA

Antoni López, editor
Llibreria Espanyola
Rambla del Mig, 20, Barcelona

Santiago
Rusinol
Obra completa

Antoni López, impressor : Olm, 8 : Barcelona

L'esperar el barco

Llegidor amic: si pateixes de neurastenia, o et penses patir-ne, que ja és patir-ne; si estas atabalat pels sorolls que ns porta la civilitat, per aquesta angoixa d'anar depressa i arribar abans allà on no tenim feina; si els negocis t'han omplert de números allí ont hi hà d'haver lo que n diem l'enteniment; si els *cines* t'han fet malbé la mecànica de la vista, i el bellugueig se t'ha fet cronic, i el *desfici* ja no t deixa viure, i vols gaudir un xic del repòs que s mereix an aquesta vida el que no ha fet mal a ningú, segueix-me a una illa que t diré, a una illa on sempre hi fa calma, ont els homes mai porten pressa, on les dònes no s fan mai velles, on no s malgasten ni paraules, ont el sol hi fa més estada i on fins la senyora Lluna camina més a poc a poc, encomanada de la mandra.

Aquesta illa és Mallorca, llegidor. És aquesta moneda grega, montada en blau, que, segons diuen, va eixir de la mar salada pera pendre el sol una estona, i s'hi va trobar tan bé, que s'hi va quedar condormida. És aquesta illa *voltada d'aigua*, més llatina que totes les altres; es aquet racer pera anar a pendre caliu de nyonya, *dutxes* de llum i banys de posta de sol. I deu esser per això que t dic i per tantes coses que aquí em descuido i que ja anirem dient, que jo et juro, oh, llegidor!, que aixís que hi hakis desembarcat t'entrarà una mitja són tan rítmica i tan melodiosa, unes ganes de no fer res tan segures i definitives i un ensomniament tan seguit, que diras: «Aquesta és la terra que convenia an el meu mal; una terra que, sense dormir, s'hi pot reposar i somniar-hi».

Figura-t, tu, que aixís que hi arribes, després de passar per uns penyals com uns murs encantats vora el mar i de veure una bahia que no té altra missió en el món que emmirallar el cel i els nuvols, i uns barcos que han plegat les veles, com els aucells pleguen les ales, i una sèu tan assoleiada que no se sab si ella pren el sol o és el sol que pren catedral, veus un moll, el barco s'hi atansa, i a la vorera de les pedres una renglera de mallorquins que, sabs lo que hi fan?... esperen el barco!

A tot arreu, el qui espera un barco és que li arriba un conegut, o que li havia d'arribar,

o que li té de dur les maletes; doncs, aquí, no. Aquí, esperen el barco!

A tot arreu, això d'esperar, és una feina neguitosa, que ls homes la fan passejant-se, mirant el rellotge, comptant el temps; doncs, aquí, la fan a peu dret, quiets, i serens i reposats.

A tot arreu, l'esperar, fa posar cabells blancs als homes; doncs aquí... no els hi tenen mai; l'esperar no és obligació, ni és distracció, ni és desig d'espera... pera esperar, com els aucells que no tenen gana i s'estan dues o tres horetes a la punta d'una branca, obrint i tancant les parpelles; com la cigonya s'està a peu coix a la vorera de l'estany, sense posar l'altre peu a terra; com el gat a la vora del foc i com el moro al peu de la porta. L'esperar, aquí, és la religió del que no du pressa an el viure, ni tem la mort el jorn que arribi; és l'estat de perfecció de l'ànima contemplativa; és el Sant Embadaliment. Els profetes varen estar sigles esperant el barco a Judea; els apostols també l'esperaven; els jueus encara l'esperen; els moros viuen d'esperar-lo... Però els mallorquins, més modestos, no l'esperen de tant amunt: l'esperen al moll de Palma i, aixís que l veuen arribar, el segueixen esperant am la mateixa beatitut, i és que, pera ells, lo d'esperar el barco és el ritme de la seva illa.

Sí, llegidor, aixís que arribis, si em creus a mi i vens a Mallorca, encara no sies al moll

L'ILLA DE LA CALMA

ja sentiras gran consol al mal de dur pressa
que portes, ja el sol t'haurà pres de plè a plè,
ja baixaras la palanca am tot repòs i sereni-
tat, ja el pols t'anirà poc a poc, ja el rellotge et
retrassarà, ja sentiras un plom als peus i una
dolçor damunt dels ulls, ja parlaras a poc a
poc, i si et gires i per etzar sents una sirena
allí al lluny, quasi puc assegurar-te que t po-
saras an el rengle i... també esperaras el
barco.

El pendre el sol

Aixís que deixes, embadalits, els rengles d'esperadors de barcos, trobaras, an el mateix moll, una altra mena de subjectes, que ls hem vist iguals a Cabo Verde, a Les Palmes i a Tenerife, que no més sen crien en les illes, i són els prenedors de sol.

Aquets homes els veuras seure an els bancs de les *escolleres*, en una àncora rovellada, damunt d'una bota vuida o al mig d'un rotllo d'aqueixes cordes que hi han en tots els ports del món, que no se sab si ja han servit o si encara tenen de servir. Els veuras tan enso-pits, que ni tan sols s'esquiven les mosques, que ls fan servir de parada i fonda; tan torrats de pendre lo que prenen, que semblen enqui-tranats, i els veuras tant entregats a la mateixa actitud, a l'actitut de pendre el sol, com si complissin un vot.

El sol es pren per tot allí ont ne tenen; es pren de bon grat, es pren per forsa, fins hi hà metges i tot que n recepten; però aquets prenedors de Mallorca, aixís que ls observis un xic, veuras que l prenen per vici, i és que no sen poden estar. És com donar-se a una beguda que escalfa per fòra en lloc de per dintre; és tornar-se llagardaix; és esser cigala de les que no canten; deu esser una voluptuositat que l que arriba no la pot comprendre...; però el pendre el sol, aquí, és tant un acte, com an el continent pendre l'absenta o una altra mena de *trago*.

—Què tindrà aquet sol—te preguntaras, —que arribi a esser un vici tan gustós pera els habitants d'aquesta terra? És que escasseja i per això s'estima? És que arriba més destilat? És que és més de primera mà?—

Això darrer no t'ho podem dir, però en quant a escassejar rai... Si n'hi cau per aqueixes parets! Si en fa de pols per aqueixos camins! Si n'asseca de persianes, i si en rosteix de portes i finestres! Lo que és al qui té l'*afició*, ja n'hi donen per les butxaques, an aquestes platges i *escolleres*! S'hi pot ben rebejar! Ja el pot pendre a raig fet, el qui en vulgui, que no hi escassegen pas les hores, ni el *combustible*, ni els jornals, els que l'envien a les illes! Nostre Senyor gloriós, repartidor de totes les coses, es pot descuidar de repartir certs aliments als pobres de les Balears, però lo que

és de lluminaries, ja veuras que no les fa gruar. Encén la fornal de bon matí i no l'apaga fins al vespre, i encara hi deixa la lluna per si volen un xic de torna.

El prenedor, doncs, no s pot pas planyer, i veuras que no s plany. Que no s plany mai! Deu esser que pensa que això del mar apaga la vèu dels que criden o que ls de l'altra banda no hi senten, que tant els prenedors de sol com els esperadors de barcos observaràs que no parlen, i, si parlen, parlen baix, com si el parlar fos un treball, que ls destorbés de la seva feina, aquesta feina de no fer-ne, tan dolça pera els somniadors i tan tebia pera el que pot viure d'espurnes de llum i de reflexes.

—Per què deu esser, això?—et preguntaras, mentres ten aniras cap a Palma.—És mal de l'illa? És bò o és dolent? Aixís com hi han plantes de regadiu, hi hauran homes de *soleiera*? Aixís com hi han bons nadadors, hi hauran bons assoleiadors? Serà un *sport* que ve dels fenicis, o d'aquells grecs tan olimpics que anomenem quan volem fer el classic? Serà, Déu meu!, mandra d'aixecar-se i anarsen a l'ombra de més enllà? ¿Seran pescadors de canya, desenganyats de no pescar, que encara anyoren el sol que prenien mirant el suro?

Lo que creiem és que tenen de tot: d'olimpics, de mandres, de Déu, de mallorquí, de musclo i de pedra. Aixís com el mar, a l'Equador, cria meduses, que no són peix, ni algues,

L'ILLA DE LA CALMA

ni coral, ni llagosta, les illes crien alguns homes que són com molsa de sol. Homes que viuen amarrats a les despulles de les àncores, als blocs verdosos dels molls i a les groguenques parets de les penyes, i que són fragments de la mateixa illa.

En són fragments i fan tornar-ne an els que hi viuen i an els que hi anem.

Aixís com has observat que, si t'arribes a entretenir, t'hauries quedat mirant els barcos, a l'anar-ten del moll cap a Palma no t'assentis pas, o ja has rebut. En lloc d'asseure-t a l'ombra, t'asseuries al mig del sol, i un cop al sol ja ets mallorquí, i encara que no hi perdries res d'esser-ne, si ten has d'entornar, que no t'assentis..., perquè no t'entornaries. El sol t'hauria fós am l'illa i series una alga de l'illa.

Es Born

Lo primer que s troba, a l'entrar a Palma, és Es Born. Es Born és el rovell de l'illa, és allí ont hi passa el meridià, és el pinyol, el cor i l'ànima.

Es Born és un passeig i una plaça, amb arbres de totes les mostres que crien les Balears, resistents an aquell sol que deiem i a l'aixut municipal, i am cases de totes les alsaries i de totes les architectures, desde l palau senyorial, sobri d'histories de decorat i bell i proporcionat de linies, fins a les cases modernistes, amb els jocs de caligrafia que té aquest estil *capritxós* dels arquitectes noucentistes d'idees *adelantades*.

An aquestes cases, per esser an el centre, hi viuen les forces *vives* de tota la població, o lo que n diuen les forces *vives*, per poc vividores que sien. Aquí, els casinos politics, mon-

tats pera jugar-hi el tresillo, pera tenir-hi una penya d'amics on ensopir-s'hi en comunitat i anar en corporació a rebre el quefe, el jorn que tenen la sòrt de que arribi a donar-los lluiment; allí, el centre d'agricultors, per no haver de viure al camp, que és ont hi hà més agricultura, si no menteixen les estadístiques; allí, el centre militar, pera poguer fer de paisà, canviant la vida de quartel per la vida contemplativa; allí, el casino dels senyors, aquets casinos que aquell que hi entra ja el reglament li diu que és senyor; allí, els fomentos de lo fomentable, i tots els amics del país i els enemics de la llagosta, instalats en sales grandioses, on tenen una balconada pera veure passar la rua el dia de Carnestoltes, o l'arribada del quefe, o pera no veure arribar a ningú i deixar sol an el conserge.

A sota dels pisos, les botigues, també de la mena públiques, com cafès i cerveseries, fetes pera la discussió, encara que no s'hi discuteixi; els *kioscos* de periodics, pera el ram de la cultura pública i la diversió privada; les barberies an els entressols, pera fer-se retallar els cabells i anar a retallar als veïns, i totes aquestes cosetes que necessiten les capitals pera la seva vida econòmica.

Es Born, com se veu i com hem dit, és aon van a parar les venes i d'ont ne surten les arteries pera donar vida a la ciutat, i de la ciutat als suburbis, i dels suburbis a les costes, i

de les costes a les onades (que per això és illa, pera tenir onades); és el *foro*, i és el mercat, i és el centre del moviment; però, com que aquet moviment és d'illa, és un moviment tan suau, que, sinó que ns han ensenyat que l nostre planeta rodola pel vuid del no-res, o sia l'eter, quasi diriem que no s belluga.

An Es Born, més que pera el burgit, sembla que tot sia preparat pera el noble exercici del seure. A l'entrada i a l'eixida hi han quatre esfinxs de pedra. L'esfinx és un animaló d'*anfibologia* enigmàtica, que sol estar recolzat per tots els paisos de l'història on s'ha criat aquet bestiar; però els esfinxs d'Es Born, no sols s'hi recolzen: s'hi asseuen, per no gosar dir que s'hi ageuen. Tenen uns posats tan mandrosos, tan dormits, tan encarcerats, que estem segurs de que, si s'alcessin, no s podrien tenir drets i es tornarien a seure, i ja no hi hauria qui els fes moure. Ademés, de llarg a llarg, hi han bancs de pedra, disposats pera que hi seguïn les majories; hi han cadires de ferro, reixades, pera les classes superiors, i balancins a tots els casinos, pera tota mena d'associats, i si algú no troba sitial, tampoc créc que estigui privat de que s'assegui allí on pugui, gaudint tothom, am llibertat, del repòs que tot ciutadà té dret llegal a gaudir, i que per alguna cosa ens costa tanta sang, tants martirs i tantes guerres.

Aquet seure d'Es Born és tan simpatic, que

no voldriem altre castic, per les nostres culpes i pecats, que esser condemnats a cadira an aquet llac de beatitut, de calma i polsina daurada. La gent s'hi passeja poc a poc i no destorba al qui passa; la música que hi toca els dijous, toca baixet i a dos per dotze, pera no despertar als somniosos; les noies surten en processó fetes de cares ideals que enamoren sense exaltar; els cotxes caminen al pas, pera no fer remoure la grava; els joves d'aquells balancins se venten silenciosament, callant i mirant aquelles noies; a dalt dels terrats hi toca el sol, que dubta entre anar-sen o quedar-se, per no haver de tornar a l'endemà; enllà d'enllà es veu el mar, silenciós també, pera no desvetllar als barcos i als que hi dormen dintre, i fins l'aigua d'una font, que surt de sota quatre tortugues, raja am prudencia i quietut, pera rimar am tot lo que la volta, no sabent-se, com la taça de la font dels lleons de l'Alhambra, si és l'aigua la que escolta a la gent o la gent la que escolta a l'aigua.

Oh, Born beneït, quin remei ets pera tots els que estan cansats de correr sense anar enlloc! Déu te conservi el teu repòs, pera consol dels desesperats del burgit de civilitat! Déu ens hi dongui una cadira an aquet temple del seure!

El "Cafè de la Pau"

Quan estas cansat de seure an Es Born, sia an els bancs de les democracies, sia en les cadires de pago, atravesses el pas dels cotxes i vas... a seure al «Cafè de la Pau».

El «Cafè de la Pau» és un cafè que, si el que escriu ha estat quatre anys an aquesta illa de la calma, comptant curt, hi haurà segut cosa de trentassís mesos.

Quin atractiu té, aquet cafè, pera que un hi pugui seure tant temps? El mateix que hi seu no s'ho explica.

Es pot dir que aquet local el constitueixen dues columnes, dues columnes quasi jòniques, groixudes, curtes i estucades. Tot lo demés, taules, taulell i parroquians, és completament secundari. El tot són les dues columnes, que fan una ombra inexplicable.

Allí quasi no hi và ningú. Els pocs que hi

van quasi no enraonen; els cambrers no donen conversa; lo que s veu al davant són quatre cases, com totes les cases d'arreu, ni altes ni baixes, ni amples ni estretes; la gent que passa pel carrer és poca i silenciosa; no s veu res de particular, i, am tot i això, un hi mata hores, i jorns, i setmanes, i mesos, i els parroquians s'hi fan vells, fins a morir damunt de les taules.

An aquet «Cafè de la Pau» s'hi menja molt bé, barato i bò, i ben servit; a sota de les columnes jòniques s'hi sospita un celler ben proveït, perquè els vins són bons i tan antics com les columnes quasi-jòniques; l'amo és amable i bona persona; però, més que això, el no passar-hi res és lo que hem arribat a creure que fa l'atractiu de la casa.

Us penseu que és poc el tenir un cafè, net, ben servit i solitari? Un cafè que no hi entri ningú que no sia *entrant* de la casa? Un gran local pera un tot sol, am dues columnes quasi-jòniques? Us penseu que no és prou el poguer dir «Aquesta cuina que maniobra, i aquesta cafetera que bull, i aquets cambrers que esperen asseguts, tot és fet perquè tu en gaudeixis i no n gaudeixi més que tu i quatre amics de tota confiança»? Que sabs lo que és, estimat llegidor, un cafè que no hi juguin al dòmino; que no sentis aquell soroll d'òssos de mort damunt de la taula? Que sabs lo que és un cafè que no hi juguin al *tresillo*, amb aque-

lla eterna discussió de si havien de tirar la *mala* o la bona, o el rei o el príncep? De que els cegos no hi vinguin a tocar el *Ven y ven* o la *Marina*? De que s pugui fer mig-diada, o dormir tota la tarda i tot el vespre, si un vol, sense que ningú el desperti, en un lloc tan públic com un cafè? Si an aquet «Cafè de la Pau» hi anés gent, ja no ho seria de pau. L'atractiu de la casa és aquet: dir-se «De tal a tal hora vindrà *fulano* o vindrà *sutano*, i si no venen és que estan malalts», i veure els amics com envelleixen, i els moços com també envelleixen i com envellim tots a la casa, a l'ombra de les dues columnes.

Allí, la pau ho és tant de pau, i la solitud tan simpàtica, que ni a missa ni a la llar n'hi hà tanta. És un cafè de reculliment pera anar-hi a fer meditacions i exercicis esperituals; un lloc pera pensar en l'altra vida, i lo poc que vivim, i lo poc que som, i que de cendra tornem a cendra; és un cafè com una ermita que, en lloc de frares, de tant en tant hi entra algun parroquià a fer examen de consciència i a menjar-se una ensaimada; és un *retiro* de gent laica i és el rovell de la calma.

L'home que pugui tenir un cafè aixís i un *park* públic, ja no s pot planyer de la vida: té casa i té jardí propis, sense haver de tenir cura, ni criar jardineros, ni cuineros. Am dos rals diaris de gasto pot tenir lo que demanava el poeta: «Aquella descansada vida»; pot tenir

(però am llum i cadira) lo que tenia Sant Francesc: la tranquil·litat del desert, i pot gaudir les hores que vulgui aquell silenci benefactor que recomana en Mæterlink a les ànimes sensibles. Si Nostre Senyor l'ha cridat pel camí de la poesia, pot versificar tant com vulgui, sense que persona viva li destorbi ni un moment la cacera del consonant; si és donat a filosofar, hi pot matar les hores que vulgui, sense un sotrac a les idees; si li agrada no fer res, allí sí que està en casa propia; hi hà fins balanci pera exercir la santa vagancia. Un cafè aixís no l troba qui vol. N'hem seguit molts an aquesta vida, però de cafès com el de la Pau no sen troben més que en les illes.

És clar que a voltes hi hà un xic de burgit. Quan hi arriba el gran Alomar o l'entusiasta Lluís Martí, les seves idees subversives sonen sota les dues columnes com una bomba dintre una cripta o remouen aquell estany com si hi tiressin una pedra. Però allò dura poc. Les aigües s'ondegen fins que arriben a les parets, i la calma torna a regnar an aquell centre de repòs.

Allà, al fons, un senyor mig calvo pren xocolata, tot sol, com si el tinguessin castigat; un cambrer llegeix el diari i s'adorm damunt del paper; n'hi hà un altre que no s'adorm, perquè ja dormia sense llegir. Darrera del mostrador, l'amo, am cara de bondat, envia un record pietós als parroquians que ja no exis-

teixen, que potser han passat a millor vida, però no pas a millor descans..., i el temps camina pausat, entre una horxata i una gaseosa.

Un surt d'allí, sen và a seure al Born i s'entorna a seure al cafè, i reposen tant el viure, aquelles llargues sentades, que, per anys que hi anem a seure, mai agrairem prou a l'amo el que ns deixi aixoplugar, am tant d'amor i simpatia, a sota les columnes jòniques.

Lo trist és que l jorn que ns morim tres o quatre parroquians haurà de tancar la casa, a no esser que la conservi com a panteó pera els amics.

Amb això, ves-hi aviat, llegidor, si no vols trobar una làpida recordant, aïl, els que hi anavem a gaudir d'una pau beatífica.

Els carrers estrets

L'home que ja està cansat d'anar del «Ca-fè de la Pau» al Born, llocs de pressa i d'exal-tament (an aquet món tot és relatiu), i és de mena meditador i es vol donar a la vida priva-da, fugint de les vanitats d'aquet món tan plè de trenca-colls, pot encauar-se per la ciutat i anar-sen als carrers estrets plens de... ningú, i de ningú més, que no n'hi manquen pas an aquet Palma.

De carrers estrets, en totes les viles (excep-tuant les d'Amèrica, que no són estrets ni són amples, ni blancs ni negres, ni foscos ni clars), en tenen el seu passament. Són carrers del temps de l'opressió, en que les cases s'apropa-ven pera poguer estar més oprimides; carrers del temps de l'*obscurantisme*, que procuraven extrener-s pera que no hi penetressin les *llums*; vies que sen podrien dir... infeccioses,

si aleshores s'hagués cultivat el microbi de l'infecció...; però els carrers estrets de Palma tenen tant un caracter propi, que no tenen res que veure ni am l'infecció ni am lo altre. Són com són, perquè han d'esser-ho i perquè havien nascut pera esser-ho.

De primer són nets, i un carrer estret que se li pugui dir que és net (quan tots sabem el mal ús que s fa d'aquestes estretors, en totes les capitals que n gasten), ja és una cosa extraordinària. Són nets, sense que la *netor* sia estucada ni de ciment Porlant, com és la netedat plebeia. Són nets de naixença i d'educació: de naixença, per esser de pedra; d'educació, perquè la pedra no és com la terra, que fangueja aixís que la posen en remull, i es fa carrec del seu prestigi. Després de nets, són magestuosos. Els casals que crien a cada banda, o tenen balcons de gran volada o tenen les finestres gòtiques, am columnes primes com canyes, sostenint dues toies de pedra; barbacanes de noguera, servint de visera a les finestres, o balustrades am columnes, com an els quadros del Veronès; portes d'arc rodó, amb escut, o portalades amplíssimes, que recorden, per lo severes, uns palaus de la vella Florença que tots fossin habitats per bisbes, i després de magestuosos són... callats, i ho tenen d'esser, perquè si no fossin callats ja no serien a Mallorca.

Ho són tant, de callats, que, quan un pas·

sa, ressona tant el caminar, que més que carrers se podria dir que venen a esser capces armòniques fetes de lloses acústiques, i que l trepig, més que caminar, sembla el teclejar d'un gran piano. Ho són tant, que l pas d'un infant mou tant de renou an el veinat que eixiria la gent pels balcons, si els balcons fossin fets pera eixir-hi, aixís com són sols decoratius. Ho són tant, que quan per etzar hi passa un cotxe esgarriat, que sol esser un metge o un foraster, tremolen les dues fatxades i trontollen totes les pedres. Ho són tant, que ls brins d'herba tenen temps de florir en les juntures de les lloses, amples com tombes. Ho són tant, que això no són carrers: són una mena de campanes, on cada sospir, cada crit, cada trontoll de breçol, cada tic-tac de cada rellotge, ve a esser la palpitació; uns carrers d'encantament, petrificats desde quatre sigles, ont els veïns fossin fantasmes.

An aquets carrers quasi no hi han botigues. La gent d'aquets palaus no menja. Portalades i més portalades, amb un pati enllosat de palets, am quatre columnes jaspiades, am dos trams d'escala amplíssims, per on no s'hi veu mai baixar ningú, i amb un enreixat, allà al fons, com una llençada de sol damunt d'una toia de flors; escuts heraldics arreu dels murs; una palma lligada a la reixa, i parets nues, parets llarguíssimes, aquestes parets desolades que sembla que tan sols serveixin pera posar-

hi un rengle de làpides, o pera fusellar-hi algú, o pera jugar-hi a la pilota.

Naturalment, no havent-hi botigues no hi hà compradors ni venedors, i, no venent ni comprant, no hi han empentes. Quan passa algú, an aquets carrers, que sol esser un capella o una vella, algun trastorn passen an el barri; una vèu que surti de dintre, sol esser un plor o un crit de socors; si són moltes, ha d'esser el rosari, i quan passa un vol de falzies, xisclant desesperadament, per sota de les barbacanes, ressonen tant aquelles parets, com si haguessin entrat a la sèu i voltessin les naus i les columnes.

An aquets carrers, els carrers estrets, hi dorm la vella noblesa de les families mallorquines. Hi dorm resant pels sigles que passen; hi dorm escoltant les campanes, veient esgroguèir-se els murs, escoltant el remor del mar, que ls canta am vèu de tradició els temps passats de les conquestes, i el dormir en un llit tan reial com és l'illa de Mallorca, hi deu fer de tan bon dormir, que per això els costa de desvetllar-se.

Potser tenen raó d'esser aixís.

Pera els oïdos afinats, els crits moderns són tan estridents, que potser val més no sentir-los. El tenir una casa ben ampla en un carrer estret, potser val més que un pis petit en un carrer ample, i potser, entre l'udol d'un motor i el xiscle de les falzies, ens estimem més les falzies.

Els gats

Però els veritables habitants dels carrers estrets de Palma, els amos i els senyors, són els gats.

El gat estima la solitud. No és bestiola aimant del bullici. Uns animalons tan retrets i uns subjectes que l seu estament és parlar poc i fer el seu fet, per força an aquets carre-rons s'hi han de trobar com a casa seva.

El gat del carreró de nobles ho sab tant que és a casa seva, que aixís com els gats d'al-tres bandes els hi agrada viure arropits a la vora del braseret o damunt d'una calaixera, al mig de dos florers de paper, i no estan per anar a tranzitar, els de Palma van pel carrer amb un aplom i una confiança que s veu que saben lo que trepitgen.

¡Res de gateres o gatones pera aquets companys de solitud! No volen eixir d'amagat.

Saben tant el servei que fan an aquestes cases desmantelades, on les rates, a no esser per ells, no deixarien ni un pergamí, ni un escut, sense rosegat, que han agafat la vanitat d'uns majordoms administradors que guarden les cases pairals perquè no hi entri l'hipoteca, i volen anar sols pel carrer pera vigilar les seves finques.

Asseguts a les porteries, grassos i lluentos com canonges, quan entra algú an el ample portal sel miren de cap a peus, com si li demanessin la cèdula, i ni es dignen girar la cara. Saben que si un els trepitgés, trepitjaria tot el barri i intervindrien missers i el marrameu se sentiria en el mateix tribunal suprem, i no mouen ni una orella, i no fan ni un acatament, ficsos sempre i capdellats com un capítell de la casa.

Aixís que estan cansats de seure, es renten les potes am la llengua, lo mateix que si es possessin guants, i solemnials, serios, estirats, com si anessin a fer visita, sels veu passar damunt de les lloses. Si el gat del sabater els saluda (un gat blanc que s'ha anat destenyint), ni es dignen mirar-lo i van avant; si senten cridar una falzia, alcen el cap pera mirar-la, i la claror blava del cel, que entra per dalt de les barbicanes com una llenca de blavor, els hi enxiqueix les nines dels ulls; si estan cansats, s'aturen un xic al mig del carrer, com a casa seva; si entra una tira de sol, s'hi estarrufen

i s'hi pentinen; si passa un altre gat, sel miren i, si no és del seu braç, no el saluden. Van de dret a la catedral, ont hi hà un gat company que ls espera, un gat de sèu, un gat gòtic, un gat que sab tots els recons de les capelles i dels altars i que ls surt a rebre a la porta.

Els dos gats quasi no es saluden ni es diuen res, perquè ja s'ho han dit tot. Passen tan poques novetats an aquets barris de quietut! Hi han tan poques coses pera contar an aquets casals mig somorts, on no hi hà altre remor que l del corc, o una finestra que cruixeix, o una viga que s'esquerda! És tan freda la vida de gat, an aquets palaus de la calma! No es diuen res, però s'entenen i estimen les mateixes coses. Estimen les golfes, i els altars, i els retaules vells, i els cadiratges, perquè saben que crien rates; estimen els pergamins, perquè fan flaire de velluria; estimen les cuines immenses i refectoris grandiosos, perquè sempre hi queden recons de la vianda que sobra, i estimen els mateixos amos, perquè, com an ells, els plau lo ranci i estimen les mateixes coses.

El gat de sèu se queda a la sèu i el gat de nobles sen entorna a casa. Com a l'anada, no saluda, no s grata, no s descompon. Si passa una gata modesta, se la mira, si ella no el veu, i baixa els ulls, si és ella la que mira; si passa un home ric, s'hi frega, i si passa un pobre,

s'allunya; a cada portal mira a dintre, pera dir «Bona nit *tenga*» al gat pairal, i aixís que les altes campanes criden la gent a oració, entra a la sala del seu palau i s'arropeix allí, en un banc, mentres els criats de la casa es posen a resar el rosari.

D'allí no es mou fins l'endemà. No surt de nits; té bona conducta. Pren xocolata, si n'hi donen. Estudiaria llatí, si els seus amos n'hi ensenyessin; es casaria, quan fos hora, amb una gata del seu braç; però tot això ho faria a l'estiu... Mes ve el Janer, el ditxós Janer, mes de l'amor i de les gateries, i aquella bestia reposada, que no ha tingut altre company que l gat de la catedral, que no s'ha mogut del carrer, que no ha freqüentat res il·lícit; sentint la força del fret que li electrissa la pell, sen puja dalt de les teulades, i la primera gata que troba, aixís que veu sortir la lluna, me l'abraça i me l'amanyaga, i és que les gates, am lluna, totes semblen de bona casa.

Però després baixa, i quietament s'entorna a veure el seu company i li explica el pas de la teulada.

El company l'absolt, dient-li que ls pecats am lluna no compten, quan la gata no és d'aquell barri..., i amb aquella absolució sen entorna a dormir a la porta, i en la calma dels jorns de sol, si el gat pobre li parlés d'*ella*, diria que no la coneix, i abaixaria els ulls, beatífic, mentres se lleparia el bigoti.

El Mirador

Sortint d'aquets carrers de que hem parlat, prepara-t a rebre una impressió de les més belles i solemnials que hagus pogut gaudir en la vida.

Figura-t que, com en un diorama, després d'una mitja fosca, et porten a una terrassa, et posen el mar al davant, te l'extenen fins a l'infinit, t'hi aboquen tot el blau de tota l'aigua del Mediterrani, encenen totes les clarors, hi deixen anar tots els nuvols més brodats d'or i de porpra, i llencen damunt de les ones una volior de barques am totes les ales exteses, et fan seure damunt d'un mur, rovellat pel temps i la salabor; t'abriguen am la catedral més besada pels sols ponents, i més oenta de foc del cel, i més colrada per les centuries, i et diuen: «Seu i admira».

Allí on seus és una muralla de les que en-

cara queden a Palma, i de les que haurien de quedar, si els aterradors de muralles no tinguessin tanta pressa a tirar parets velles a terra pera encastar-hi cases noves d'arquitectura de *fielat*; els murs són la sèu de Palma; els barcos de baix són les aurenets que van i venen d'Espanya; el mar és *Ell*, el Mediterrani; i els dos braços que s'extenen pera rebre l'aigua de la bahia, abraçant-la amb amor d'illa i gronxant-la a la seva falda, l'un du tot un vol de cases, parades damunt de la verdor, mateix que papellones blanques, i l'altre un rengle de molins, amb els mocadors extesos, despedint les barques que volen, i si tot això que veus no t'atura, no has nascut pas pera viure en cap illa.

Tot això et diu: «Deixa-t de presses, que la vida és massa curta pera corre-la desbocat! Pensa que sempre hi hà un més enllà que no podras aconseguir mai! Compta que, per molt que corris, mai s'inventarà cap eina que corri tant com el pensament! Atura, doncs, aquet pensament i ja que has trobat un llibre de contemplació com Mallorca, pare d'aquell Raimond Lull, para-t un moment i reposa, que de llocs pera reposar tan bells com aquet, i tan serens, i tan voltats de blavors, no seu troben pas a tot arreu».

Compta tu que, pera reposar an aquet lloc de solitud, hi hà un jardinet vora del mar, que essent racer és una miranda; que ls arbres

s'ageuen terra endintre pera fer ombra als contempladors i no privar-los-hi la visió; que no passa ningú que destorbi, que tothom calla i tothom medita, com si l'immens espectacle els imposés el silenci; que l'aigua no para un moment de reflectir els nuvols que passen, i en passen sempre i a totes hores. Compta que allí veus pondre el sol, i que pondre-s el sol a Mallorca no és com pondre-s a tot arreu. Hi gasten més foc i més boires, i cremen més llum i més encens, i s'hi emmirallen més coses belles, i compta que l'aire salat sembla que t venti am llunyaries, i si comptant am tot això no creus, am mi, que un país de calma és un país ideal, Déu te castigui a portar pressa.

Ningú en du an aquet lloc, ni ningú en pot dur. Un home que passés corrent, no l sabrien concebir. Dos o tres diu que sen hi han vist correr, i és que corrien a matar-se, creient que allí acabava el món, i es tiraven a baix dels penyals. Allí, poetes rimant el seu pensament amb el mar; allí, llegidors de versos amb el llibre clos a les mans, pera contemplar el llibre més gran; allí, ànimes solitaries, ubriagant-se de claror i obrint el cor a la vida; allí, parelles d'enamorats, no parlant de tantes coses que tenen pera dir-se, i allí els que saben d'escoltar i els que saben sentir i saben veure, i allí tots els contemplatius, i els aïmants de tots els colors, i els escoltadors del

silenci. No; de pressa, allí, no pot dur-sen'hi!
Això es deixa als miseriosos que van adele-
rats a morir-se!

Per aquell mirador tan solzament, podia el
rei en Jaume primer pagar cinc centes gale-
res i batallar fins a morir, pera treure els mo-
ros d'aquesta illa.

La veritat és que no n són ben fòra.

Aquest esperit contemplatiu davant del
mar i davant dels nuvols i de les coses que
no tenen amo, ens ho devia encomanar el
moro.

La Sèu

Aquets murs immensos que s'alcen darre-
ra el mirador que deiem, són els murs de la
Catedral.

Una porta am cresteries gòtiques, amb un
atri petit al davant; un arc de fulles estilisa-
des; un rengle d'apostols a cada banda; un
maciç de pedra daurada enfilant-se fins al blau
del cel; una massa groguenca fins als nuvols.

Una massa immensa, llisa i colrada, amb
un rengle com de xiprers a les voreres de la
teulada, és la Catedral de Palma.

Poques sèus deuen existir que donguin
idea d'haver estat fetes d'un cop de martell,
com aquesta; d'un sol moment de creació,
d'un sol bloc, com la Sèu de Palma.

L'artista que la va crear es devia inspirar
en els penyals que s'alcen en aquestes costes,
i va voler fer un gran penyal místic, que fes

pensar en la fortalesa de la seva religió; un palau magestuós, que tingués de temple i de castell i que fos la casa d'un déu conqueridor de les illes.

No sembla que l'hagués construïda: sembla que fos un mont de pedra i l'hagués anat cisellant, deixant an el bloc cresteries, i finestrals, i soports, com qui esculpeix una estatua, i l'hagués deixada an aquell cim perquè l sol vingués a besar-la totes les hores del jorn i l'omplís de roentors i l'encengués com una flama cada vespre, al baixar a la posta, i que no n tingués prou de fer-ne una: que l'hagués creada prop del mar pera que n'emmirallés una altra, ferma i maciça la de dalt, ondulada i vibrant la de l'aigua.

Sembla també que hagués pensat: «Per fòra en veuras l'armadura, però entra a dintre i en veuras l'ànima».

Tota l'aspror de la pedra que pots veure a la fatxada, a dintre serà dolcesa; la fortalesa de fòra, a dintre serà suavitat; la desolació, companyia, i la severitat, perdó, i tot el poder que representa aquell castell retut per les ones, un cop dintre serà consol de lleugeresa i de gràcia.

No crec que s pugui veure un temple que am més simplicitat de medis arribi a més alta bellesa, que am menys ratlles hi hagi més art; ni que am menys medis de construcció es logri més gran harmonia. Si els edificis s'afines-

sin, diriem que és una orga immensa, que està afinada a quart de tò; si es comparés amb una campana, diriem que fent-la dringar ha de sonar melodiosament, i si es pogués comparar amb un vaixell, diriem que ha de navegar sense una arruga en les veles. Les columnes són tan esbeltes, que no acaben en lo alt: se difumen. Les naus són tan amples i perfectes, que no tenen punt d'unió i no se sab on s'abracen. Els finestrals són tan hermosos, que no reben la claror: la van a cercar allà, an el blau; i allí, an el fons, l'altar triomfal reb una llum tant d'ultra-cel, tan suau-ment divinizada, que si la gloria baixés entraria per aquell *ábside*. Ajunteu-hi, ara, un color sever, patinat, com un reliquiari; un color de llosa sepulcral, un color de perla ennegrida, o un color de vella armadura; ajunteu-hi el reflexe d'alga que ve de les ones del mar i les guspises de cadmium que baixen dels finestrals; ajunteu-hi les llumenetes dels cerials i de les llanties, com ànimes en processó, i la boirina de l'encens, i les brillantors dels altars, i les foscors de les capelles, i formarà l'arca santa més imponent i somniada que hi pugui haver damunt de la terra. Aquet temple és una gran flor del jardí de l'humanitat. Poques vegades els homes hauran fet servir la materia pera esperitualisar-la tant. Són moments feliços del món. Moments en que l misticisme es cristallisa en obra d'art, en que l

pensament se reclou i l'ànima agafa forma. La Sèu de Palma és una illa que ha nascut al cor d'una altra illa.

Tant hi ha nascut, que enlloc com aquí dintre un se troba tant dintre mateix de Mallorca. L'isolament és tan gran, la pau hi és tan definitiva, que, sentint el remor del mar, un se figura embarcat en una illa meravellosa que navega com una nau. Un se sent voltat de blavor. Un se sent nadant per la terra, i un no vol desembarcar. Mallorca us ha entrat al cor.

Al sortir d'allí, els boscos, les cases, la badia, el port i les montanyes, tot sembla que s'hagi enxiquit. Fins Palma sembla més petita, i és que l sol concentra els seus raigs als murs de pedra del temple i tot lo altre s'apaga. Sembla que hi hagi boira baixa i que s'hagi encès un farell an el punt més alt de Mallorca. Sembla que, encesa pel sol, tregui fumera rogenca, feta de vibracions d'encens, o un ram de coral que ix del mar, o un volcà, o una penya roenta... i un voldria esser sant de pedra pera poguer-se estar allí sigles i més sigles.

Aquell carrer

Internant-se més per la ciutat d'aquet Palma callat i distret, es troba una iglesia gòtica, am la fatxada apedaçada am pedres de color de fusta, i s'entra en un altre carrer, també estret com el dels palaus i també quiet i reposat, però d'un repòs i d'una quietut que no s'assembla de res an aquells altres.

Aixís com allí no hi han botigues, aquí no hi hà res més. Tot són botigues. Aixís com allí els casals són amplíssims, aquí les cases són tan estretes que sembla que estiguin de cantó, i aixís com allí hi creix l'herba en les esquerdes de les pedres, aquí, a cada foradet, a cada escletxa, a cada juntura, hi neix un aparador, atapaït de piquetes d'or; de cada clot en surt un nas, amb unes ulleres negres, i a cada forat hi hà un niu, plè de dònes i de criatures.

Què hi fa allí tanta gent apilotada an aquells caixons, treient el bec pel finestró, mirant de reull a tots els que passen, entretenint-se fent cadenetes, manejan rodetes am pinses, treient capsetes plenes de pedres i posant-les a l'escaparata? Qualsevol diria que juguen a fer cou-dinar o a fer barrisca; que miren l'ànima dels rellotges pera sapiguer què és lo que ls fa moure; que fan quadros de cabells o caligrafia am filigrana; però el seu ofici deu esser un altre, perquè els que tenen tants infants, que ls han de posar an els prestatges pera enquibir-los a la casa, no els mantenen entretenint-se. Hi deu haver algun secret, que l foraster no pot penetrar-lo.

Sia el que vulgui el modo de viure i de guanyar-se els aliments, els aliments no han d'escassejar an aquells caus d'argenteria, perquè, no sols no es veu miseria, sinó que la capsa on viuen sol esser neta i ben endreçada. La materia que gasten dintre pera els seus jocs i entreteniments és or i argent, i l'or i l'argent sol esser car a tot arreu on se pugui bescambiar; arriben a casa, de plaça, amb uns cistells tan plens de vianda que és més gran el cistell que l pis; gasten el luxó de tenir tants fills i de tenir-los tan parions i am les faccions tan simètriques, els de totes les botiguetes, que n tindrien pera regalar si no fossin pares i mares; no diuen res a ningú, no esvaloten, i tenint un passament i complint amb

els sants preceptes, i essent de Mallorca, com els altres, pera parlar d'ells la gent parla baix, i sels mira de reull, i si els té d'anomenar no sab còm anomenar-los.

És que hi han malalts a la casa, que no gosen cridar quan els veuen? És que deuen i que no paguen? Serà que tenen diners i fan gelos an els que no en tenen? O que, segons males llengües, alguns dels passats, que també feien cadenetes, varen ofendre a Nostre Senyor? Per malalts no serà, perquè estan bons. Perquè deguin diners, tampoc, perquè solen pagar al comptat. Per tenir gelos a sa riquesa, tampoc seria motiu, perquè molts dels que s'allunyen els hi podrien donar or pera encadenar tot el carrer, i en quant a lo d'haver ofès a Nostre Senyor tot poderós, encara és més inverossimil, perquè alguns d'aquets que no els tracten, no sols l'ofenien, l'ofenen, i de valent que l'ofenen: l'ofenen, de fet, de paraula, per presència i per potència.

La sòrt és que són filòsops. Que s'allunyin o s'apropin, que ls mirin de cara o de reull, que s'hi fassin o que no s'hi fassin, an ells deixeu-los fer anelletes, i bosses d'argent, i botonets, i els teniu entretinguts com un infant amb una nina. Amb unes estenalletes i una troca de fil d'argent, tant el capdellen i descapdellen, i el filen, i el desfilen, i el torcen, que tenen pera divertir-s'hi un any. Qual-

sevol cosa els encanta. L'anar a plaça i vigilar si bada alguna verdulera pera haver les cols més barates, l'anar d'una botiga a l'altra a fer barates de botonets, el mirar-se les criatures i veure que són tan exactes; l'escombrar el carrer, l'embrutar-lo, tot els fa passar l'estona am resignació i alegria. Fins el treball els diverteix. Són actius, són bellugadiços, són amables i són enraonadors, i com que quasi tots són parents, lo que vol un cosí vol l'altre, i allò és un carrer de familia.

A voltes surten amb una capsa, i am les dones i les criatures sen van a jugar a comprar i vendre, amb un xarroteig de garces que les engeguessin d'estudi. Van pels poblets, per les masies; corren, ensumen, registren; aquí cambien un anell nou, per sis de vells i dos de nous; allà adoben un rellotge; més enllà l'espatllen, i també el compren, i amunt i avall, i gira i tomba; quasi sempre es deixen caure an aquells carrers de nobles, que és on solen fer més requesta.

El gat de la porta, inflat de sòn, ni tan sols els mira passar, i ells saltironen cap amunt, i com que la porta és oberta sen entren dintre de les sales. Els criats, com que ja són vells, no estan per joies ni joieries i els deixen triar lo que vulguin; el majordom seu en un silló, i s'hi està tan bé an aquell silló, que ni s'enterra de lo que volen, i continúa fent la bacaina que va començar en temps dels avis; el se-

nyor és en automòbil a correr a seixanta per hora per allà ont abans tenia les terres; i els de la capseta, aleshores, s'enteren de tots els armaris, registren les arquimeses, desclouen el secret de les arque, i tria per aquí, tria per allà, al veure quelcom que llu, tracten am l'administrador i ho compren.

Una volta és una medalla commemorant els fets dels passats; una altra, una creu de rosaris penjada allí desde aquells temps de les ofenses dels de la caps; hi hà cops que és un reliquiari amb una gota de sang vessada al temps de les creuades, o un anell de vella comtesa, o bé un segell de baronia. En lluint, o essent vell, ho compren tot. No hi hà res que no els entretengui i els hi serveixi de distracció. Comprarien i compren, si poden, els pergamins, les catifes, les arque de nuvia, els joiells, les pedres dels capitells i els finestrals de la fatxada.

S'ho enduen i els dels palaus s'ho veuen endur amb indiferencia. Ho veu el gat, el porter, els criats. El senyor sab que s'ho han endut, però a un home que compri am caps li dona tan poca importancia, sab demanar-ho am tal cortesia, que està content de que s'ho emportin. Són tan velles, i rovellades, i tan passades de moda aquelles rancies tonteries, que per orgull de regatejar o mandra d'haver de dir que no, el deixa marxar amb un somriure, o amb un arronçament d'espatlles que

vol dir: « Pòbres criatures, aneu al vostre carrer i entretingueu-vos ».

I ells hi van al seu carrer. I ben depressa que hi van. Reuneixen tota la família: la dona, els petits, els mitjans. Els ensenyen lo que han comprat, i adoben per aquí, regiren per allà, treuen l'escut d'una joia, afegeixen unes lletres a l'altra, i remenant, desfent i montant, es passen tota la setmana, movent totes les estenalles.

Potser aquet moure-s, aquet burgit, aquet remoure les aigües en l'estany de la quietut, aquet saber entretenir-se am les coses de la velluria i arreglar-les que semblin noves, aquet bellugar les ales, encara que sien aixalades, an el país del repòs; aquet guanyar i aquet no gastar; més que haver ofès an els cristians, an aquell temps que s'ofenien, fa que s tingui de qua d'ull a uns homes que pera anomenar-los sels té d'anomenar en secret.

En les illes de la calma el que s belluga desentona.

El Molinar

Tirant enllà, seguint la platja que forma el braç de la bahia, es veuen, extenent les ales, un rengle de molins de vent.

Aquets molins de vent són vells. Són tan vells, que n'hi han alguns que ja no els queden veles; an els altres els pengem els braços; an aquets el sol els ha corcat; a molts, com un barco vell, no més els queda l'ossamenta; però els queda la blancor, i veure-ls blancs, damunt del cel blau, morts i tot i desmantelats, són una visió bellíssima.

Posats de rengle, vora del mar, s'aguanten fermes com la tradició, i es defensen del modo que poden de les coses lletges que ls volten i que, lo mateix que una mala herba, sels hi estan menjant les arrels. Allí, cases de cartró-pedra, amb aquella fredor simètrica que solen tenir els coberts que s'aixequen en tots els suburbis. Allí, diposits de benzina i magatzems

de terragada, destilant aquella negror que destilen certes industries. Allí, barraques amb emparrats que la pols no els deixa fer raim. Allí, fàbriques d'aquelles coses que les ciutats se les treuen fòra, i allí tot lo que fa nosa, voltant aquells pobres molins, que s'enfilen cap amunt, perquè tenen por de tacar-se.

I a fè que tenen raó de pujar, ja que no poden fugir. Un molí vell és una cosa tan hermosa i tan venerable com qualsevol edifici historic i, si aixís com avui tot tira per l'utilitat de les coses, es tirés per la qualitat, creiem que ls pocs molins de vent que queden, com a record de lo que foren, s'haurien de declarar bells monuments nacionals, i, en lloc d'haver-hi moliner, tenir-hi un conservador, que altres conservadors hi han pera conservar coses menys dignes i mancades de tota bellesa.

Si no fos per aquells molins que Cervantes va immortalisar, hi hà moltíssimes nacions que no sabrien que existísim. Espanya els deu simpatia de tots els que saben de lletra. Si tenim fama d'*hidalgos*, i de valents, i de poetes, ho devem més an *aquells* molins que a les batalles que hem guanyat i a les dotzenes que hem perdut, i si creuen molts que ls que ns visiten venen aquí pera veure motors, o xemeneies, o maquinaria, no tenen idea de lo que som ni de lo que representem.

El molí correspon, en la terra, a lo que l barco de vela en el mar. Les mateixes ales en

laire, el mateix vent pera fer-les moure, les mateixes bergues pera dur-les, la mateixa blavor del cel pera destacar-ne la blancor...; però aixís com les veles del barco estan ficeses i no es poden moure, les del molí, al sentir vent, sembla que s'omplin els pulmons, i estiren els braços enlaire, i fan cruixir les antenes, i arriba un moment en que roden tant, que semblen una gran planta, amb una rosa blanca oberta an els brots més alts de les fulles.

Jo us confesso que mai m'he parat a veure rodar una turbina: roden a sota de l'aigua, i a les fosques i untades d'oli; ni baixo mai a les calderes, ont els pobres que hi han d'estar fan tuf de greix, fent contrast amb els moliners de vent, que fan flaire de pa del dia; ni mai m'he parat a contemplar la carbonera d'un barco. Però, pera veure anar un molí, he caminat hores i hores per les planures de la Manxa, prenent aquell sol i aquella calor que devia pendre aquell Boig unic.

Pera els que ls saben veure no cansen mai. A cada hora, a cada minut, tenen un ritme diferent. A cada batec del vent, el seu cor respon amb un altre. Cada vibració de l'aire la senten ses fibres i tremola. Les seves ales tenen nervis. Es podria dir que són grans arpes i que l'oreig n'arrenca notes, ara tristes com un plany, ara amples i magestuoses com una tempesta de ritmes.

Els molins de l'illa ja no volen. Quan vo-

Santiago
Rusiñol
Obra completa

L'ILLA DE LA CALMA

laven, ai!, devien volar a ritme suau, com tot lo de l'illa.

Ja no volen, però s'aixequen, com fantasmes d'un altre temps, i fins morts i tot, com ara són, tenen el dò de recordar, i això tenen de bò les illes: que lo que no tenen ho sugereixen.

El tramvia de la prudencia

Si venint de la Plaça de Cort, ont hi hà la Casa de la Vila, segueixes avall, per un carrer ample, i vas a la Costa de Sant *Domingo*, veuràs una mula que tota sola va caminant xano xano.

Res la distreu del seu camí. No mira a ningú. Va fent el seu fet. Am la qua es venta les mosques, que la segueixen i la pasturen, però ella, sempre amb el cap baix, camina que caminaras, no para fins a esser al Born i, en essent al Born, s'atura.

A voltes espera cinc minuts, a voltes un quart i a voltes una hora, però la bestia és tan resignada que, si no vingués lo que ha de venir, allí s'estaria a peu dret encara que fos un parell de mesos, sense dormir, sense menjar i, lo més difícil en una illa, sense seure en cap cadira.

Aquesta bestia té una missió: esperar el tramvia del *Terreno* (perquè aquí a Palma també hi hà un tramvia), i aixís que arriba aquet tramvia enganxar-se a la llarga al davant, pujar la Costa de Sant *Domingo*, tornar-se a desenganxar, tornar avall (a peu) altra vegada; vinga esperar i vinga tornar-hi, i sempre amb el tramvia a l'anada i sempre sola a la tornada; anar fent de llançadora, am les mateixes mosques a coll, com un pendol de rellotge que anés marcant l'hora de Palma.

Aquet rellotge va poc a poc; ningú té pressa a donar-li corda; aixís és que quan la mula deixa les altres dues amigues pera que sen vagin al *Terreno*, enduent-sen el veïcol public, ningú té empenyo en anar depressa, i el qui en tingués tampoc hi aniria.

Un cotxe, pera esser *campechano* i tenir bona conducta, no hi ha d'anar mai de depressa. La qüestió és no acalorar-se i pendre-s les coses am *sossego*. Si no arriba avui, serà demà. Si les sopes es refreden, es mengen fredes i semblen coca. Si la familia passa ansia, per això és familia, pera passar-ne; i si un s'ha de quedar pel camí... val més això que pendre mal. El topament de dos tramvies aixís seria una cosa terrible.

Un tramvia d'aquets no és pera dur presses. Qui en dugui, que sen vagi a peu, que arribarà més aviat. Més que una eina de fer camí, ve a esser una mena de casino o una

reunió familiar pera tenir les seves converses.

Tothom qui puja es coneix.

Molts se donen la mà i es saluden.

—Còm està, *madona*?

—Molt bé, gracies.

—I *s'atlot*?

—Ja és micer.

—I *s'atlota*?

—És a missa.—

I quan s'han ben saludat i preguntat per la salut de tota la parentela, el cotxer dona una mirada als parroquians, pera veure si sen ha descuidat algun, i aixís que veu que hi són tots descargola el frè i arrenca.

Tot el moll (més de tres cents metres) el passa al trot o a pas de marxa. El bestiar encara va lleuger i porta un pas que s veu que hi hà sang. Els mateixos *clients* sen admiren. Hi hà una *atlota* que s mareja. Hi hà un senyor que diu prudentment:

—Amb aquestes velocitats dels temps moderns que ara correm, ens en anem al precipici.—

I aixís que ja quasi hi serien, si no hi possessin aturador, n'hi posen, i el tramvia es para.

Què passa?

Passa... que reposen.

S'ha d'empendre una pujada que té més de quaranta metres, i és qüestió de pendre

Santiago
Rusiñol
Obra completa

L'ILLA DE LA CALMA

embranzida, i abans d'embranzir, és clar, reposen.

El cotxer, doncs, com que ja sab que les besties tenen prudencia, aixís que les té ben al pas les hi deixa fer el seu fet, hi cargola el seu cigarro, sense per això deixar el frè, perquè, aixís com an el tramvia li dona per anar endavant, si li dongués per anar enrera, a més del perill corregut, tornarien an el mateix lloc i haurien de tornar a començar, i el temps és or, fins en les illes, i els amics ambulants de dintre aprofiten aquella calma pera contar-se les seves coses. Una *madona* que porta dol diu que s distreu, anant en tramvia, pera no pensar amb el que « al cel sia ». Una dòna es fa pendre el pols per un metge de la tertulia. Un pagès explica el seu plet. I sense desgracies i am salut, arriben al cim de la costa.

Allí s'atravessa un barri, que sen diu Santa Caterina. Un barri que de cada porta en surten tantes criatures que sembla extrany que hi capiguessin. S'arroceguen un xic per l'acera i sen van totes a la via.

Qui corre, aleshores? Qui té cor pera esclafar aquell bé de Déu? El cotxer, a punta de fuet, ja fa apartar totes les que pot, però sempre en pot quedar alguna entretinguda sota les mules i no és prudent anar depressa. El cotxer no hi va i tots ho aproben, perquè poc o molt tots són pares.

Aleshores, de cada porta, darrera de les

criatures, surten les mares; però no pera treure-les, sinó pera fer algun encarrec al conductor del tramvia. L'una li dona un farcell, que n farà *entrega* a l'esser al *Terreno*; l'altra, un cistell plè de verdura, que ja l'aniran a rebre a lloc; una minyona de servei li dona una carta pera un soldat, que l trobarà fent centinella a la *garita* de Port Pi; d'un forn en treuen una coca, més gran que les rodes del cotxe; un peixeter li dona un peix; una planxadora, camises; l'adroguer, un paquet de sigrons. I arriba a portar tantes coses que ja el passatge és lo de menos: allò és un tramvia de càrrega.

Va seguint el carrer, poc a poc, pera fer temps i esperar el company, l'altre tramvia de *vuella*, que s'han de trobar an el *desvío*; però l'altre de *vuella* no arriba.

Passa un quart, passa mitja horeta, i el de *vuella* vinga no arribar.

Els de dintre, com que ja saben que l camí és molt accidentat, no es planyen de res i fan molt bé. També seria perdre el temps. El cotxer ja baixaria pera anar a pendre un gotet de *palo*, quan se sent un *pito* furiós, xiulant desesperadament: es el de *vuella*, que arriba.

Pita com un condemnat, però arriba al pas. És parent del de *ida*. Els dos conductors es fan encarrecs. Els del cotxe que ve i els del que và, miren per la portelleta pera veure's bons i saludar-se, i essent ja a la fi del barri, i venint una pujada seguida d'una baixada,

com unes montanyes russes, sia que no s poden parar, sia que l cotxer es vol lluir o que té un cop de sangs o que s *loca*, engega el frè, atia el bestiar— «Ari, dic!»,—fa petar la tralla, s'aboca avall, surti lo que surti, i a l'esser an el revolt... descarrila.

Els passatgers, com que ja ho saben, es preparen al descarril i no tenen por, perquè... ja ho saben.

Seria molt d'agraïr que ls del «Foment del Turisme» possessin un retol, concís, anunciant an els forasters que allí és el lloc de descarrillar, i que ve a esser un *apeadero* no declarat oficial.

Si això passés a Catalunya, ja hi hauria una *cantina* pera vendre-hi truites i formatge.

Aixís que han tornat a encarrilar (que és molt aviat, per la gran pràctica), el cotxer posa el bestiar al pas. Ja era hora. No tot ha d'esser correr. Segurament que deu esser pera veure el paisatge, que ja han vist, però que sempre és bò de recordar: atmetllers i serres a la dreta; el mar i la bahia a l'esquerra.

Si hi hà un foraster, fins li expliquen:

—Allò blanc és *es Molinar*; allò verdós és *es mar*; allò llunyà, *es cap Enderrocat*, i allò que no s veu, *es Cabrera*.—

A l'esser a la vora del *Terreno*, com que ja quasi s'hi és, no s mira prim i no s va depressa; primera, perquè ve pujada i an el tramvia no li convenen, i després perquè l

conductor té d'anar repartint els encarrecs. D'un carrer que ve de montanya, es veu baixar un home, allà al lluny, i resulta esser aquell del cove. D'un segon pis amb entressol uns braços senyalen que s'espera, i surt un soldat per l'escala, que és l'assistent de les camises. De la platja puja un mariner, que és el marit de la del peix. D'un portal surt una familia: la familia d'aquella coca. El tramvia es para. Es va fent entrega i es va treient pès i vianda. Ara en baixa un i es despedeix donant la mà als companys de viatge.

— Bon dia *tenga*.

— Bon dia *tenga*.

— Una *besada* a ses *atletes*.

— Estaran molt contentes, *madona*.

— *Mem* si vindrà sovint en *so* tramvia. —

Ara en baixa un altre, i un altre, saludant-se i donant-se el *tenga*, i quan ja ha baixat el passatge i no queden més que les mules, amb el cotxer i el conductor, com que ja no hi ha compromís, poden fumar i llegir *es* diari.

I el llegeixen fins que arriben, que sempre sol esser al mateix dia...

I qui anys empeny..., anys... rodola.

El "Terreno"

El *Terreno* ve a esser el Vallcarca, el Putxet o el Tibidabo de Palma.

És el lloc ont els bons burgesos sen van a reposar, a l'estiu, de lo que hagin pogut fer a l'hivern.

I és on van a canviar de calor.

Arriba un moment que, de tant suar, de tant pendre sol a totes hores, de tant l'estiu fer de les seves, l'home es diu: « Aixequem-nos i anem a suar més enllà; aixequem una ilusió, o, més ben dit, una torre enlaire, i fugim d'aquet forn que ns asseca ». I aquest enlaire, pera els palmesans (homes de bon acontentar), és un enlaire d'uns trenta metres.

Això sí: aquesta suadora, aquestes termes en comunicat, són en un lloc tan delitós, tan bell i tan illa, que s'hi pot patir de calor, encara que sia pagant pera tenir-ne. Al cim del

turó, el castell de Bellver, un castell feudal que no feudaleja, amb una torre de l'homenatge, i marlets, i fossos, i espitlleres, com si realment hagués de servir pera altra cosa de la que serveix, que és embellir la montanya i donar-li una silueta d'una bellesa sobirana. Sota el castell, un bosc de pins, amb una flaira de resina tan saludable, que retorna, i tan abundant, que ls barcos que passen en surten més enquitranats; més ensota, les *torres-llogetes*, pera els que paguen més pera tenir fresca; després, les *torres-butagues*, pera els menestrals de la salut, i a baix, a la carretera, els que respiren modestament; però, en tot, un anfiteatre am mar pera tothom, igualtat de cel i el mateix esplet de blavor, una d'aquestes blavors que, aixís com el sol moreneja als que l prenen tot el jorn, sembla que hagi de blavejar les cares dels que la miren.

Aquestes ilusions de burgès, aquestes torres d'anfiteatre, vistes de lluny, són tan lleugeres, tan blanques, tan colorides; la verdor els hi escau tan bé, obren tant els pulmons al mar, que sembla que no pugui esser que s'hi pugui suar tant a dintre.

Però, què hi fa el suor quan ve de gust i quan no és guanyat el pa amb el del front, segons canten els evangelis, sinó exercint el Sant No Fer Res? És tan bò tenir casa propia i arribar a esser propietari fins del sol que caigui al terrat! Tenir banyera natural! Esser

amo d'una torratxa desde on se vegi la bahia més bella que s puguí somniar, encara que un s'escaldi per veure-la, i tenir un tancat amb una horta pera poguer-hi maniobrar! Els gustos de cada hu s'hi demostren amb un esplet que s pot dir que n'hi hà pera tots els gustos. El que li dona pels planters, demaneu-ne d'agricultura: geranis, rosers, cols, lleçamins, faves, clavells, escaroles; una barreja de flors, de fruiters i d'hortalisa, que sembla extrany que en tan poc lloc hi puguin tenir tanta avinença. El que té afició al bestiar, conills, gallines i *pavos* reials, tots en una mateixa gavia, com una arqueta d'un Noé, modesta i sense pretensions. El que és aimant dels obgectes d'art, boles de vidre de colors, d'aquelles que s'hi veu a dintre tota la torre i tots els veins; un indi de terra cuita, dels que va portar en Colon de mostra, o una Minerva d'alumini; i qui li ha donat per la pintura, cada marina mercant que, si no s tingués el mar natural pera comparar-ne la semblança, es podria dir que belluguen. Hi hà la torre d'un català que ha encastat plats a la fatxada, com un escudeller estilisat. Hi hà qui ha omplert tota una estatua am petxines i petxinetes, com una pigota marina; i n'hi hà un que, en lloc de tenir aucells, té peixos engaviats, en uns aquariums de lloguer, tan avesats a estar presos, que si caiguessin a mar es perdrien i es marrejarien. No hi hà ilusió que no tingui lloc, ni

somni que no tingui local. L'imaginació més volcànica d'un senyor Esteve català, no hi podria afegir res més. Allò no són torres. Són celdes del convent de la burgesia.

I tot això, vist en conjunt, té una claretat en tò blanc, i una finesa de maticos i una dolcesa de colors, que sembla impossible que tantes cases, que tractades d'una a una cada una sen và a les seves, a l'acoplar-se totes juntes puguin lligar tanta harmonia. Ve a esser lo mateix que un mosaic, que pedra per pedra són... una pedra, i reunides formen dibuix, o com les llanes d'una catifa, o com les teclès d'un armonium. El *Terreno* és un cigne blanc, del que cada casa ve a esser una ploma.

I pera... no fer res... quin *Terreno!* Demaneu-ne de distraccions d'aquelles que no cansen mai. Si vols pescar am canya, ho tens tot... menys el peix que s deixi enganyar. Si t'agrada veure eixir el sol, no tens de fer més que esperar-lo assegut al terradet, i allí el veuras com surt de l'aigua, amb una cabellera de flames, i si et dona per veure estrelles, hi tens el cel de bat a bat, i no n'hi manca mai ni una. A voltes es veu entrar un vaixell poc a poc, amb els flocs extesos, com si posés domaços al cel, i s'atura a la bahia, am la mateixa magestat que si portés a Lohengrin. Després surt un vol de barques com si patinessin en l'aigua, i allà on và una van totes, com estol de

peixos voladors. Ara udola una sirena que s'plany de tenir-sen d'anar; ara s'encén la farola i destria or damunt de les ones, i, per fi, arriba la nit, i el port de Palma s'illumina, i una volior de llumets s'arreglera en totes les ribes, com processó que passa.

An aquella hora no fa calor. Lo que fa són unes ganes de viure sense fer res, de dormir despert i d'ensopir-se, que un pensa: «Qui pogués esser musclo!» Obrir la casa de tant en tant, pera que l'aliment vingués dintre, i que la closca fos una torre, d'aquelles torres un xic ingenues, però tan bellament assentades an aquell *Terreno* d'ensomni.

Del "Terreno" a Palma

Si el viatger és un home actiu o un home d'acció, com ne diuen avui dels homes que van per feina, i pera entornar-sen a Palma vol anar-hi en poca estona, hi hà un altre medi més segur: embarcar-se i s'hi és desseguida.

Allí, a l'altra banda del port, es veu la catedral i els barcos. És un camí curt i segur i s'hi pot anar per la drecera, perquè el mar sempre ho és de drecera.

Un sen và, doncs, a una riba, crida un barquer i aneu cap a Palma.

Un crida al barquer, però el barquer dorm.

S'hi està tan bé dintre d'una barca, tenint les ones per breçol...; l'oreig és tan pur i tan suau, an aquelles voreres de mar...; hi cau un solet tan manyac, que un troba natural que dormi. A esser barquer, qui no dormiria?

El barquer dorm, però al cap d'una estona

que un l'ha cridat, es desvetlla, s'aixeca del fons, estira els braços, desfà tres o quatre nusos d'aquets que tenen les barques pera atracar i desatracar i fer lo que n diuen maniobra, us pregunta on voleu anar, i us embarca pera anar a Palma.

Abans d'anar-hi, això sí, com que hi hà més d'un quart de rems, consulta el vent pera alçar la vela, i com que amb això de la vela, si no se sab manejar bé, hi ha naufragat tanta gent, per si fa garbí o fa lleveig, si ara arriba de ponent o si sen entorna cap a levant, triga un xic a posar la popa, però quan la posa és cosa segura.

Lo que hi hà és que, aixís que arrenqueu, en lloc d'anar cap a Palma, veieu que feu un biaix i us en aneu cap a l'altra banda; això us sorprèn, però és molt natural. En diuen anar contra vent, i l'anar contra vent vol dir anar cap allí ont un no voldria, amb un joc d'anguls i de tangents, que us allunyen... pera apropar-vos, encara que això costi d'entendre an el que no sab de coses de mar.

De la primera embranzida us en aneu a dret fil a la vora d'una *farola* que potser és més lluny de Palma que allí d'ont heu sortit. Torneu a pendre una embranzida de través i torneu al *Terreno*, però ja més de vint metres enllà. Tombant la vela, aneu a la dreta, i de la dreta a l'esquerra, i de l'esquerra a *vice-versa*. Vireu per aquí, i vireu per allà, i feu

tant camí i tan poc seguit que, o bé la catedral recula, o sou vosaltres que no avenceu. Si Colón ho hagués fet aixís, encara avui els seus hereus el portarien cap a Amèrica.

De tots modos, encara que no ho sembli, tot và endavant. D'això no hi hà dubte. Podria esser un efecte d'òptica, però no ho és. I tant no ho és, que, com que l sol ja s'ha aclucat a darrera de les montanyes, para l'oreig i la barca es para i la vela es queda penjant com un llençol que han posat a estendre.

El mariner, que és molt reflexiu, pensa un moment lo que té de fer. No s vol decidir a *maniobrar* sense consultar altra vegada els *cardinals* i els elements. Veient que no s pot servir del vent, cerca tal volta una corrent d'aigua que us porti, pam més o pam menys, allà ont heu de desembarcar; però, veient que ve la fosca i que les corrents no estan pera correr, pren el partit de lo que s fa mitja hora abans dels naufragis: agafa els remes i es posa a remar.

Al cap d'un moment es cansa i reposa, i, pera ajudar a passar l'estona, comença a explicar els seus viatges, i els viatges són tan interessants que ja el remar no té importancia.

Aquell home que fa el tragecte d'una escullera a una *farola* i d'una *farola* a un moll, ha corregut tots els mars, ha estat a totes les costes, i com que l que ha viatjat tant sempre

té coses pera explicar, demaneu-ne d'explicacions: vint viatges d'anada i tornada!

Ha corregut el Paranà, aquell riu com una bahia, que porta l'aigua d'unes boscuries que sols hi lloguen pis les serpents; riu de fang i de cocodrils, que té la Pampa per voreres. Ha arribat a les grans cascates; amb un llaut sense quilla ha anat riu amunt i riu avall, dies i dies, i mesos i mesos, sempre am la soletat per guia i els *yacarés* per companyia, i us explica am tant d'amor aquella desolació, que els remes li cauen de les mans, i la barca ja és com una boia que espera que l Parana la dugui sola fins a Palma.

Aquell home també ha seguit tots els ports del vell orient, tots els de Grecia, tots els d'Egipte, i ha arribat a la mateixa India. Parla de Constantinopla, de ses mesquites i minarets, com si parlés de Sant Francesc o de la torra de la sèu; descriu les costes de Smirna, com si fossin el «Molinar»; parla del Cairo i de Jerusalem, com si vinguessin a esser el barri de *Santa Catalina*, i quan arriba a l'India, us descriu tan bé, al seu modo, els grans palaus de Benarés, les aigües sagrades del Gauges i les selves d'aquella terra, plenes de fosca i de misteri, que un li diu que no porti pressa (i ell no n porta), que no ve d'aquí, que si no arribeu aquell vespre ja arribareu l'endemà, que val més viatjar an el barco del pensament, que un sel guia, que

esser *pasto* de les onades o *jugucte* de les mateixes.

No n du de pressa; en du tan poca, i s'entusiasma tant, explicant-se, i un s'embadaleix tant, escoltant-lo, que sentiu que la nit sen ve a sobre a la meitat de la ruta.

Els barcos ja han encès la llum i la destrien dintre l'aigua; els farells de Porto Pi i del port van giravoltant la claror pera anar veient tota la bahia; el mar és negre, però tan negre, que arribeu a dubtar de que n'hi hagi, i el cel és tan brodat d'estrelles, que hi han les que s veuen i les que no s veuen.

Guiant-nos amb elles, o am lo que s pot, a la fi un arriba a Palma. Am tres hores de navegar heu fet una milla. Déu n'hi dó! Podeu dir que heu guanyat el *record* d'anar poc a poc pel mar; però, per què s té d'arribar abans, si un se troba bé pel camí? Què sen treu d'anar més depressa, si a l'esser a lloc ja s'ha acabat la feina? S'arriba a Palma am salut, i sense sotracs, i sense empentes, i aixís que un posa els peus en terra es troba que aquell tramvia havia descarrilat en un dels llocs que té per costum.

I és que un tramvia, pera viatjar, mai és tan segur com un barco.

Les parets llargues

A Palma, de tant en tant, an els carrers solitaris, es troben parets altes i desolades, que tanquen els jardins i els patis.

Jo no sé quin misteri tenen aquets murs a lo llarg dels carrers. Serà que hi reposa la vista; serà que portes i finestres vol dir cases enraonadores, i, sense, vol dir cases mudes, que sento per ells tanta simpatia, que no n puc veure cap que no m'hi aturi.

No deu pas esser per lo que són, sinó per lo que fan sospitar, que un els hi troba encantament. Generalment, aquets murs són grisos, són d'ocre i són escrostissats. El temps els hi ha anat treient la pell i mostren els òssos descarnats, i de llarg a llarg sels obren ferides...; però no és lo que s veu a fòra lo que atura al caminant: és per lo que tanquen dintre. No és per l'estoig: és per la joia. No és per la tapia, ni per les torres, que un se daleix pera

veure l'Alhambra: és per les cambres i pels patis.

A voltes, de dalt, en veieu penjar un pom de campanetes blaves, i aquelles quatre flors senzilles us fan somniar en un jardí exuberant de plantes i de flors, plè de brolladors i d'estatues i gloriets de murtra. A voltes en surt un xiprer, i voldrieu endevinar si al peu del xiprer hi hà una creu. Hi han vegades que un arbre sec, que treu les branques com òssos d'arbre, us fa pensar en una tragedia de miseria i de fosquedat, i a voltes, el no eixir-ne res, el no veure-hi res, no més que l mur, és lo que més us impressiona.

Una paret silenciosa i nua, us pertorba com l'infinit. L'imaginació vol saltar-la, però el silenci sembla que us aturi. «Serà un convent, aquesta paret?», un se pregunta sense voler. «Aquets cants que se senten dintre, són cants de llàgrimes o cants d'esperança? Aquet murmurí del pregar, surt ben bé del cor o surt dels llavis? Aquesta campaneta que toca, toca a morir o toca a viure? Si no és un convent, serà un palau que vagi caient, de pedra en pedra, corcat pel temps i per la dissort? Aquesta remor que se sent, serà la dalla de la ruïna?». Cada soroll que arriba de dintre sembla un sospir, darrera les parets, i cada cançó (encara que sia alegre) fa pensar en el cantar dels presos, i és que l no veure crea el misteri.

I quan parlen... encara...: un endevina; però quan són de les que callen, quan són mudes, aquestes parets, i un hi passa dies i dies, i no s'hi sent mai ni un respir, ni crits d'infants, ni cantar d'aucells; aquestes que no hi creix l'herba i les flors sembla que n desertin, i que ni l'eura vol arrapar-s'hi; aquestes us refreden l'ànima. Un, al passar, va més depressa. No fan ombra. No tenen consol. A dintre tothom deu esser mort, i quan toca la mitja-nit s'hi deu sentir soroll de cadenes.

N'hi han, d'aquets murs, que al bell mig s'hi veu una porta tapiada. En altre temps s'entrava per allí, i va tancar-se per sempre més, i no sembla que s tanqués sola: sembla que a dintre devien clourer-s'hi els que vivien an el palau, i que allí terra, entre les ortigues, s'hi trobarien els seus òssos, prop dels escuts i de les armes. Altres voltes és un finestral, i encara s'hi veuen els capitells mig corcats a dintre de l'argamassa, i un se creu que, a l'emparedar-la, s'hi va emparedar una família, amortallada am la seva historia..., o és un arbre que fuig de dintre i que, extenent les seves branques florides, dona claror a tot el carrer...; però, fassin pensar en coses alegres o que un hi sospiti tragedies, sempre els murs, a lo llarg dels carrers, fan neixer alguna ilusió. Tal volta, si vegessim a dintre, lo vist seria tan vulgar, que no valdria el tre-

ball de mirar-ho; però l'encís és el sospitar que, darrera de lo que no s'veu, s'hi amaga lo imaginat, i l'ilusió és sempre esperança.

Avui dia, com el terreny el vènen a tant el pam, i tot lo que pensem i diem ho tenim de dir del balcó, ja no n'hi han de murs a les cases. Avui tot té d'esser simetric, recte, esquitit i numerat, i tot té de donar al carrer. De parets altes no més en fan a les fàbriques i a les presons, no perquè ls de fòra no ho vegin, sinó perquè ls de dins no fugin. Ningú s'enclaustra, avui: els enclaustran. El reculliment és tan mort, que ja no s troba més que en les illes que tenen la sòrt de que l mar els separi de tantes coses que enlletgeixen la pobre terra.

Els murs que encara queden a Palma són una d'aquelles coses que potser el foraster no n fa esment, però les sent. Les sent... callar. Sent a dintre aquella pau que dona la poesia.

Els prenedors de lluna

Aixís com hem parlat dels prenedors de sol, ha arribat el moment de parlar dels prenedors de lluna.

A Palma hi hà una escullera pera això: pera seure-hi i pera pendre-hi la lluna.

Aquesta Riba, que és bellíssima, avança mar endins, molt endins, fins anar a trobar la *farola*. Al damunt hi hà com un passeig, am banes pera seure—naturalment,—amb el sol ben encimentat i am globos de llum, de tant en tant, i forma una llenca de pedra, amb el mar a cada banda, com un gran barco anclat en la terra.

De dia no s'hi veu ningú. Per prenedor de sol que se sia, l'esmentat sol hi cau tant de plè, que no hi hà persona que l'aguanti. Però ve la nit, i hi fa tanta fresca, s'hi sèu tan bé, la pau hi és tan bona, el mar s'hi

Santiago
Rusiñol
Obra completa

ILLA DE LA CALMA

gronxa tan suaument, que per poca feina que no s tingui, tothom sen và an aqueixa escullera.

L'espectacle, allí, és bellíssim. Primerament hi fa calma, i la calma, com anem dient, és la prenda més amable i la que s'estima més en aquesta illa. Després hi hà el mar a dreta i a esquerra, que, amb el seu clapoteig ritmic i el seu trontollar de breçol, és capaç d'ensomniar i de fer dormir despert a l'home més aixeribit. An aquet mar hi han uns llumets verds, que s reflexen com esmeragdes, i uns altres damunt dels pals, i uns a rengles allà a les ribes, que són un regal del Rei; i an el cel la Via lactea i totes les constelacions hi floreixen am tal bellesa, que l que no s troba bé an aquell moll, ja s pot retirar de la vida.

I això en nit fosca o en nit natural; però els jorns d'abono, o sien de lluna, els jorns que an el mantell morat hi surt *Ella*, la groga odalisca, i es passeja per la nau, an la seva grogor de malalta, i sen và magestuosament a dormir darrera dels pins, l'estada, allí, és tan sobirana, que, el no fer pagar pera veure tanta bellesa i tan benestar, proba una volta més que la Mare Naturalesa, quan li cau bé, també és generosa am les seves criatures.

Les seves criatures, callen. No se sent ni una sola vèu, an aquell balneari de poesia. Tothom contempla i absorbeix la part de visió que li pertoca. Tots respiren salaborr i s'om-

plen els ulls de claror verdosa, i de mica en mica i de un a un, aquells prenedors de lluna, s'entornen calladament, enduent-sen un troç de cel an el fons de tot de la seva ànima.

S'entornen tots, menys les parelles, que no les espanta la mitja llum, quan la mitja llum ve d'*Ella*. Els enamorats de tots els temps, sia pel mirar somort que sol gastar la *protagonista*, o sia perquè và de nits, o perquè sab guardar els secrets, sempre n'han sigut aimadors d'aquest astre de rostre palid. Els versos que se li han recitat són tants i tan calorosos, que per això Nostre Senyor la devia deixar sense orelles. Les declaracions que ha sentit formen tan llarga lletania, que no hi hauria prous mots ni prous lletres pera escriure-les, fent de cada estrella un mot, i amb els besos que ha hagut d'aguantar n'hi hauria pera no tornar a eixir més, si no fos tan pacienta i tan bona. Els enamorats se l'estimen. La tracten de tu. Li confien tot. I, si aixís com és tan amunt la tinguessin més a mà, hi anirien a caure an els vidres, com un aixam de papellones.

Figureu-vos, doncs, de poguer tenir un lloc exprés pera anar-la a veure, no més essent vistos per ella, si en tenen d'estar d'agraïts, els benaurats que s'estimen. Fins un altar li farien, si no fos tan roda-cels i la poguessin pescar am xarxa, quan se gronxa a dintre del mar. No ens extranyaria gens que, an aquesta

ciutat de Palma, desde que han arreglat el moll, s'hi fessin molts més matrimonis. L'ocasió fa els enamorats, i si allí en tenen, d'ocasió, pera dir-se lo que s'han de dir am la pau i el reculliment que vol el ram d'estimar-se, que vingui la lluna i que ho digui.

Lo que hi hà és que, en lo de l'amor, quan l'ocasió és tan poètica i l'estada és tan suggestiva, és més bò l'amor que l casar-se, i es corre el perill imminent de que ls prometatges s'allarguin lo mateix que una estrella am qua. Al prenedor de lluna cronic, qui li parla de sagristies, tenint el cel per testimoni? Còm se pot comparar l'epístola de Sant Pau ni tot el llatí, amb el llenguatge del dolç satelit? Qui entra en la prosa de la vida, mentres la pugui llegir en vers? Qui tanca l'esposa a casa, poguent tenir l'enamorada sota un dossier d'idealitat? I qui parla de capitols poguent festejar, i festejar en un decorat tan esplendit? El moll ajuda als que s'estimen; però els ajuda tan bé, que no sen voldrien moure més. La lluna fa dir belles coses a l'orella dels que s volen; però, de massa belles que són, potser se les poden dir massa, i deu esser per això que Mefistofel, quan l'ignocenta Marguerida crida al Faust desde la finestra, també amb el seu raquet de lluna, el dimoni la fa gruar, perquè sab, el gran pillastre, que lo gruat és desitjat, i això que la lluna del « Faust » la fan... dintre, al llum de magnesi!

Sia com vulgui, aquet moll de Palma és un lloc tan bell i tan tranquil, que l que hi và desaparellat no pot esser més que per això: o perquè ha fet tard, o dejorn; o perquè ls anys no li arriben, o perquè li han arribat massa; per massa jove, o per massa vell.

El que té dòna o té promesa i no la porta cada vespre a pendre un banyet de lluna, an aquell venturós moll de Palma, que sen torni al llit, que allò és la lluna. Quasi no és digne d'esser jove!

Els palmesans

Si volguéssim parlar de lo que hi hà a Palma i que val la pena de parlar-ne, dels edificis, dels carrers, dels patis i de les obres d'art, tindriem feina per estona. Tindriem de parlar de la Llotja, la capsa gòtica de pedra més sobria i més armoniosa que s'hagués pogut fer a l'edat mitja; dels claustres de Sant Francesc, processó de llargues columnes donant el tom a un claustre esbeltíssim; de l'iglesia de Santa Eularia, am sa esbeltíssima nau gòtica. Tindriem de parlar de tants palaus que encara queden o s'aguanten en aquesta Illa de la Calma...; però és hora ja de que parlem dels habitants d'aquesta ciutat, i Déu ens ajudi a descriure-ls.

Anant de dret, sense giravolts, direm que tres coses els distingeixen: elegancia, reflexió i calma.

El palmèsà, sia del poble, sia aristòcrata, sia burgès, o per tradició, o per raça, té una distinció natural, que se li veu en tots els detalls. En el vestir, sempre és correcte; en el pensar, sol esser enlairat, i, en el parlar, té un lexic tan pur, que la «Lliga del Bon Mot», aquí, hi tindria molt poca feina.

A més d'elegant, és reflexiu, i, a copia d'esser reflexiu, acaba per esser pessimista i no creure en les seves forces. El palmèsà pensa les coses, les raona bé i les discuteix amb un bon sentit tan clar que difícilment, quan les deixa, s'hi poden afegir punts ni comes. Com que és més lluny del foc i de les realitats de la lluita, veu les coses serenament; però, això sí, aquesta reflexió li priva l'activitat. Quan ha pensat bé una cosa, la torna a pensar, i quan la té ben pensada, per sobra de reflexió i per excés de desconfiança, sol acabar per no fer-la. Per això Palma es distingeix més pels poetes que pels practics.

I per fi, com que és elegant, i com que és reflexiu..., és calmos, i deixant la gent del poble—que aquí, com a tot arreu, treballa tot el sant dia, perquè del treball en ve el pa i del pa el mantenir-se—el que pot vagar, vaga, i fa bé; i el que no pot, no porta pressa, pensant, sens dubte, am molt bon sentit, que hem de viure tan poca estona, que no val la pena de matar-s'hi.

Aquestes tres condicions en porten més,

com és natural. Porten l'esser bondadós, l'esser amable i l'esser senzill, i porten l'esser conservador... El palmèsà es bò, en el bon sentit. Aquí no hi han crims, ni hi han robos. Cada hù s'acontenta am lo seu, i fins gasten tant, de lo seu, que acaben molts per haver de vendre-s la casa pairal, amb els mobles. Un periodic com *Los Sucesos*, es moriria de fam, per això: per manca de *sucesos*. Els mateixos periodistes, si no fos pels telegrams i algun article literari, no sabrien pas com omplir-lo, i la guarda civil sols serveix pera anar a les processons i empolsar-se en les carreteres.

La senzillesa la demostren en el llenguatge particular, que sol esser corrent i mesurat, i tan senzill i tan natural que, quan han de dir algun concepte que pressenteixen que és pompós, veureu que l diuen en castellà. «*Los sagrados intereses... La integridad del suelo patrio... El concierto de las naciones... Los discursos de alto vuelo... La paz del hogar... La paz armada*» o totes aquestes paragrafades que, pera dir-les que sonin bé, es tenen de dir en tò oratori, no les poden dir en mallorquí. Troben que és massa o que és massa inflat, i el dò de simplicitat els hi fa un nus a la llengua, i conserven lo bò del cor pera dir-ho sempre en la llengua mare.

I en quant a esser conservadors, ho són d'instint i per dever. Ccmprenem que s revolucioni el que ha nascut en un país boirós,

Santiago
Rusiñol
Obra completa

L'ILLA DE LA CALMA

fred, mal sà i plè de miseria; però revolucio-
nar aquí, en una illa on tot l'any hi fa prima-
vera; on mai la miseria és ben negra; on no
hi han mines de carbó, sinó flors d'atmetller
i oliveres, no seria propi d'aquesta illa. Aquí
no protesta ningú. Pau i més pau i sempre
pau. Estan contents i no s volen moure. Als
nobles deixeu-los correr amunt i avall en auto-
mobil, i pendre ensaimada pairal, i matar co-
lomins al vol. Als botiguers deixeu-los vendre,
quant més millor, i lo més car possible; als
metges deixeu-los visitar; als malalts deixeu-
los refer, i, a tots, doneu-los les vuit hores de
cadira al Born, o allà on sia, i no tingueu por
que protestin. Els mateixos republicans ja la
voldrien la república, però tampoc tenen pres-
sa a dur-la. Els socialistes—si és que n'hi
han—volen la social ben entesa. I en quant
al progrés, tothom el crida, però que vingui
poc a poquet, a pas de mula de metge, per-
què el sotrac no desvetlli la beatitut dels que
l'esperen.

Això sí: quan un palmesà, per excepció,
és actiu, sia per reacció o per lo que sia, us
asseguro que n fa feina. Sen podrien citar
alguns exemples, que m donarien la raó; però
les excepcions no fan regla. Aquí, demaneu
poetes; n'hi ha hagut un estol tan gloriós, que
ells sols farien gran honor a la llengua cata-
lana. Aquí, demaneu prosistes, filòsops, homes
de ciencia, de reflexió, d'enteniment; però dei-

xeu-los brodar. No els dongueu pressa a fer el seu fet i qui vulgui esser actiu que deserti. El treball està bé, am prudencia, que, això de dir-ne virtut, ho ha inventat el qui no treballa, pera encoratjar als que fan feina.

Aquet modo d'esser, doncs, melangiós i meditador que, en general, té el palmèsà, és lo que li dona, en el seu tracte, aquet dò de la simpatia. L'home actiu, és un egoista. No se li pot parlar. Té el temps midat. Diu que és or i no l vol malgastar. Tira totes les afecions a dintre d'una guardiola. Treballa pera ell i no més que pera ell; mentres que l'home que no du pressa no és avar de cortesia i fa la vida més agradosa als que tenen la sort de tractar-lo.

Al món, tant com el treball, hi té d'haver el pensament, i les illes haurien d'esser el laboratori del pensar i escampar les idees noves, perquè els altres es barallessin, que res ha fet matar més gent i ha dut més guerra arreu, que ls que han inventat un dogma.

Inventa, doncs, oh, palmèsà, i que s barallin els altres, que pots fer més, tu, meditant en la calma de la teva illa, que ls que van d'una banda a l'altra, portats del *porvenir incierto*—ja veus que t'ho dic en castellà,— com rates emmetzinades.

Elles

Parlar d'elles, de les palmesanes, ja no és cosa tan planera. La dòna és sempre enigmàtica, es més esfinx que ls del Born, i si el qui té de parlar d'elles és foraster, i, a més de foraster, és paisatgista i no pinta retrats, encara li ha d'esser més difícil, perquè no té temps de tractar-les, i ni tractant-les en sortiria, perquè les dònnes, com més se tracten, més acaba un per no entendre-les.

En direm, doncs, tot lo que n pot dir el qui les veu passar i passant les mira.

Que són boniques, salta a la vista. Aneu a saber si la bellesa els hi ve del grec o de més enllà; si l'alarb hi ha tingut que veure, en aquells temps en que eren odalisques, o si han florit, com els atmetllers, en un esclat de primavera; però el cas és que tenen de flor, tenen de mora i tenen de grega. El mirar és

L'ILLA DE LA CALMA

primaveral. Com la poncella d'atmetller, els hi costa d'obrir els ulls; però, aixís que ls obren, s'hi veu un foc de lo que hem dit, de moreria, que l que no s vulgui empassar al moro, que no se ls miri, que s tornaria moro. El nas, mateix que les tanagres, ve en linia recta del front, i els dona certa fredor; però, si les hi mireu les ales, tenen un tremolor amagat, que vol dir que, si són d'estatua, són d'estatua assolejada; i si les mireu a totes plegades, el seu posat és retret, com la Beata Caterina; però per dessota la beatitut s'hi veu un peu tan petit, i va calçat am tanta malícia, que l que s'entreté a mirar-sel sen và de dret al matrimoni.

Lo que també podriem dir, perquè també salta a la vista, és que van molt sovint a l'iglesia. Com que l'anar les dones a l'iglesia, algunes voltes, és per costum, altres és per lo «què diran»; uns cops per allò que diuen de «que ls hi han ensenyat els seus pares», altres, perquè hi van les veïnes, o perquè s'hi troben am les amigues, i moltes, perquè fa distingit—sobre tot l'anar a Montesion;—no direm que siguin devotes, però segurament ho deuen esser, perquè n'hi han que porten tres llibres: el d'oir missa, el de les novenes i el de fer meditacions; perquè els llegeixen quasi tots tres, i perquè, ademés, són del *ropero* de la junta de senyores i de les *hijas* de Maria, i si no ho fossin no hi anirien..., i fa-

rien molt mal fet de no anar-hi, perquè—deixant altres qüestions que no vindrien a tom—es posen un velet negre que ls hi emmarca tan bé la cara, que, si elles tenen devoció, més en té el qui se les mira.

A més de la devoció, també els hi agrada divertir-se. Els hi agrada el ball, i ballen molt bé, amb els ulls baixos, com verges, i el cor pantejant, com madones. Els hi agrada el passeig del Born, no per la música que hi toca, ni pel seure, sinó pel camí, que sempre és el mateix camí, el de mirar on faran el niu. Els agrada el cant i el teatre, i no hi van més perquè no les hi porten, i, darrerament, el *tiro del colomí*—que an aquí ara en diuen *pi-chón*,—i si no fos perquè creiem que no hi van pera veure fer mal, sinó pera fer-ne an els que n fan, no compendriem com aquells ulls clars, com un cel de Mallorca, poguessin veure morir a uns aucells que tanta semblança tenen amb elles.

Tot això es veu, i com que s veu, un es pot atrevir a descriureu-ho; però del cor que nia en aquets cossos, de lo que pensen aquets capets plens de boirina de cabells, no n sabem res, ni mai en sabrem, ni elles mateixes potser ho saben, i an això es deu aquet misteri que en tot temps han tingut les dones.

Les que les han tractades més, per l'enginy del Sant Matrimoni, es planyen de que són geloses; però això és un mal que ve de

tan lluny, que ja la nostra mare Eva n va tenir, de sospitar les que podria estimar Adan quan hi hagués dones a la terra... Diuen també que són actives, de lo que n tenim algun dubte, i diuen que són bones mares, i d'això sí que no n dubtem, perquè de mares ho són totes, tant si les volta el mar com si no les volta. La maternitat és un dò que no hi hà illes ni continents que l puguin enterbolir. Ve a esser lo mateix que l sol: per boires que hi hagi, fa claror. Les poques que hi han, de dolentes, és que s'han trobat essent mares sense haver-se adonat de que ho fossin.

Lo que sí podem sapiguer, de les hermoses palmesanes, és que són molt poc enraonadores, i com que és tan escas trobar una dòna que calli com un mut que parli, això ls hi dona el merit més gran. Lo poc que parlen és dolç i suau. Afinen la vèu, com una arpa. El tò és tan melodiós, que no se sab si és paraula o música, i quan conversen d'amor, segons ens han assegurat els afortunats que ho saben per experiencia personal, diu que són tan melangioses, que l que les sent quasi cau en basca.

Potser per això festegen tant temps i fan del festeig com una carrera que van seguint amb el festejat, com si estudiessin plegats, fins a arribar al peu de l'altar. Amb ell i sempre festejant, passen el batxillerat, i van seguint tots dos els examens, fins que són metges o micers..., i, quan són metges, cer-

quen malalts, i s'amonesten aixís que ja els tenen. Amb ells, festejant i escrivint-se, ingressen a l'academia, i són *alféreces*, i són oficials, i a l'arribar a capitans es casen. Amb ells, del carrer al balcó, del balcó al terrat o a la torratxa, passen anys i anys de festeig, parla que parla i mira que mira..., am quin sistema no estem conformes, ni elles tampoc hi estarien, si tinguessin lliure *albedrío*. Ja haurà vist el llegidor que he estat defensor de la calma, però fins aquet punt hem arribat. Tenir prop aquell bé de Déu i deixar esbravar unes mirades que farien dubtar a Sant Farriol, sen podrien ben penedir el jorn que els arribi la vellesa.

Les dònes de Palma, doncs, com se veu, tenen tan bones condicions de bondat, de paciència, de bellesa i de perseverancia, que l'jorn que s'esbombi pel món que hi hà una illa on les *atlotes* saben de pensar i no enraonen, saben d'estimar i no fingeixen, van a missa i no són beates, tenen bon cor i no són lleugeres, vindran barcos am carregament d'homes, i els naturals del país es tindran de fortificar i defensar-les com a lleons.

Però no hi hà por. No sen anirien. Estimen tant la seva «Roqueta» i tenen l'oïdo tan fet al tò somort de la quietut, que, a més de que la mel no s'ha fet per boca de forasters, el soroll del món les mataria.

L'“element oficial”

A Palma, a més dels palmesans, com que encara no s'ha pogut escapar d'esser capital de província, hi han una mena de senyors, que solen esser tots forasters, que, pera anomenar-los en bloc, sen diu «element oficial».

En detall, no se sab qui són. Són els que manen, els que administren, els que fan creure, els que escriuen *bandos*, els que engiponen reglaments, els que dirigeixen les coses, els que van a la processó, els que tenen *encomiendas* i se les posen aixís que poden, els que reben els barcos de guerra, els que van a jurar la bandera, els que ls fan fills adoptius, els que fan la festa de l'arbre i els que presideixen an els toros; són caps de dol, caps de partit, caps de tot i caps de lo altre, i són els que porten el talem i presideixen els banquets, i són l'adorno de la població i la classe decorativa.

El que és «element oficial», -si no té uniforme oficial, sol tenir un barret de copa, que deu fer com les serpents, que muden de pell a la tardor: la forma queda endarrerida, però el pèl es conserva lluent, per motiu d'aquella mudada; sol tenir una levitaça, que allò és levita i lo demás són trons; és tan folgada, tan abundosa, té un caient d'espatlles tan recte, que totes les demás levites semblen fetes d'aficionat, i té un barber tan intel·ligent, que li sab cargolar el bigoti amb un cop de ferro, tan ben donat, que ls altres bigotis que corren són respalls sense disciplina al costat d'aquell ornament de l'«element oficial» que l porta.

Amb aquestes prenes físiques i aquesta serietat de roba, naturalment que, per tot allí on và, s'hi coneix i fa respecte. En fa tant que, allí ont és ell, si bé el poble ja ho vol que hi sia, perquè sense l'«element» ni les festes serien festes, ni a l'enterro hi hauria mort, ni an els banquetes hi hauria discursos, una mena de fret s'apodera tant de l'ambient que, aixís que l té allí, quasi voldria que s'entornés.

Voldria que s'entornés, però ell no sen và, i fa molt bé. Primerament, si sen anés, perdria el sòu, i això és molt sagrat; després hi perderien els sastres, que també són bastant sagrats; després, l'industria de galons tindria una baixa tan gran, que hi perdria la població, i, per fi, avui per demà que s tin-

gués d'anar a posar alguna primera pedra, ja sia de monument, de mercat o de seminari, la tindria de posar un paleta o bé un manobre, i els manobres i els paletes, a més de no tenir levita, ja s cuiden de posar les altres, i el qui en posa tantes tot l'any, de bon matí fins al vespre, bé n té de deixar posar alguna als «elements oficials», que pera aquets casos se crien.

Freds i tot, com anavem dient, el poble en vol, i com més, millor. El poble creu que, com més ne tingui, més hi guanyen les industries, i el comers, i les «forces vives», i si el deixessin fer, an el tal poble, n'arribaria a tenir tants d'«elements oficials», que tothom donaria ordres i no hi hauria ningú pera complir-les.

Amb ells, quan se fa un dinar, els discursos són més *enters* i més ben *pronunciats*, i s'hi diuen coses més prudentes, i no s'ofèn a ningú, i no s'ataquen les creencies, i se sab on s'ha d'aplaudir; amb ells s'omplen els teatres, i, si bé solen tenir palco que ls hi regala l'empresa, la sala fa tan goig de veure, que lo de menys és la comedia; amb ells, el jorn que s'inaugura una academia de lo que sia, se sab que s'hi pot comptar, que escoltaran tot lo que diguin amb una serenitat que no més la resisteix l'*etiqueta*, i faran anar el cap quan sia hora, i si fan una bacaina, pel pès de tant presidir, encara que no hagin sentit res, també faran el seu resum; amb ells, si per atzar

vingués un rei o un dels seus hereus, sabrien com sel saluda, i què se li diu, i com sel tracta, i les «classes dirigides» podrien seguir aquella norma, i per ells, si tenen família —que am la soletat provinciana en solen tenir més de la que volen,—saben les modes de les noies, i el darrer barret, i l'*entravé*, i senten parlar un castellà més castiç que l de la terra.

Aquets «elements oficials» animen, doncs, les poblacions, i són de gran utilitat, i s'han de fer tots els esforços pera guardar-los i conservar-los. Fet i fet, tenen gerarquia, i per alguna cosa la tenen, i si arriben a «elementar» és que s'ho deuen haver guanyat am la suor del seu front, i suar am barret de copa vol dir suar intellectualment, i l'intel·ligència és sempre un rengló que l'hem vist protegit per tots els governs europeus i els altres, etzètera, etz.; però el mal està en que aquí, a Mallorca, sia que s posen a tò, sia que l sòu és petit, sia que l'illa els ha encomanat la seva dolça melangia, no *oficiegen* prou, i no s belluguen, i, més que elements oficials, semblen custodies oficials; no s veuen prou, no *frequënten*, no donen l'animació que haurien de donar pels seus merits.

Al teatre quasi no hi van mai; el cafè el deuen pendre a casa; del ram de primeres pedres en posen tan poques com poden; als enterraments, si és que hi van, no hi van amb

aquella alegria oficialment interior del que compleix un deure; als toros, si presideixen, no és amb aquella serietat que aquell acte imponent els demana; no se ls veu ni pels jocs florals—que ja és dir que no sels veu enlloc,—i si no fos que de tant en tant arriba una esquadra estrangera i que tenen d'anar, pel seu carrec, a ballar uns rigodons d'honor, quasi es diria que no existeixen.

A les mateixes noies «elements», que haurien de donar l'exemple d'animar la població, se les veu tristes i melangioses, a les cadires de *rejilla*, sota d'un arbre del Born, sentint tocar el *Vals de las olas*, com si estessin cansades d'*olas* i dels barcos que s'hi passegen. Fins aquell castellà tan seguit, ja l parlen més poc a poc; els vestits, ja no tenen esma de dur-los de darrera moda, sinó de penúltima, i encara am prou feines. Si no fos pel carrec que tenen, sortirien d'estar per casa. El mar els separa, com a tothom, i senten la calma de l'illa, i com que dintre de l'illa no hi senten altre caliu que l caliu «oficial», sia que hi han naturaleses que no se saben aclimatar a la Santa Quietut, o sia que anyoren una vida que no n sia tant, d'oficial, es miren els barcos que marxen com una llunyana esperança.

I és que ls que formen la classe d'«element oficial», viuen d'esperar... el *traslado*.

Botigues de repòs

Deixant de cantó l'«alt comers» —aquets establiments de gran giro, ont en un jorn arriben a vendre trenta camises al *por mayor*, o dotze enagus a l'engròs,—perquè això de l'«alt comers» a tot arreu és lo mateix, hi han unes botigues aquí, a Palma, tan quietones i recullides, que són un amor de botigues.

En totes aquestes botigues no se sab, quasi, lo que hi vènen. Són tendetes pera jugar a vendre, pera tenir-hi quatre prestatgets plens de coses curioses, pera matar-hi les hores de sol i pera treure una cadira a la porta del carrer i pendre-hi la fresca cap al tard. Aixís com hi han homes que tenen un hortet pera entretenir-se, n'hi han que tenen una botiga, i aixís com hi han moltes dònnes que s passen el temps fent una bànova, n'hi deu haver que posen tenda pera entretenir-se a dintre i no malmetre-s la vista.

L'ILLA DE LA CALMA

I que no s maten pas, pera posar-la. Amb un forc d'allis i quatre tomatecs, ja n tenen pera anar tirant. Am dues cadires i una tauleta, ja s veuen am cor de vendre horxata. Am quatre nines de cartró, ja poden vendre una temporada. N'hem vist una que fa molts anys que tenen a l'aparador una lliura de xocolata que no l'han poguda vendre mai, o bé no sen volen despendre. N'hi hà una altra que deuen vendre un gat, perquè no s veu res més que un gat, cargolat damunt d'un taulell, com si esperés que l compressin. I en sabem una que no hi hà res: ni taulell, ni capsas, ni prestatges, i un sab que és una botiga perquè a fòra diu «Mercería».

An aquets establiments, naturalment, no hi entra ningú, i, si hi entra algú, no és mai pera comprar. Són veïnes desenfeinades, que deuen tancar a casa seva i sen hi van a fer visita.

Allí, fan rotllo. Parlen del temps; s'expliquen les seves penes; es planyen dels seus marits, o no s planyen, i estan quietones, i es troben tan sossegades, i tant a pler, i banyades de brou, que si per atzar passa algú i es pren la botiga en serio i entra a comprar lo que sia, li donen una mirada, volguent dir «Qui et fa destorbar?», que, si poguessin, el matarien.

Hi hà un estanc, que n som parroquians, i cada dia, poc més o menys, passa la mateixa escena:

L'amo seu a darrera el taulell, arracerat a sota uns paquets.

—Cigarros— diem.

I ell no s mou.

—Cigarros, porres!—

I tampoc es mou.

—Porres de ral.—

I aixeca els ulls cap als paquets, ont hi hà els cigarros.

—Voldriem porres de ral!...—diem, més fort, per si no ho ha sentit.

I, aleshores, allarga un braç, que l'ha d'allargar molt pera no alçar-se; rumia, de dos paquets, quin és el que ha d'estirar; en treu un, el desembolica, i no més en surten dos cigarros.

—En voldriem més— diem.

I ell ens mira, com volguent dir:

—Encara no has fumat prou, avui?

—Que n volem més!—repetim.

I ens en treu més; però amb un cop d'ull, que vol dir tant «Que t penses que tinc l'estanc pera que tu vinguis a amoïnar-me?», que s'ha d'esser molt fumador pera no anar-sen i deixar-ho correr.

I això... lo mateix cada dia: cigarros, paquet i mirada. I l'arribem a cansar tant, que, am pocs parroquians que tingués de la nostra toçuderia, potser tancaria la casa.

Però aquest estanquer, fet i fet, despatxa als parroquians. Tancat an aquella capsa, no s

belluga, però va fent, i no sempre passa lo mateix.

Un jorn se ns havien trencat els cordons de les sabates i entrem a casa un sabater.

—Tindrieu uns cordons?—preguntem.

—*Na Malguelida!*

—Que... uns cordons...

—Que sen cuida *Na Malguelida*.

—I qui és aquesta... *Malguelida?*

—I qui ha d'esser? La meva dòna. Ella sab on són *ses* capsetes.

—I no podria...

—És clar que podria.—

I, aleshores, cridant:

—Baixa, *Malguelida!*... que aquí hi hà un senyor que s frisa!—

I, dirigint-se a nosaltres:

—Que potser portaria pressa?

—Regular.

—Doncs, nosaltres, mai. *Na Malguelida* no n du mai. Jo prou li dic: «*Malguelida*, tindries de cuitar un poc més»; però quan ella fa *ses* sopes, primer són *ses* sopes que tot. Li agraden *ses* sopes mallorquines?

—Prou, que m'agraden.

—En vol menjar un plat?

—Lo que vull, són aquells cordons.

—Ella sab on són. Ella ho sab tot. Jo no més em tinc de cuidar de fer *ses* sabates res *pus*.—

I, aleshores, cridant:

—*Malguelida!*—

I veient que *Na Malguelida* no venia ni responia, se ns encara i ens diu:

—Podria tornar. Tot passejant, s'ho fa venir bé, i torna una altra estoneta.

—I què he de tornar!...—diem.

—Ja tornarà—diu.—Ja ho sé que tornarà! No deu pas tenir tanta feina.

—Bon dia.

—Bon dia *tenga.*—

I un surt pensant que ls cordons no és una cosa tan necessaria; que sense cordons també s camina; que, realment, primer són les sopes que tots els cordons i cordetes, i que l vendre és com el menjar: el vendre poc i païr bé, fa més profit que l'atipar-se.

I que an aquestes botiguetes paieixen am temps, no hi hà dubte. Hi hà botiguer que, si sel troba llegint els *partes* de *La Almudaina*, no despatxa fins que ha llegit. N'hi han que, aixís que entra un comprador, treuen cadira pera el comprador i cadira pera el venedor, i passen tota la tarda tan entretinguts i contents, que acaben per no sapiguer lo que havia de comprar l'un i lo que havia de vendre l'altre. I n'hi han que són tan endressats, que quan demanen un gènero, per no haver de desendressar, s'estimen més dir-los-hi que no n tenen.

Perquè d'orde sí que n'hi hà, an aquestes tendes de mena íntima. Ells en podran tenir

poc, de gènere, però el que tenen és tan net, tan cuidat i tan *curiós*, que ls hi fa pena que sel enduguin. No vénen res que no maduri, i quan és madur els reca de vendre-ho. Aixís és que tot sels patina, i per això, obgetes i tenda, s'arriben a armonisar tant, que semblen d'una sola peça.

Déu ens lliuri dels grans magatzems, que no posen amor al gènere i sel treuen del davant amb un menyspreu que fa indignació! Ni saben lo que és veure unes capsas que s'han fet velles a la casa, com els bons vins al celler, ni saben lo que és tenir botiga. Allò no és vendre: allò és despatxar.

Aquí, la tendeta és tan xica, que pensen «Si vèns, quedarà vuida!...», i és tan trista una tenda vuida, que, abans no n treuen un bocí, s'hi pensen, el miren, el defensen, i, quan el comprador pot més que ells i veuen que sel emporta, els fa tal punyida al cor, que l'anirien a despedir o li tornarien a pendre.

Però, és clar que vénen!... Bé han de viure!... I encara que hagin posat la tenda, com qui diu, pera entretenir-se, d'aquest entreteniment en fan bullir aquelles sopes...

I això fa que l petit comer de la tranquila ciutat de Palma sia un comer sentimental. Vènen per necessitat, però am certa mandra d'haver de vendre.

El ball de “La Protectora”

Al palmèsà, com és natural, li agrada també divertir-se, i pera que s vegi còm se poden fer excessos de diversió sense ofendre a ningú, ni a un mateix, descriurem un ball de disfresses, que, com saben els que ls *frecuantan*, és allí on l'home s pot perdre més, per poc perdedor que sia.

Doncs bé; els balls que s donen aquí, a Palma, són tan prudents i lluny del pecat, i quasi diriem tan austers, que, aixís que arriba el carnestoltes, el pare que tingui fills els hauria d'agafar i portar-los-hi, si no de bon grat a la força, perquè vegessin, de petits, que lo que creuen perversió és un cau de bones costums, i com que les bones costums aborreixen a les criatures i als que no són criatures, no tornessin a parlar més de la disbauxa dels balls i quedessin escarmentats de virtut pera tota la vida.

Lo que tindria d'esser bacanal i és lloc de bones costums, és els dissabtes, a una societat que n diuen «La Protectora». Una societat molt simpàtica, que no té per missió ni el ballar, ni el carnestoltes, ni res que s'hi assembli; però que, com que tenen un local que és gran, pera poguer-hi voltar tots els socis i totes les socies i tots els coneguts dels socis, a més de taules de cafè pera fer la beguda que s vulgui i catafalc pera tocar-hi els musics, aixís que arriba l'ocasió, es diuen «Un dia és un dia. Vinguen disfreces i disbauxa, i qui vulgui pecar que pequi, i que s'enfonzi tot, i que s reyenti, que per això tenim la quaresma, pera purgar el mal que haurem fet, i si un no s pogués esbravar una volta a l'any, què diable!, la virtut no tindria cap merit».

Es muden ells, doncs; es disfrecen elles, i cap a «La Protectora», a desenfrenar lo que sia.

Els homes duen el mateix trajo que porten els jorns corrents, però el barret un xic endarrera, pera que s vegi en alguna cosa que van disposats a fer broma. Les dònnes, am la cara tapada, perquè no volen esser conegudes no més que de les que van darrera, que solen esser les germanes, les cosines i la mare, que les van cridant pel seu nom, però també tapades de cara, i fins hi porten algun infant, per no haver-lo de deixar sol a casa.

De tant en tant, entre les families, es veuen

entrar algunes noies, que per la tristor i l'aborriment es coneix que són dones alegres, acompanyades d'aquells joves del barret endarrera i *boquilla*, i unes i altres van disfregades de les sarsueles que han tingut exit la temporada passada. De *Princesa del dollar*, de *Luxemburga*, de *Viuda alegre*, de *Revoltoza*, abundant els *bebés*, i els mantons, o els trajos dits de *capricho*, que solen esser fets am la bànova o am les cortines de l'arcova.

Un cop han deixat els abrics, entren an el gran saló, el volten, sense dir res a ningú ni ofendre les bones costums; si troben algunes amigues s'agafen del braç, per esser més colla a callar, i aixís que coneixen que ls musics estan si toquen o no toquen, agafen l'impedimenta de mares i germanes xiques i les asseuen al rotllo.

Al cap d'un moment de seure, les mares ja dormen, i fan bé. Es tiren la careta al front i dormen santament a sota, i, si no ronquen, o és que no gosen o és que no volen esser conegudes. A les criatures, després de badar, enlluernades per la claror, també sels hi tanquen els ulls; no dormen, però és com si dormissin, perquè semblen papellones que la claror els hi ha entrat al cap. Les disfrees, al davant, esperen, i al veure aquelles fileres de gent pacienta al vol de la sala, sembla un establiment d'aigües, sien termals, sien sulfuroses, que s preparen a jugar a prendes.

Però la música arrenca, i ja hi som. De tots costats surten les parelles i comença el *Ven y ven*, i aquella sala queda plena de gent, que volta pera divertir-se. Hi hà qui balla amb la mà apoiada a l'espatlla de la companya, qui balla amb un mocador al coll, qui balla agafant-se les mans, com si juguessin a ball-manetes, i qui roda amb una parsimonia que sembla que compleixi un vot. Hi han matrimonis d'edat que ballen tota la nit, com si ell no conegués la dòna; alguns que s coneixen massa, sembla que, perquè ella du disfrega, o no l'havien vista mai, o no s'han de veure mai més; però uns i altres ballen tan serios, tan silenciosos i tan a compas, que no més se sent un fregadiç, com si esmolessin la catifa, i un se fa creus de que aquell jovent hi hagi anat pera divertir-se.

Després d'aquell *Ven y ven*, sol venir un vals, i del vals un xotis, i del xotis una americana; però tant si és vals com si no ho és, allí es volta del mateix modo, amb el mateix treball silenciós, seguint els planys del cornetí, que sembla que tingui alguna pena que no la pugui treure a fòra. El compas podrà esser diferent, però la missió és callar i rodar, fins que arrenquen un bon suor, i, quan l'arrenquen, ja han complert; sen van a desvetllar les mares, que s'aixequen sobtadament, am la careta al garró, creient que ja és hora de llevar-se, i mares, infants, ba-

lladors i disfreces sen van, plegats, a fer beguda.

Els més trempats i més de broma la fan a soles, però en public, a dalt d'unes llotgetes, al descobert, amb aquelles noies alegres que continuen estant tristes, perquè és el lloc retirat on poden esser més vistos; els més entrants a la casa, en una saleta secreta, que hi entren ells i tothom qui vol; però el public, el veritable public, *bebés*, *manolas* i *caprichos*, sen van al cafè amb els balladors, i allí fan la *juerga* en familia.

Allí una horxata val vint centims, i com que totes les disfreces s'acontenten amb una horxata, figureu-vos, am dues pessetes, si sen pot fer de *bacanal*, i si sen destapen d'horxates! Tothom en pren tantes com ne vol. No s'hi plany res! Costi lo que costi! I encara que tots se coneixen i tothom se crida pel seu nom, pera beure s'aixequen la careta fins a la boca, i encara d'esquena, i el secret és tan rigurós que sembla que, per anys que passin, ningú sabrà am qui ha begut: que durarà fins a la tomba!

Però vetaquí que, aixís que ja han begut, les mares, que ja no poden més, se descobriexen i... «sia lo que sia», i com que, conegudes les mares també s coneixerien les filles, qui les fa suar més d'incognit? F'dra caretes i parlem clar! I aixís que acaba la disbauxa d'horxates i de gaseoses, es coneixen tant com abans,

però es coneixen cara a cara, i, quan van a seguir ballant, el ball, en lloc d'esser de disfreses, ha passat a esser un ball de socis.

Res varia, per això. És el mateix ball. El mateix rodament de sala, el mateix fregadiç de catifa, el mateix plany del cornetí, que, com més tard és, més de gust plora, perquè és la sòn lo que l fa plorar.

Quan han rodat dos o tres kilòmetres, és hora de despertar aquella extesa de mares, que geuen per les cadires, am la careta al clatell, com els soldats hi duen el morrió, i emportant-se-les a rodolons, carregant am les criatures, que no saben on són, ni aont han anat, ni si són al matí o al vespre.

Els *corridos* surten poc a poc, del braç d'aquella *conquista* que ja portaven conquerida. A la porta hi hà el mateix silenci i el mateix reculliment que si sortissin d'una novena. Ningú ha faltat als manaments! Ni una horxata de més! Ni propassar-se! Han anat a un lloc perillós, sense perdre ni una xinella al damunt d'aquella catifa, i després que ha acabat la batalla, no hi queden més que flors de paper, alguna careta marcida i alguns botons enganxats am serrells de xals de Manila.

La calma de la quaresma

Aquesta disbauxa de «La Protectora» ha de tenir un terme, i el té. No hem vingut pas an aquet món pera disfreçar-nos i pera divertir-nos. Bé està que l'home, en un moment d'exaltació psicològica, es propassi i fins se diverteixi, que, fet i fet, és home i és feble, i la carn és carn i té els seus defectes; però arriba un moment que reacciona i diu: «Això s'ha acabat. Prou horxates i prou gaseoses!».

Darrera del carnestoltes ha de venir la quaresma. No tot ha d'esser propassar-se. Fins el pecat ha de tenir fites, i si bé creiem que en aquesta illa, per la bondat de la gent i l'ús de les bones costums, es peca poc, si no és de pensament—que fa de tan mal aturar,—el reculliment s'imposa, i, lo que és més particular, qui menys peca, més fa penitència.

De quaresma, a Palma, es pot dir que, poca o molta, sempre n'és. No perquè s mengi de peix—que això seria cosa del mar,—sinó perquè una ciutat que és tan callada com aquesta, es porta la meditació, i allí on se medita és quaresma.

Sempre ho és, diem, però es clar que, quan ho és de debò, n'és molt més. An els teatres fan certes obres que, encara que no s'hi portin, s'hi poden portar les senyores; la música atura el compas i es torna més *gregoriana*; an els cines fan les pelícoles am més fosca i més reculliment; an els cafès hi hà més quietut; a la cuina van menos fogons, i els predicadors, a la trona, donen consells d'abstinencia, que s compleixen o no s compleixen, però que creiem que s compleixen.

Palma s'atura, però am prudencia. S'atura sense fer mal al comers i a les forces vives, que una cosa és complir els preceptes i l'altra és entorpir els negocis. Es pot dir que posen la ciutat a mitja aixeta de vida; però ve la setmana santa, i aleshores sí que la quietut quasi es torna definitiva. A mida que s'hi va entrant, aquells carrers tan plens... de caracter es van quedant encara més vuids, per no dir-ne més despoblats; en les places, i fins en el Born, paren els cotxes; no van les cadires; fins deixen d'anar les campanes.

Regna aquella solitud de ciutat que entra en l'agonia; la gent sembla dur-ne dol. Es veu

passar tothom de negre, les cares tristes i el pas lent; els homes amb ulls de modestia i les dònnes am la vista baixa, i anar vers la catedral, i entrar per les portalades, i agenollar-se essent a dintre, i tornar a sortir, i anar seguint, i, sempre am reculliment, anar entrant en altres iglesies. Bé sen tenen d'arrepentir d'aquelles quatre gaseoses!

Més tard, al pondre-s el sol, tots s'arreglaren en dues fileres, i amb aquesta vaga tristor que té la multitud quan calla, la processó de «La Sang» comença a passar pels carrers, i el seu pas és tan solemniat, que aleshores sí que Palma s'atura. A davant, uns vells timbalers, vestits am robes antigues, toquen a pau i silenci, amb un tò tan acompassat, que sembla marcar el compas del camí de l'altra vida, o l'enterrament d'ells mateixos. A darrera, els penitents porten les vestes tan tristes, de blaus tan morts, de verts tan agonics, que sembla que l'alegria hagi fugit del color, deixant-hi la mort destenyida. De tant en tant, un home descalç passa amb el rostre cobert, pera fer invisible el sofriment i aixís aumentar-lo amb el misteri. A darrera, un nen com un angel: a quatre anys, va vestit de martir! Segueix la banda, tocant la marxa fúnebre més fúnebre, i, quasi a la fi, prop de «La Sang», hi và una bandera tan trista, que no s pot oblidar mai més. És d'un color indefinible, d'un gris de violeta

L'ILLA DE LA CALMA

morta, d'un tint de fulla marcida, d'un dol destenyit, d'un tò borrat..., té patina d'exvoto, fa grogor de roba enterrada i penja enlaire, amb un color mate que no ha rebut mai cap reflexe.

Aquesta nota, naturalment, acaba d'emmalaltir Palma. Un surt d'allí amb un deixament, que té ganes d'anar a la sorra, i ageure-s'hi dos o tres mesos, sense pensar en res ni en ningú i no pendre ni gaseoses.

L'illa us sossega, us acarona, us ensopeix, us breçola, i amb una mà suau i dolça us clou les parpelles, dient-vos «Dorm, fill meu!... Fes un bon sòn, que mentres l'home dorm no peca», i mai l'illa us sembla tant illa com als darrers jorns de la quaresma.

Ja sé que ls heretges diran «Això és matar les energies! Ensopir el poble! Enfeblir-lo!». Pobres heretges! Quina compassió!... Què n farem de les energies si, quan se tenen, no s fan servir? Què sen treu d'anar a corre-cuita, si no se sab aon se té d'anar? De què serveix el predicar, si els predicats no sel escolten?... Quan el poble vol calma, doneu-n'hi!..., que l sufragi universal ja sab sempre lo que demana, i si l'ideal són les vuit hores pera anar a parar a les quatre, la calma del no fer res serà ideal de perfecció, perfecció que, encara que interina, ens ofereix la quaresma.

És clar que ve l tocar a gloria, però

també ve l'«aneu tocant!», i qui vulgui dur pressa que n porti. La gloria no ho és per qui la cerca en les vanitats d'aquet món. El que s fa carrec de que la vida és un dejuni corporal pera esperar el bé de l'esperit, tant és que toquin com que callin: aquí és un compas d'espera. Per això creiem que la devoció és lo que més ha contribuït a donar el repòs de que gaudeixen els habitants d'aquesta illa.

Com hem dit al començament, aquí sempre ho és, un xic, de quaresma, i si no tot l'any és temps de dejuni, tot l'any ho és de reculliment, i al reculliment sols s'hi arriba per medi de grans exercicis, perquè aixís com pera anar depressa l'home s'hi té d'entrenar, avui caminant dues llegües, i demà quatre, i més endavant dotze, fins arribar al «no cansar-se», també l'anar poc a poc vol el seu entrenament, d'ara asseure-s quatre hores, ara vuit, ara vintiquatre, fins a lograr el «no desvetllar-se».

Quan se logra, això sí!, s'és perfecte.

Si la quaresma durés més, potser aquets bons fills de l'illa hi podrien arribar; però set setmanes són massa poc.

I potser és millor que sien poc. La perfecció és una gran cosa, però el sentir-se viure n'és una altra, i Mallorca és tan bella terra, que ja s'hi ha de viure am calma; però, sia com vulgui, s'hi ha de viure.

Elogi de l'ensaimada

Ha arribat un punt, cavallers, que si no cantessim l'ensaimada, am l'elogi que li correspon, seria com anar a Roma i no parlar de Sant Pere; com si anessim a Vilafranca i no parlessim de les coques, o com si anessim a Cardedeu i ens descuidessim dels borregos.

L'origen de l'ensaimada es perd en la fosquetat d'aquella edat mitja, tan refosca, que menys s'hi veu com més s'hi mira. La semblança de l'ensaimada amb el turbant fa pensar que potser els alarbs en puguin esser els fundadors, i la forma de cúpula persa, que va enfilant-se en espiral, ens ho vindria a confirmar, i encara que ls escriptors alarbs no n parlin mai an els frisos dels seus alcaçars i alcaçabes, tampoc és cosa d'extranyar-ho, perquè havien d'emplear tantes lletres i tants arabescos en dir que Alah era gran, que no ls que-

dava cornisa, ni fris, ni arc de ferradura pera parlar tan sols del Profeta. Si haguessin estat els egipcis, la cosa hauria variat. Pera descriure com feien el pa, havien gastat més pedra que pa havien enforat; aixís és que si l'ensaimada, per atzar, arriba a esser egipcia, aneu a saber si les piràmides haurien canviat de forma.

L'origen, com diem, pot esser alarb; però aviat es va fer monacal. Els bisbes, segurament, les devien beneïr, i, com tantes coses dels heretges, un cop havien estat beneïdes, passaven a esser cristianes.

Tant ho varen esser, de cristianes, i an tanta fè varen esser rebudes pels abads, pels rectors i pels monjos, que desde aquell jorn endavant no s trobaria rectoria que, al costat del xocolata, no hi sigués ella radiant. És el sol naixent de pasta, que arriba tots els matins a donar el bon jorn i el «Déu hi sia» a tota persona honesta.

Si l'ensaimada, doncs, com se veu, de mora es va fer cristiana, de cristiana es feu mallorquina, i, de mallorquina, aliment de tota la cristianitat. Tota la gent de bé d'avui dia, tots els que tenim creencies, els que compleixen els manaments, els bons directors espirituals, els que posen diners a guany, els missioners, els sacerdots, els que tallen el cupó, els que sempre tenen presents els preceptes i les regles que ls hi varen ensenyar els

seus pares, que són catòlics, apostòlics i romans, i gent conforme, els hi agrada l'ensaimada. Quasi diríem que és de dogma. Potser direm que hauria d'esser-ho, i si assegurem una cosa: que l que la tasta i li agrada, si no és burgès, és que no pot esser-ho, però que an el fons de les venes hi porta sang de burgesia.

Ja ho va dir en Brillat Savarin. Va dir: «Diga-m què menges i et diré qui ets». I tenia raó. El qui ha de menjar pa sec, com pot esser que tingui bon genit, ni calma, ni resignació? Que s pot esser alegre ni optimista, havent de menjar crostons durs? El qui ha de fer treballar el dentat, com volem que no mossegui, aixís que l'ocasió s presenta? Es podrien dividir els homes en tres temperaments generals: els que prenen el xocolata am secalls, de bon matí; els que l prenen am melindros, a la vora de mig-jorn, i els que l prenen amb ensaimada a una hora prudent de llevar-se; deixant, per ara, aquells que no n prenen, perquè és que no n volen o és que no n tenen. Els primers, els dels secalls, són homes aixuts, treballadors, egoïstes i mal carats; tracten als fills com a soldats, porten revolver, de bon matí, reneguen i peguen a la dona. Els segons, els dels melindros, són massa dolços, són massa ensucrats; porten els mitjons reixadets, es fan la clenxa al bell mig del front, van amb un bastonet de vimec, i la

L'ILLA DE LA CALMA

dona els hi pega, an ells. En cambi, els de l'ensaimada mai s'acaloren ni s'exalten; veuen les coses tal com són, no porten pressa, no fan tard, tenen els fills que ls hi pertoquen; ni peguen, ni reben, ni ganes, i són tan equilibrats que ni s'aixequen ni cauen. Els menjadors d'ensaimada són els homes-balances i romana. Els jutges n'haurien de menjar. Els jurats n'haurien de pendre tres o quatre, abans d'entrar en funcions. En les redaccions de periodics n'hi hauria d'haver una a la vista, i s'hauria de fer una llei declarant-la obligatoria.

Sí, ensaimada! Tu ets quasi un símbol! El símbol de pau i de justícia, en aquets temps que n corre tan poca! Am la teva flonjor sobirana, apagues la mala sang que corre en les venes dels homes, i els atures les passions, i els hi aplanes els mals instints. Barrejada am xocolata, cures el mal de neurastenia, que vol dir pressa de viure o cansament de no haver viscut. Quan surts del forn, daurada i lluenta i bellament decorativa, sembles un astre de pau: un astre petit, és veritat, però a tu sí que se t pot dir que és en els astres petits que hi hà la bona confitura. Quan arribes a la llar, la llar és més llar per ta presència, i, quan arribes al paladar, ets la farina feta esperit, un esperit casolà, de família i reculliment, de bondat sense misticisme, de fè sense exaltació, de brou de pa i de taron-

gina; un esperit que viu tranquil, en estat feliç de bany-maria.

Salve, dolçor del burgès, del botiguer, del betes-i-fils, del clero, dels Senyors Esteves! Si els druides t'haguessin tingut, t'haurien sacrificat, en *holocausto* familiar, damunt d'una llosa... druídica. Pels romans, hauries sigut el ram d'olivera ensaimal. Temps a venir arribaras a ensaimada blanca de pau. Els noucentistes et tindran com a segell d'orde i de mètode. Els cubistes et faran *cubo*. Sanxo Panza t'hauria beneït. El Rector de Vallfogona t'hauria concedit indulgències, i tots els conservadors et tenen per *estomacal*, i quan els conservadors, a un símbol o lo que sia, li diuen *estomacal*, ja és l'elogi més gran dels elogis: ja és declarar-te Patrona!

Mallorca et guardi i guarda Mallorca! I al matí, amb el xocolata, presenta-t, radiant i tova, a treure-ns els mals pensaments que podem tenir aquella diada! Lliura-ns de tot exaltament i de tota temptació, i deixa-ns viure, i deixa-ns meditar en la teva Illa de la Calma, com més anys millor! Aixís sia!

Comiat

I arriba l'hora d'eixir de Palma pera anar a recórrer l'illa, que altres belleses, i altres clarors, i altres hores de calma ens esperen.

Abans d'anar-nos-en, pera despedir-nos-en, ens en anem a voltar la ciutat, pera guardar l'última impressió, i la darrera impressió és de blancor de polsaguera, però com que la pols de Mallorca no és com la pols d'altres llocs, voldriem mirar de descriure-la.

La pols de Palma, o, més ben dit, d'illa, sia que l mar la guarda de les brutors del continent, sia que surt d'unes penyes que l sol ha fet tornar d'or, o sia que és pols de palaus que s van desfent de mica en mica, té una blancor, i, si gosessim, diríem que té una puresa que, més que res, sembla una patina que va voleiant i fent atmòsfera.

Aquesta atmòsfera enlluerna. És blanc en

tò major, blanc de llum. Un-blanc que no hi és a la paleta. Els camins llueixen com argent; al cel sen veuen nuvolades, i els arbres de la carretera, i les parets dels camins, i les flors de dalt de les tanques, tenen tant d'aquet color, que no és color, que ja és claror, que desapareixen les ombres, i no s veu més que blanc i blau. Un cel blavíssim d'estiu, fent destacar una gran nevada.

Veuriu que, quan passa un carro, ja no se sab si toca a terra. Sembla que nedi en mig de boires. Els cavalls, com els que pintava Tiépolo en els plafons, treuen el cap entre uns nuvols, que ls hi formen una auriola, i la terra es torna tebia, mateix que la pell d'una malalta.

Aquesta patina, més que d'enlloc, surt de les pedres dels murals que Palma es treu del seu damunt. La ciutat es vol reformar, i aterra els ponts que li donaven entrada, i ompla els fossos, i obre les portes, i colga les pedres centenaries, pera obrir vies a la moderna. Palma ve a esser un hermós tapiç, plè de palaus i de monuments, que l'estan espolsant al sol. Un gran casal que obre les golfes, i agafa tot el passat, i me l llença per la finestra, i per això deu esser que la polsina té color de cosa sagrada.

Potser estaria bé que llencés tot lo que és vell i que s torna ranci; però molt temem que, entre lo vell, també hi van abocant lo

antig; que entre ls drapots hi van les catifes; entre ls ferros vells, les joies, i, en mig dels fustots corcats, les amples arque i les arquimeses. Avui els quadros, demà els mobles, més endavant les armes i les pedres, tot sen và en pols, a l'espolsar, i es venten tan bé les cendres, que passen el mar i ja no tornen.

Ahir va esser el passeig de la Rambla, el condemnat a fer-ne llenya: uns arbres immensos, monumentals, d'aquells que donen segell i prestigi a una ciutat, varen esser tallats sense compassió, i les fulles varen fugir, rodolant per les carreteres; més tard, una porta gòtica, senzilla però colorida; més endavant, les muralles, pedra per pedra i pont per pont, no volguent-ne aprofitar ni una sola silueta. Ara s'arrenquen les columnetes del més bellissim finestral; ara s'atterra una fatxada, o se la vènen i se l'enduen a assoleiar artificialment altres terres que no tenen llum, o bé s tapien els grans balcones o es fan embans a les portalades, i de lo de fòra a lo de dintre, maiòliques, pergamins, codis, cartes de mar, estatués, joies, tots els records i ilusions, tota l'història del passat, tot s'esfuma en el vent de Palma.

I si, al ventar aquestes cendres, lo que hi posaran fos hermós, s'anyorarien un moment, però es donarien per ben empleades; mes l'experiència ens demostra lo que solen esser aquets aixamplis de les ciutats que no són

molt riques. En lloc dels vells jardins, reclusos en grans patis senyorials, hi neixen caminets de tosca, am plantes tísiques i esmortuïdes, que no fan més que flors incluseres; s'aixamplen els carrers estrets, però els arrengheren com a quintos, com a barris de Jujui, de Paranà o de Tucuman, o d'aquestes ciutats ideals fetes de caps de cartró. S'aterren palaus de pedra i es fan cases d'aquest estil tan lletjament universal, i tan ben uniformades, que sembla que s'hagin dictat en algun congrés d'esperanto. La simetria ho mata tot. Les ciutats perden el caracter, i, vista una, vistes les demés, i és que ls pobles, quan són vells, han de fer com els homes vells: han d'anar nets, però no guarnits. Els colors massa virolats, damunt de les arrugues, disfrecen més que no pas adornen.

I a fè que seria de planyer que Palma perdés el seu aire, com tantes viles malhaurades, que ja no són ni velles ni noves, perquè poques n'hi deuen haver com aquesta, que, tal com és ara, lligui tant am tot lo que la volta. No se sab si és feta pera l'illa o si l'illa és feta pera ella. Les cases tenen el tò de les montanyes que les volten. Les torres, mateix que ls turons, són de color de posta de sol. El mar, a força de reflexes, ha fet blavosos els murs, i els murs han argentat l'aigua, i la pols ho ha modelat tot, com si un pinzell portentós hi hagués donat una veladura. Palma és

ja una ciutat que està afinada amb el paisatge.

Ja sé que no ns escoltaran i que aniran fent el seu fet. El progrés no té aturador. S'han d'aterrar les coses velles, pera posar-n'hi altres de noves, encara que siguin pitjor que les velles. S'ha de matar tot lo que mor, pera fer-ho morir més depressa, i fa pena que no hi hagi en el món ni un reconet d'Illa de la Calma, que serveixi de claustre-museu, pera veure-hi envellir els monuments, com a dintre d'un reliquiari.

Si hi hagués aquet lloc, se m dirà que no més hi viurien poetes; però i què?, que no hi han prous ciutats sorolloses i estridentes, pera deixar una ciutat d'ivori, una sola, no més que una, pera els que no volen soroll, ni crits, ni civilitat, ni cases lletges, ni carrers bords, ni jocs d'escacs a l'estil d'Amèrica? Que no tenen dret, els somniadors, a tenir un lloc pera somniar? Si es guarden en els museus les despulles dels temps passats, no hi podria haver una vila que sen fes ella, de museu?

Tot això són cabories, ja ho sabem; però, a l'allunyar-nos de Palma i al veure que ls monuments ja formen patina i guspies d'or, que ls campanars traspuen velluria i que envolta a la ciutat una polsina d'argent,ensem « Bé podria esser aquesta ».

Però, si ara ho sembla, tampoc ho serà.

També el rosec d'aquet corc que han donat a dir-ne progrés, ja va minant els carrers de Palma, i lo que ara és pols venerable, seran maons o bé ciment Porlant.

I a fè que un poble tan simpatic mereixeria conservar-se.

La florida

Si aixís que ten vas a l'interior es pel Febrer o per la primavera, veuras una illa que floreix d'un sol cop i es torna una toia.

Si desde ls altres móns ens veuen, deuen dir els Flammarions del cel: «Ja ha sortit el punt blanc a la terra». I aquet punt blanc és Mallorca.

Aquet punt blanc són els atmetllers. Planures immenses, serres, comes, valls, fondades i turons, coberts de blancs atmetllers, que, a rengles, a grupos, a restelleres, encatifen tota l'illa i la fan destacar del mar, com una immensa panera eixint del blau de les ones.

Aquets arbres florits, tots plegats, tenen la mateixa nota; però, d'un a un, són com teclcs, o com matiços d'un sol color, però d'una gradació sense fi. Desde l groc clar al rosa

encès, tota la gamma de rosats: groc de lliri, groc blanc de nacre, blanc blau de perla, rosa englantina, rosa violeta. Desde l palid de magnolia a la quasi vermellor de la clavellina rosada, no n'hi manca ni un de la paleta. Un music podria dir que és una sonata en rosa. Nosaltres no trobem paraules. La vista no n sab, de parlar. Mira i admira, i veu el blanc i s'emborratxa de claror, i, com més ne veu, més ne mira.

Poc se pensen, els que planten atmetllers pera cullir atmetlles, que, pera l'anyada dels ulls, lo de menos són les atmetlles. Hi han fruits que són malhaurats. Maduren sense florir, arriben a fruit com els pobres que no han tingut joventut, però aquets no són per les illes. Aquí, l'arbre que no floreix, sel considera com a llenya; és un arbre de càrrega i de feina. L'arbre, pera viure a Mallorca, ha d'esser hermós i am prestigi, i l'atmetller és el més noble.

L'atmetller sen fa tant carrec de que ha vingut al món pera florir, que fins que ha caigut la flor no permet que surti la fulla. Vol sortir sola primer que totes. Vol esser la bandera blanca, anunciant la primavera. Vol esser el colom de l'arca i la flor nupcial de l'any. L'any que s glassen els atmetllers comença la tardor a l'estiu, i les fulles cauen tendres, sense tenir temps d'assecar-se.

Figureu-vos aquets països que no més

veuen el blanc en la neu, en el gel, en les glasseres, l'enveja que han de tenir an els que l veuen format de toies! Què n treuen de tenir riqueses, si se les han de mirar a les fosques? Què n fan de fer produir la terra, si la terra no més els grana? Què sels endona de tenir terres, si porten ulleres negres? El que no pot comptar la vida per mesos florits, ha nascut vell. Per això, lo que fa jove a l'illa, és l'esclat de la florida.

El florir, aquí, no és un treball: és un respir de la mateixa illa. Se sent el cor plè i, fecondant, li surt la vida per les branques, i pareix bellesa sense dolor, i, com que és el sol qui la fa mare i com que és el mar qui l'apadrina, els infants surten de blanc d'or, i en surten tants, que la terra canta.

I ve un moment que aquella flor cau damunt de l'herba que verdeja, i l'herba, que no tenia flors, fa servir les de l'atmetller, i fins a terra fa de catifa. Els camps, aleshores, són una nevada; però són una nevada tebia, una neu que viu i que respira; una neu que abriga els camps, pera que hi neixi la primavera.

Si Mallorca no tingués res més, valdria la pena d'esser-hi, tan sols pera veure-la florir. Ni les postes de sol del Rigui, ni el sol de nit de Noruega, ni les catarates del Niàgara, valen tant com veure una illa que s torna una rosa blanca. Allò és caure i morir, i això és

L'ILLA DE LA CALMA

neixer. Allò és vellesa i això és joventut; i quina joventut, Déu del cel!: la joventut d'un bocí de món, que treu de dintre tot lo hermos, pera fer-ne ofrena als homes. La joventut naturalesa i l'ànima de la terra.

I tot això, oh, cel generós!, tot això, un ho veu de franc, tan sols passant per la carretera, i en gaudeixen pobres i rics, i n'hi hà prou en tenir ulls i ganes de mirar, pera gaudir-ho! Lo que proba que, en aquet món, si molts cops se troben arestes, és que un no les sab apartar, i que, si no s veuen belleses, és que un no sab anar-les a veure.

Sense tenir ni un sol atmetller, sen poden veure monts i planes, que floreixen per tu, que passes; que t'omplen el cor d'alegria, que t'enlluernen de blancor, que t fan amable l'existencia, que regalen an el teu cor l'esplet més gran d'hermosura!

Beneim les illes de la calma, que saben florir pera l goig dels homes!

Camí de Valldemosa

Per aquella carretera blanca i entre aquells arbres florits, un sen và cap a Valldemosa.

És a la vora del mig-jorn i la llum hi cau a raig fet.

Les cigales reposen. La terra dorm. Un oreig tebi ve del mar, i el cotxer, mig endormiscat, va preguntant als cavalls que caminin.

Perquè aquí, els cotxers, ni reneguen, ni criden, ni peguen al bestiar: hi conversen.

—*Ari*, dic — li diuen, am calma.

—*Ari*, t'he dit — si veuen que no ho sent.

—Que t'ho *teng* de tornar a dir?... Que no sents que ja t'he dit «*ari*»?... Que estas cansat?... Que no *vos* caminar?... Camina, *i do!*, trenta carretades!—

I, si ni am les carretades es mou, li demanen, li donen consells, li prometen donar-li un bon apat aixís que arribin a la quadra, i,

si els cavalls no n fan cabal, ho deixen correr i s'endormisquen.

Endormiscats van seguint, i camina que caminaras.

De tant en tant passa algun carro, que va solemniament al pas. Es veu sortir un braç per sota l toldo, i es veuen estirar unes corretges, perquè l bestiar fassi lloc, però el bestiar ja n'havia fet abans de que li donguessin avis. Més enllà es veu venir un carret, dels que n diuen un carretó, i és tan petit i va tan plè, que no vessa perquè ls de dintre van agafats els uns amb els altres, com un raïm de persones. Tothom saluda.

— Bon dia *tenga*.—

Es passen tancats i masies, i el sol va caient, i vinga caure, i, quan ja s'acaba la plana, es comencen a trobar oliveres.

Les oliveres de Mallorca no són com les d'altres llocs. L'olivera de tot arreu és un arbre natural, que té la missió de fer olives, i les fa sense esforçar-s'hi; però les oliveres d'aquí s'atormenten tant pera creixer i es retorcen tant pera donar fruit, que sembla que no s fassin carrec de que han nascut en una illa.

Figureu-vos que tenen uns troncs tan cargolats i tan torçats que, si els veu un suscriptor dels *Ecos de las Montañas*, tot seguit diu:

— Si els arriba a veure en Gustau Doré, quins dibuixos!—

I un altre respon:

—Si les pintessin, no hi hauria ningú que s'ho cregués!—

I un tercer afegeix:

—Arbres aixís, són tant i tant centenaris, que s perden en l'orde del temps i en la fosquetat dels sigles!—

N'hi han, de troncs, que semblen serpents que s'estiguin mossegant la cua; n'hi han que semblen dones nues, que s cargolen com sargantanes, i n'hi han que no s cargolen perquè ja s'han descargolat. Monstres am braços o braços am monstres, am les tripes a l'aire lliure o amb el cor a damunt de les tripes, que sembla impossible que pera fer olives es donguin tant torment de creixer. Fan lo mateix que certs poetes que, després d'haver patit una vida de cargolaments i dolors, acaben per parir un sonet o una dècima am deu olives.

El cas és que, d'arbres aixís, en diuen fantastics. Hi ho deuen esser, perquè de tot arbre, lo mateix que de tota persona, que pera donar fruit ha de fantasiar, la gent en sol dir fantastics, i encara que això de donar fruit s'ho prenguin tan tràgicament, tenen gestos de gran bellesa.

La proba és que quan els garrofers, que s troben més endavant, volen imitar l'olivera, en lloc de moviments de tragedia es cargolen i fan tombarelles, i és que pera permetre-s les grans contorsions, que no resultin grolle-

res, l'arbre i l'home hi han d'haver nascut. L'arbre tragic farà olives, però l'arbre plebeu farà garrofes.

Però la carretera segueix, i el cotxe segueix la carretera. Passa un ciclista, tan blanc, que sembla que s'hagi revolcat. Una *atlota* porta dos porquets, que ls fa caminar, am grans protestes, tan empolvats del morro a la qua, que semblen porcs Lluís XIV. Es troba un hostel, on s'hi beu aigua—aquí, en la bella Illa de la Calma, l'aigua encara serveix pera beure.—Es passa per una iglesia, voltada de figueres de moro blanques, com pales de jugar al «tennis», i pel mig de dos espadats s'entra a l'estret de Valldemosa.

An aquest estret, ja fa una colla d'anys, uns homes emmascarats, amb armes que semblaven de foc, varen fer aturar la diligencia, ont hi anava un dels fills den Maura, i els hi varen fer donar els diners. Però això és la sola volta que un fet aixís passa an aquesta Mallorca, tan bona i tan sossegada, i encara els emmascarats no havien nascut en aquesta illa, i sabem del cert, perquè ls coneixem, que s'han retirat de l'*atraco*, donant-se a la vida privada.

A un costat de la carretera hi passa un torrent, amb aigua i tot, que, quan salta, es diria que canta; quan reflexa, és un mirall, i, quan rega els hortets d'aprop, o és que l'aigua porta fragancia o és que n'hi dona allò que re-

ga, que de cada camp ne fa un pom de flors. No s pot convertir una horta en jardí am més senzillesa i poesia.

La vall que s troba ho és tota, un jardí...; però, com que no és fet per jardiners, té una frescor d'inesperat i un endreçat de pagesia, que l cor hi reposa, mirant-ho. De les montanyes n'han fet feixes, amb uns murs tan ben treballats, com si haguessin de sostenir un Parthenon o un temple de Vesta. És veritat que lo que sostenen potser val tant com qual-sevol temple: tarongers, o plens de tarongina o brodats de rodonetes d'or; pomeres amb els braços lacis d'haver d'aguantar tant de fruit; sarments, vorejant les pedres; parres pujant an els teulats i pampols cargolant-se an els arbres, amb els raïms, com grans gotes, oferint-se an els que passen. Si Horaci hagués tingut temps d'arribar-se fins aquesta vall, s'hi hauria arrelat a fer odes, mateix que ls arbres hi fan fruita.

Pujant sempre, allí dalt de tot, es veu un campanaret cobert de maiòlica verdosa, damunt d'un ample casal, am quatre casetes més ensota, i aquell poble és Valldemosa.

Però encara és amunt, i s'hi hà d'anar.

Pels revols de la carretera encara es troben més oliveres, que s cargolen sense motiu, i, si ja comença a esser fosc—que ns convé que ho sia, per lo que direm,—surt la lluna—ens convé per això,—i surt tan rodona

i tan gran, que sembla una altra illa encesa.

Els savis podran dir lo que vulguin, però aquí, a Mallorca, o la lluna hi surt més sovint de lo pactat o s'hi entreté més estona de lo que marquen els calendaris. Plena o no plena, ella hi és sempre. No sen pot passar; deu anyorar-se, i la nit que no hi pot esser, sembla que un s'hagi equivocat d'illa.

Quan arribem, doncs, a dalt del cim, la collada de Valldemosa n'està tota esgrogueïda.

campanaret, un munt de cases i dos carretons que fan baixada, fan endevinar que allí hi hà un poble. Un llum a l'hostal; una paret fosca, i ni una vèu, ni una campana. Aquella quietut de poble..., però d'allà. Del fons de la vall, puja flaire de Mallorca: flaire de terra i de tarongina.

Valldemosa

La cambra en que un dorm, a l'hostal, és petita, neta i a sota teulat. Hi hà els sants que hi hà d'haver, per les parets corresponents; aquell renta-mans tan escas, que un se les té de rentar d'una a una, perquè totes dues no hi caben; calaixera, amb els seus calaixos, i una finestreta tan xica, que sen ha de dir de *busto*, perquè no hi cab més que l *busto*.

La finestra és xica, però la claror és tant claror, an aquesta illa, que amb una escletxa ja n té prou pera enviar a dintre de la cambra una d'aqueixes llançades tan violentes de llum, que són el goig del local i carretera de les mosques, i com que no hi pot haver finestró que no n tingui alguna, d'escletxa, la claror us entra al vostre llit i les mosques no volen esser menys, i, per no tenir *controversia*, lo millor que s pot fer és llevar-se.

Sortim a fòra, i el poblet és una cançó de matinada.

Quin goig, pera ls ulls! Que bé s'hi respira! Quin alè de sanitat us entra dintre de l'esperit! Tirant per la dreta, o per l'esquerra, els carrers són petits, són estretets, i pugen i baixen al seu pler, amb aquesta santa llibertat que tenen els carrers dels poblets, que Déu els conservi i els lliuri d'urbanisació i simetria.

L'urbanisació se la fan ells, a dintre els seus nius. I que ben feta! Les palles que hi duen i que s veuen, són netedat: quatre cadires, la seva taula i dos testos de flors; però dintre d'aquets interiors, no més passant-hi per davant, s'hi sent tal olor de bugada, les cadires són tan senzilles, la taula és tan ben parada, tot és tan íntim i tan reclòs, que, si les cases fossin persones, diríem que són cases verges. La Beata Caterina podia haver nascut a totes.

Això és lo primer que s veu an el poblet de Valldemosa, perquè s veu desde l carrer, i encara tapat per una xarxa que tenen penjada a les portes, que deu esser pera fer més íntimes i recloses les estades, o perquè aquelles mosques que deiem no sen hi vagin a viure.

Lo primer que també s pot veure, és que no s veu quasi ningú. Segurament treballen a dintre; però quin treball més quiet, més íntim i més poc sorollós, comparat amb aquells pobles en que tothom pica i martelleja, perquè s'adonguin que fan feina! Si no fos per aque-

lla enclusa, que sona sempre an els poblets, no se sentiria un remor, i encara, l'enclusa, un no sab si la repiquen pera forjar o pera estalviar les campanes. Hem sentit tantes prèdiques, ponderant i reivindicant als que ls diuen fills del treball, que admirem tanta modestia i anem avall, a la ventura.

Pel camí trobem, com sempre, aquelles nierades d'infants, que surten a fanguejar, i estan tan grassos i tan vermells, que sembla que l fang també engreixi. A cada porta n'hi hà un parell, que no s pot arribar a saber si aprenen de caminar o de caure sense fer-se mal. Arrocegant-se per terra, sen van d'una casa a l'altra, i, quan se troben tota una colla, primer riuen, després es peguen, ploren d'haver-se pegat i tornen a riure pera tornar-hi. De tant en tant surt una mare, moca el seu i sen entorna a dintre. N'hi han que ls cambien la camisa, que és tot lo que ls poden canviar, perquè, com tot lo altre és pell, a copia d'arrocegar-se, o bé es neteja o bé s'esmola; fins que arriba un carro de garbes, tan ample i tan curullat, que no pot passar pel carrer, i aleshores tota la mainada camina davant del carro, i quan troben algun forat, s'hi encauen totes plegades, i allí s'estan tota la tarda.

Avall sempre, arribem al camp, i en diem camp pera anomenar una vall que no és camp ni horta; no sen pot dir jardí ni cultiu. Figureu-vos un anfiteatre, que cada rengle d'*asien-*

tos fos un hortet diferent, plè de coses armonioses. Figureu-vos que un xic amunt, aont hi seurien les matrones, hi hà una *villa* senyorial, amb els respaldos de xiprer, i que a dalt, aont hi hauria el poble, hi hà un espadat de montanyes, perquè a les flors, a les verdures, a les plantes i als arbres fruiters, no ls hi vingui cap corrent d'aire. Aquets hortets, o aquestes feixes, són tan endreçats, tan cuidats i arracerats am tant d'amor, que, en lloc de semblar cuidats per homes, es diria que una dòna d'aquestes netes i feineres ha anat allí a fer dissabte i a posar les coses amb orde. Si ho gosessim dir, diriem que fins espolsen les tomaqueres. No hi hà cap fulla seca per terra. El fruit surt net, com de la capsa. Quan l'aigua ha regat, encara és clara, i de dalt fins a baix, les grades, els fruiters, les flors i les plantes, talment es diria que rimen. Si això no són versos, no hi entenem. Són èglogues, o lo que sia, que, quan els pagesos es posen a versificar amb el paisatge, no necessiten retòriques.

Com el racer de Valldemosa, no crec que hi pugui haver enlloc més que, am menos lloc i més avinença, la terra sia més generosa pera donar vida a més persones. Cada casa de les que hem vist, té allí el seu troç d'hortet, per no haver de passar miseria; cada olla de cada cuina pot bullir d'aquells pams de feixa, i cada *atlota* hi pot cullir una flor

pera posar-se-la al monyo, quan ve l temps de cantar l'amor. Són versos, aquets, de tal virtut, que no fan viure d'ilusions. «Camp què vols, cor que desitges». Tenir un bocí d'anfiteatre, és tenir setial a la vida, aquell setial que ofereixen tants oradors, en els mitings, an els pobres que sels escolten, i que aquí és terra en lloc d'oratoria.

Més amunt de l'hort hi hà la montanya. Pera poguer tenir de tot, fins tenen montanyes, a Valldemosa. Unes montanyes de pastoral, això sí, amb els seus remats i els seus boscos; ni altes com les de Suïssa, que sols serveixen pera ls turistes, ni tan baixes que, pera pujar-hi, un no s tingui d'atropellar. Montanyes prestigioses, però tallades a mida pera illes.

Desde una que n'hi hà al fons, en les grades de sol de l'anfiteatre, es pot veure el poble en conjunt. És una faldada de cases. Cabrien totes plegades al davantal d'una geganta. Pera anar d'un carrer a l'altre, no s necessiten pera res aquets dibuixos antipatics que n diuen planols, o mapes, o cartes; ni aquet bestiar que n diuen guies, ni aquets fils que n diuen telefons. Amb un crit de «puja una col», o «vigila el nin», o «encén el foc», el poble s'entén, de paraula, i encara avui, fet i fet, de tots els modos de parlar-se, el millor és... el de la paraula.

És clar que, per xic que sia aquet poblet

de Valldemosa, també deuen tenir el seu batlle, i secretari, i ajuntament, pera pagar als que treballen allò que ls mani el govern, i fer sortir el diputat que sia, que també ls mani el govern; que deuen tenir rector, pera que ls fassi les seves prèdiques i els aconselli viure bé, i metge, pera no receptar-los i ajudar-los a bé morir. És clar que tenen *pareja*, pera vigilar que les criatures no caiguin i vagin a estudi, i pera que ls grans fassin lo que vulguin, i és clar, també, que hi hà un estanc que, ademés de vendre paper d'aquell que és car perquè hi hà un *sello*, hi venen *sellos* i tabac; i alguna botiga de luxu, on fins hi venen espadnyes. Però el protagonista, el cor i el tot, són aquells hortets de la vall, aquelles capsetes bucòliques, aquells jardinets de verdures, aquells redolins de flors i aquells caixonets de vida. Si no és el corn de l'abundancia, són les arque del «Déu-n'hi-dó», i un poblet aixís, de pessebre, que té horts pera tots, i un fossar endressat, no s pot pas planyer de la vida.

An el fossar no hi hem estat, perquè no és el que ns pertoca; però del poble no ns en mouriem. Té lo que hem dit, té lo que no s veu, té moltes coses que diriem, si les sapiguessim dir, i les que direm en altres capítols i tu veuras, si tens paciència.

La Cartoixa

Un poble amb arbres, amb aigua, amb hort, am gent pacífica i callada, per força havia de tenir el seu convent i la seva cartoixa.

Els monjos, a més de pietosos i complidors de les seves regles i d'encomanar-se a Déu, venien a esser uns sants varons, que no s distreien d'adquirir els béns terrenals d'aquet món, pera millor gloria de l'iglesia i bé de la comunitat. Dient-ho en vulgar: que no dormien. Sabien lo poc que valem, i miraven de millorar-ho. Comprenien lo molt perillós i exposat a la temptació que és posseir masses riqueses, i se sacrificaven guardant-les, pera fortalesa i bé del proxim, i com que, com més terres tenien, més mercès podien donar, les guardaven, com més, millor, pera poguer resar tot lo dia, am lo que guanyava l'esperit, i la cendra, de que som formats, tampoc hi perdia gran cosa.

Segons ens conten les histories, sabent el general dels cartoixos que hi havia una vall feta expressa pera poguer-hi fer un monastir, am tots els avenços de l'època, va demanar al rei don Martí.—rei pietós i tan bon subgecte, que ningú en té res que dir en bé ni en mal, després de tants sigles—que li deixés enviar alguns monjos de la cartoixa de Vallbona, pera tirar planols i dir-hi la seva.

Els monjos varen quedar-ne encantats. No s podia trobar una terra més expressa pera un convent. Bons aires, bona aigua, bona fruita, mar pera l peix i bosc pera la caça, i lo suficient enlaire pera poguer pregar a mitja vèu; semblava que la Providencia ho havia combinat tot pera fer-ne una estada agradosa; aixís és que varen dir que sí, que allò era exprés pera les seves ànimes, i trobant en bon estat, pera convertir-lo en convent, el vell castell de Valldemosa, es varen fer cedir el tal palau, a més de les hortes del voltant, perquè un palau sense horta és com un poble sense cases, i si no hi varen posar tot seguit la primera pedra, fou perquè ja n'hi havien tantes que, una de més, no hi feia cap falta.

Vinguen paletes i manobres, i a fer obres falta gent! I tothom sab, per haver-ne vistes, si en sabien, de fer obres, els frares! Aquí, celdes; allí, l'iglesia; aprop, el claustre i el refectori; com se pot veure encara avui, no

hi planyien pas la pedra. Varen passar tres o quatre sigles que n'hi anaven afegint sempre, i, am les pedres, vinguen donacions, i, de les donacions, encara més pedres, i si no arriba a esser lo que ja sabem, aquella cançó que diu

«El dia de Sant Jaume
de l'any trentacinc
hi va haver gran bulla
dintre del torin.
Van sortir sis toros;
varen ser dolents;
de quines *resultas*
van cremâ els convents»,

si arriben a esser bons els bous, aplanen mig Valldemosa. El pedregam de les feixes, les pedreres de les montanyes i els espadats de les serres, s'haurien anat tornant celdes, i avui dia aquesta vall seria com un corredor immens, amb un monjo a cada feixa, pregant pera ells i pera ningú més, perquè tots ens hauriem fet frares.

El convent, doncs, per mor dels toros, el varen desamortisar, i desamortisar vol dir que l varen comprar uns frares laics, i que les celdes que havien sigut pera pregar i fer penitencia, varen esser pera pendre-hi la fresca i anar-hi a fer la mig-diada els descreients que varen comprar-les.

Avui, encara, lo que s conserva és barroc, és blanc i és aparatós. L'iglesia té fredor

dels temples del segle XVIII: caoba, marbre i estucats, am la fusta que imita pedra i la pedra que imita bronze; an els altars hi han d'aquells sants que declamen la seva fè en actituds solemniais i poses decoratives. Els claustres, si bé elegants, tenen aquella blancor d'una sala desamoblada, que no dona ganes d'estar-hi. Les celdes són amples i tristes. Però tot plegat té una grandesa, uns aires de magestat freda i un tò tan senyorial, que inspiren respecte an el que hi entra. Un se treu el barret inconcientment; hi sent noblesa; hi sent cortesia, i, si no fos que no hi nà ningú, aniria fent reverencies.

Però hem de dir que l lloc és auster; lo que s veu de les galeries és lo més rialler de l'illa. Allí sí que, el que no s distreia i podia seguir pregant, havia ben nascut pera esser monjol. A més d'un anfiteatre tan hermós, com aquell que hem descrit, sen veuen altres d'escalonats, que van a parar fins a l'estret, i, darrera l'estret, la gran plana, am les cases de Palma, el mar, i un nuvolet arran de l'aigua, que és Cabrera, l'illa deserta. Si es mira en la primavera, demaneu-ne de flors an els arbres, i, si és l'estiu, de verdor. Els frares podien tenir celdes—que, per amples que sien, són celdes,—però no hi planyien pas la vista. Semblava que s recloïen pera veure més espai, i que, com més xic fos d'allí on miraven, més ample els semblava lo que veien.

Els que ara hi venen, en essent l'estiu, néts dels desamortisadors, potser no han hereditat la fè, però n'han hereditat el repòs. Com en una casa de banys, que no hi haguessin banys, aquí reposen, com el que s vol divertir en vida. Surten, caminen, volten el claustre, i, com que no resen prou, s'avorreixen. Venen pera pendre la fresca, i, això de pendre la fresca, quan és presa no se sol agrair; aixís és que ls estiuencs, tot cercant el camp, s'ensopeixen, i se ls veu amb un llibre a la mà, que ni tenen esma de llegir, o anant amunt i avall, sota els arbres, com si els fessin passejar per força, o bé esperant que refresqui el temps, per haver complert i pera entornar-sen.

I és que, pera viure en un convent, per desamortisat que l convent sia, s'ha d'esser monjo... seglar. Hi hà tot un passat que recorda; hi han les parets que us fan respecte, i hi hà tal força de pensament, que no serveix tothom pera el claustre, encara que l claustre ja no tingui portes.

El record deixa un sediment que no és prou bò pera passar l'estiu. No té sodic, ni sulfur, ni sofre; però té tradició, que destorba. Pera els monjos, molt bé. Eren a casa, i mercès a aquell rei Martí, que no feia ni destorbava, s'hi varen fer el casal al seu pler; però el llogater sent tant el passat, que sembla que està esperant que l desamortisin i que l treguin.

Santiago
Rusiñol

Obra completa **L'ILLA DE LA CALMA**

Està ben vist que aquet Valldemosa és
pera els pagesos i pera els pintors. Ni monjos
ni ciutadans. Els pagesos pera viure del camp,
i els pintors pera viure pintant-lo.

La Georges Sand

An aqueixa cartoixa de Valldemosa, en l'hivern de 1838 al de 1839, hi va haver un acontejament, que s pot dir que és el «fet historic» que ha deixat més *eco* en les pedres d'aquet monastir venerable.

Aquet fet va esser el de compareixe-hi madame Dudevant, amb el *seu malalt*, i dient no més que ell era en Chopin i que ella era la Georges Sand, sen compendrà tota l'importancia.

Venien poc contents de Palma, aon per certes circumstancies, que serien llargues d'explicar, els havien passat molts contratemps, i, encara mal aclimatats, varen instal·lar-se en aquestes celdes, encara tebiones, dels monjos.

Ell, en Chopin, no duia salut; duia el cap plè de fantasies; el cor d'amor, i un piano; i ella, a més de dur-lo an ell, portava el cor mig curat de *l'altre*; el cervell plè de des-

cripcionisme, a la manera de Chateaubriand, i, el pensament, d'aquell naturisme que Rousseau havia escampat, amb ajuda dels homes romàntics.

Aquet naturisme, naturalment, la gent natural no l tenia. El tenien els cansats de civilitat i de luxe, que veien la vida del camp com un ideal de repòs. El tenien els somniosos d'una vida patriarcal, en que ls homes fossin tots pastors i guardessin els seus remats, tot proclamant els drets de l'home, i aquets pastors visquessin en un paisatge fet de rius que no pareessin de saltar i ont els castells fossin tots feudals i les alzines ben llegendaries.

A l'arribar, doncs, l'augusta parella, no va trobar prou bé les coses que li dictaven els llibres. De paisatge és clar que n'hi va trobar, i més bell i més paisatge que l que poguessin dir aquells llibres; però uns horts endressats com aquets, plens d'arbres, que fins feien fruit i no «destrenaven al vent les branques com a cabelleres», no eren paisatges a la moda del romanticisme d'aquells jorns, i, si bé podien esser bons pera la salut del «seu malalt», com que eren poc feudals pera ella, aquí començà el desengany que havia d'acabar fent-se llibre.

Els pagesos de Valldemosa tampoc eren aquells pastors que convenien a una època en que, pera fer literatura, tot havia d'esser es-

valotat, i no n'eren pas, d'esvalotats! Ella hauria volgut indígenes, que fossin lo més primitius i lo més «naturalesa verge», però que sapiguessin de lletra, pera poguer-los reivindicar. Que fossin homes ben senzills, però que ls hi agradés de pendre l'aire de la llibertat que marcaven els seus principis; que fossin quiets i callats, però que de tant en tant protestessin...; però, com que estaven contents de la seva illa i de la seva sòrt, naturalment, no protestaven, i tenir una protestadora i no saber-la endevinar va esser, un crim de lesa badada, que també degué contrariar-la.

De qui varen protestar va esser d'ella. No de les seves idees, que ni les podien sapiguer; ni de la seva rebeldia, que no s'havia declarat; sinó de la seva conducta, que aquells homes naturals no la trobaven natural. D'això de l'humanitat i de la religió pagana en varen anar treient la conseqüència, que volia dir no anar a missa. De lo de l'«amor expontani», que ls amors amb el «seu malalt» no ls havien passat per l'iglesia, i de lo de la llibertat, que volia dir anar per les seves.

Figureu-vos en un Valldemosa, quan sols feia tres o quatre anys que havia passat allò dels toros i que encara les celdes del convent feien flaire de virtut i santa olor de castedat, vestir-s'hi una dòna d'home, si era cosa de pertorbar-se. I sentir un piano en una terra que no n'havien sentit mai cap, que no ls ha-

via de semblar cosa del maligne esperit? Que no ha de fer tanta impressió el veure el primer piano, que l veure el primer automobil? I que aquet piano el toquessin de nits i al clar de lluna, n'arrenquessin tals melodies que, fins tocades per noies cursis, encara avui dia ens commouen, que no havia d'esparverar an aquells pastors reivindicables?

Els pastors i ells no s varen entendre. I no crec que ningú sen extranyi. Ell, el pobre artista malalt, somniava en els jorns de gloria i no s planyia de res, i no més sentia les notes que desgranava en el piano; però ella, que semblava dur—segons ens diu l'Alomar—l'eco de l'himne revolucionari, que encara no s'havia apagat, i les darreres resonancies del *Ça ira* o de la *Carmagnole*, trobar-se en mig d'una gent que, en lloc de cantar-li el *Ça ira*, li cantava el *Ça-hi-és*, n'hi hà pera desenganyar-se de totes les teories i escriure el llibre que va fer en contra l'illa de Mallorca, tan plè de fel i desconhort, que no li podia inspirar l'illa, sinó la tristor que ja duia.

Sí, cavallers, la Georges Sand va fer com molts llegidors que parlen, desde ciutat, de l'excelsitut del camp i de la senzillesa del camp, i com que l camp no més el coneixen pels llibres bucolics que n parlen, aixís que hi viuen no s'hi avenen. Els hi plauen les grans tempestes i el cel ben desencadenat, però els ofèn una corrent d'aire d'una porta

que no clogui. Volen gaudir de la pluja, però no poden sofrir que manqui un vidre en cap finestra. Voldrien la llar amb poesia i rondalles, però, sense fum. I com que tot això és la torna que porta en son sí el bucolisme, comencen per avorrir-se, i al cap de vuit dies de camp, si no són molt *naturals*, reneguen de la Natura i de la naturalitat. En J. J. Rousseau l'havia enganyada, i, com que la pobre s'ensopia, vinga dir mal dels *naturals* del poble de Valldemosa, i els d'aquí, vinga no llegir-la.

An els desamortisadors que venien—o que encara venen— a pendre aire de ruïnes, com aquell que và a pendre banys, i que volien gaudir de la *solitud del claustre* en mànigues de camisa, els hi devia passar lo mateix que a l'escriptora romàntica; però ells am la fresca ja s'acontenten. En Chopin, a més d'estar malalt, se podia distreure, i es distreia, posant en solfa els seus somnis; però ella, la gran exaltada, figureu-vos quin treballar la seva imaginació, al veure-s quasi reclosa en un claustre de solitud, sola, en una illa i amb un malalt, i amb el vent xiulant per les portes! Diu, encara, l'Alomar, que fàcilment podrien refer-se, aquelles vetlles de Valldemosa. Que devia veure, en somnis, ombres de cartoixos morts, voltant el claustre amb els ulls vuides; que la lluna li devia mostrar apariències aterrades; que del chor

L'ILLA DE LA CALMA

desert devia semblar-li que n venien ressonancies dels cants nocturns i apagats; que tot li pareixia aprop, si s'exceptua una cosa: l'hora curta i benefactora de sortir-se de la Natura i entornar-sen a casa seva.

L'hivern devia esser fred, pera ella! L'hivern d'aquesta Mallorca devia semblar-li el més llarg d'aquella inacabable vida! Com que tant sen hi donava de tot, eixia sense pentinar, i això de no pentinar-se, en un poble que tothom porta la clenxa llisa i modesta, com la Beata Caterina, li feia perdre el prestigi; i com que, an els ulls dels *naturals*, ja tant li feia, d'haver-lo perdut, sortia am bata de plecs volants, acabant d'escandalisar, i tant ella romantisava i tant els altres terrejaven, que les idees que havia dut de fraternitat idíllica varen acabar tan malament, que sòrt que l temps tot ho torna cendra.

Una nit, ja no poguent més — segons contenen aquí a Valldemosa, — va volguer-se treure del cor tot el pès de romanticisme que se li havia acumulat, esbravant-se amb un penitent, fent-li una escena romàntica que per poc li surt naturalista.

El penitent vivia al claustre, i, com bon penitent, és just que fes penitencia.

Ella que sí, una nit de lluna, es deixa anar la cabellera — que, segons l'Alfred de Musset, peritíssim en cabelleres, era una cabellera esplèndida, — es posa la bata més blanca; no se

la corda ben bé del tot, deixant veure un coll com un cigne, covant en un niu de roses, i... sen và cap al penitent, banyada tota ella de lluna, obrint els braços i els llavis.

El penitent recula i resa.

Ella avença, obrint més els braços.

Ell li ensenya la creu.

Però ella avença.

I veient ell que l maligne esperit, quan se vesteix en forma de dòna—que tants penitents havia temptat, més vius que ell i am més experiència,—té un poder que no sospitava, i uns cabells, i uns ulls, i uns braços, que no sen veuen en les hermites; com que a la fi, en lloc d'esser un Job, es veu que sols n'era aprenent, es deixa temptar, avença de dret allí aon tenia la temptació, i si ella no crida i no ve en Chopin i alguns desamortisadors, potser an el hivern de Mallorca hi hauria hagut un capitol més, dedicat an en Rousseau, dient que l'home natural no més se cria en les ruïnes.

A cân Marió

L'home natural, de qui parlavem en l'altre capitol, que no trobà la Georges Sand, l'hem trobat, sense cercar-lo gaire, i podem assegurar que és bò, que és honrat, que és intel·ligent, que fins és treballador, sense dur pressa, com se suposa.

Pera trobar-lo no s té d'anar lluny. An el mateix hostel den Marió, aon tenim l'honra d'haver de viure, no s'ha de fer més que esperar el vespre, i allí, de un a un, o a colles, van a pendre cafè, que és bò, que és claret i que val cinc centims.

A cân Marió és el centre i la reunió del poble. Hi hà el seu taulell, les seves ampolles, una renglera de gots, per si es té sed de no haver parlat; una cafetera al caliu, quatre taules amb el seu marbre, un periodic de ciutat, pera que l llegeixin els que n sàpiguen, i

uns porxos a la part de fòra, pera veure passar als... que mai passen.

A la part de dins hi hà la cuina, i d'allí en sol venir en Marió, que és alt, i és callat, i és bon feiner; els dos atlots, semblants al pare en el callar i en la prudencia, i una renglera de dònnes, Maries i *Malqueldes*, *Jonaines* i *Magdalenes*, que, amb el seu caminar lliscant de monja que no fa renou, treuen els vasos, aboquen, duen el cafè, sel emporten am diligencia de fura, sense que, al trasbalçar-se, se senti dringar un vidre, ni una remor, ni un sol trepig, mateix que si els parroquians patissen de mal de cap i vinguessin a la casa a fer la cura del silenci.

El primer que arriba, generalment, és un paleta caracteristic. Aquet paleta fa més de dos anys que s'està fent una casa, i, seguint aquell adagi de «si vols estar ben servit, fes-te tu mateix el llit», no vol que l'ajudi ningú. Avui fent cals, demà fent morter, ara posem-hi una pedreta, ara pugem-hi una viga, ell tot sol, i puja que puja, hi treballa tot el sant dia, am santa calma i reflexió, i, quan és hora de plegar, sen và a casa den Marió, i vinguen cinc centims de gastol, que l que sua, bé té de beure.

Al cap d'un rato n'arriben dos, que venen de treballar el camp, i van tan nets i tan endreçats, que o bé llauren... am guarda-pols o la terra de Mallorca és tan neta, que no ls

embruta; s'asseuen amb aquell paleta, els hi porten el seu cafè, i, quan són tots tres plegats, se fan companyia i callen.

N'arriben d'altres, i ve l'oncle, i l'oncle és un bon pagès, que se li ha de dedicar un apart.

L'oncle té cinquanta quatre anys. En fa trenta que và a la casa i en fa vintinou i mig que festeja en aquesta casa i no sen descuida ni un sol dia, i, per anys que passin, ell no s cansa.

Desde la Revolució fins que va caure el rei don Amadeu, ell va festejar una minyona, dia per dia, i any per any; però aquella minyona sen va anar, i, com que ja estava avesat an el festeig d'aquesta casa, va veure la minyona nova, i es va posar a festejar amb ella, i avui en dia encara dura.

Això sí, són cinc minuts. Ell s'està al peu del finestró, prenent l'aire, si és a l'estiu, i an el braser, si és a l'hivern, i, aixís que toquen les dèu, compareix la festejada, es fan dues cadires enllà, pera donar importancia a l'acte, parlen tots dos les seves coses—que, am tants anys, ja les deuen saber—i, en passant els cinc minuts, pleguen.

No han fet cap mal, i ja han complert, i l'oncle pensa que, si el casar-se està tan plè de trenca-colls, com més se tardi, menys malde-caps, i que l que du pressa an aquet món no sab aprofitar la vida, i, si no fem tots lo

mateix que ell, és que no tot és Valldemosa i no s troben festejadores tan adictes i tan resignades.

Quan l'oncle plega—les deu i cinc—arriben una colla d'homes que, pel posat de bondat, d'honradesa i mansuetut, ningú podria sospitar el seu ofici perillós: aquells fan de contrabandistes.

Aquells fan de contrabandistes; però el contrabandista d'illa és tan diferent dels de *Carmen* que, si els hagués vist en Merimée, quasi podem assegurar que hauria retocat el llibre. Són tan valents, són tan callats, són tan bons *treballadors* i tan bons pares de família, que podran *ofendre*, amb els seus fets, als accionistes del tabac; però els que no som més que fumadors i ens estimem a la gent de bé, quasi podem assegurar que, si els trobessim amb un paquet, els ajudariem a dur-lo.

Després d'arribar els del contrabando, sol arribar la *pareja*—que no pren res per mor del carrec,—a vigilar que en la casa... no hi hà ningú que tingui cap vici. Més tard, arriba el campaner, un jove que tambaleja de tant ventar les campanes i que pera encendre un cigarret hi và tant a poc a poc i fa tantes maniobres, que se li apaga pel camí, i encenent i apagant no sel fuma. A darrera hi arriba aquell coix que hi hà en totes les reunions; però el d'aquí, com que l'altra cama la fa moure també am tanta calma, no se sab qui-

na és la coixa. Per fi, el carter, am la darrera carta, i s'asseuen tots, i fan rotllo, i quan estan cansats... de callar, n'hi hà un que agafa la guitarra i es posen a cantar *El Parado*.

El Parado és una cansó que deu haver arribat per mar, però que s'ha tornat ben mallorquina. Amb el temps devia esser alegre i viva, i fins enjogassada, perquè encara se li endevina el seu llenguatge de bolero; però sia l'aire de les ones que va anar trobant per la ruta, o l'ambient de misticisme que va rebre al desembarcar, el cas és que avui, tal com se canta, la podria cantar el rector, sense por de condemnar-se ni de fer estada en el purgatori.

*En medio de Mallorca
cayó la luna,*

canta, a tot crit, el que comença.

Cayó la luna,

diuen tots, com si la vegessin caure. El chor s'extén, i s'aixampla, i hi pren part la reunió: el paleta, el coix, en Marió, la *pareja* i els del contrabando, i aixís que la lluna és per terra diu el primer, amb aquell crit de

Se hizo en cuatro partes.

I el campaner:

Tú n'eres una,

i el carter, que no havia dit res, els respon

¡Soy el parado!

I, amb un crit sobtat, responen tots

*¡El parado!
Porque me paro.*

Com se pot veure, aquet parar-se no pot fer mal ni als que l canten, ni tan sols als que sel escolten. Mai, els que s paren, fan el mal, i val més parar-se a temps que anar desesperat a perdre-s.

A casa den Marió, si per atzar algú s té de perdre, serà duent-hi tan poca pressa, i am tant temps pera arrepentir-se'n, que l *parado* arriba a esser una cantada simbòlica, la marxa a l'anar poc a poc, l'himne al treball des-cansa i l'oda musical a la calma.

Tanta n tenen, els parroquians del nostre estimat Marió, que hi ha hagut moments, a casa seva, que, a copia de passivitat, han sigut heroes de resistència.

Això s va veure una nit, que varen venir uns glosadors, i uns glosadors són dos homes que, posats a dalt d'una taula, van cantant i van improvisant, fins que cauen d'aquella taula, o que reventen, aquells que ls escolten.

La sessió dels dos glosadors va començar a les vuit del vespre, i, sense haver begut ni menjat, van arrencar fins a les dotze. Escolta que escoltaras, no reposava ningú, ni els que cantaven ni els que escoltaven. A la una del matí els hi varen portar dues copes i va continuar la cantada. No dormia ningú. Ni els de

dalt. A l'esser a les quatre del matí va eixir el sol, i ells amb el sol se van refer, i canta que canta, i els altres escolta que escolta, fins que a les sis, i ja en plè dia, després de dèu hores de vèu, els varen trobar a tots adormits, els uns damunt de la taula i els altres damunt de les guitarres.

I no havia begut ningú, perquè ls parroquians den Marió, amb aquesta falta de vicis, li donen més llustre que quartos. Aquets homes de Valldemosa, que no vegé la Georges Sand, no n necessiten d'esperits pera tenir l'alegria a dintre. Tenen dues coses magnifiques: bon cor i manca d'ambició, i l'una i l'altra són condicions més pera pendre mal que pera fer-ne. Si els ajuntaments de ciutats, que paguen una comissió pera estudiar costums de poble, l'enviessin a Valldemosa, veurien una taberna, la *pensió* de cân Marió, aon no s'hi beu més que cafè, aon no saben lo que és barallar-se, aont, am molts anys de fer-hi estada, no hi hem sentit mai ni un mal mot, i aon no parlen per no ofendre-s.

De casa den Marió no sen pot dir una taberna. És una escola d'abstinencia de begudes alcohòliques.

Miramar

En sortint de Valldemosa, el nom ja ho diu tot: Miramar. Es torna a veure el nostre mar, i al veure-l tan gran, voltant la terra, un es torna a recordar de que Mallorca és illa, i ben illa.

Un sen recorda, i no li sab mal; perquè, si no ns separés aquet mantell blau que ns separa, lo que hem vist no tindria caracter. Seria més continent, i avui dia els continents es tornen tant del mateix color, que no valen la pena de veure-ls.

El mar, aquet cop, es veu de tan alt, i sen veu tant, i és tan immens, que, si no fos que un l'ha vist d'aprop i n'ha sentit les conseqüències, diriem que hi han posat més aigua.

Hi havia un infant, an aquesta illa, que no s volia deixar banyar per por de tenyir-se de blau; doncs desde aquet Miramar sen veu tanta, de blavor, que fa extrany que ls barcos

que hi passen no siguin de color ultramarí, a l'arribar allí, a ultra-terra. No sen pot veure pas més. Hi és tot. O arriba al cel o el cel baixa an ell; però allà al lluny tot és una cosa, i aquelles ones que fan tan mal an els pobres que han de passar-les, vistes d'aquí, no són més que arrugues a damunt d'una pell tan fina que sembla que s pugui amanyagar passant-hi la mà pel damunt:

Per sobre d'aquet mar tan blau s'hi veuen camins misteriosos que, com que van canviant de lloc, no més els deuen sapiguer els peixos. En veieu un que, com un coet, es dibuixa damunt de les ones, i, quan el voleu seguir, s'esborra i no sen parla més, i és que els dofins deuen haver passat i l'esborren, pera poguer viatjar d'incognit, i n'hi han tantes, de corrents, que l príncep de Mònaco, que les cerca, aquí hi podria matar moltes hores.

El cas és que aquet Miramar és de lo més hermós que s pot veure. No hi hà Corniches, ni illes de Capri, ni Còrcegues, ni Cerdenyas que hi valguin. Podran greguejar tant com aquestes, però les costes que ls surten a rebre no són tan verdes, ni tan espadades, ni estan guarnides de tants arbres, ni tenen tan ampla volada. Tot lo que a Valldemosa és intim, aquí és extensament panoramic, i que no s'hi plany el decorat. Les montanyes més altes de l'illa s'hi atansen d'una manera que sembla que l'illa prengui un bany, i com que de

montanyes n'hi han a rengles, demaneu-ne de serralades. Desde l color de foc a l'esboirat de color que no n'és, tireu enllà, i les veureu totes, i encara, al cap-de-vall de tot us semblarà endevinar-ne d'altres, i són les boires que les imiten.

No creiem que hi puguin haver gaires llocs, com aquet de Miramar, que, pera l que arriba cansat del món, trobi un més bell setial pera asseure-s'hi i pera reposar-hi.

Aixís ho devia pensar Ramon Llull quan, ja cansat d'haver seguit de la vida desordenada a la conversió del seu esperit, de la cort de Jaume I a Montserrat, a Italia i a Terra Santa; del juglarisme a l'alquímia; va aturar-s'hi a reposar, pera empendre el vol vers altres terres i vers altres sistemes filosòfics. El beat il·luminat no podia viure enlloc, com aquí, el «llibre de contemplacions». Aquí a somniar, a reposar, a replegar les seves ales, pera poguer empendre més gran volada; a veure arbres que li suggerissin aquells «arbres de la ciència» que ell havia d'eternisar; a fer l'*Amic* que pensa en l'*Amat*. Enlloc un contemplatiu podia aturar-se millor que en una illa, i enlloc de l'illa com en aquet lloc podia pregar de cara al cel, però pressentint, darrera la boira, el món que volia conquerir am la seva fè d'iluminat i la seva convicció d'apòstol.

Per això, quan va volguer fundar una es-

cola pera ensenyar la llengua alarb als missionistes de la fè que anirien a convertir els infidels de tota l'Àfrica, aquí li semblà el lloc exprés. Aquí, a fer-se forts, a concentrar-se, a viure la sava de la fè, pera anar-la a sembrar en altres terres.

El mateix Ramon Llull, en el seu *Blanquerna*, explica la vida que hi duia. Diu que s llevava a mitja nit i, obrint el finestró de la celda, pera veure l cel i les estrelles, meditava, plorant, fins al matí. Aleshores entrava en la capella i pregava amb els altres frares, recomanant-los com a guia l'art de la contemplació. D'allí, sen anava a escriure aquells llibres tan viscuts de vida de l'ànima. Meditava sota les oliveres; cuidava el jardí de l'ermita, i en havent menjat i reposat de les fatigues d'aquell jorn, abans de que s pongués el sol, es rentava el rostre i les mans pera despedir, am tota puresa, l'astre del jorn que s'acluava, i, un cop post darrera del mar, en l'hora en que la fantasia obre les portes al somni, respirava món i pregava, i n'eixia tan amarat, d'aquella posta de sol, que ell mateix diu que quan, ja an el llit, se li obrien un moment les parpelles, la continuava veient, i seguia l'oració com si no l'hagués interrompuda.

Aont hauria pogut viure tal vida de contemplació, sinó en una illa, i en la montanya, i tenint el llibre del mar sempre obert davant dels seus ulls? Aon, sinó aquí, davant de

les estrelles, hauria pogut dividir l'«Orde de Cavalleria», am set ordres relacionats amb els set planetes del cel? ¿Aon, sinó en la solitud, hauria pogut escriure les «Oracions a la Verge» i les complantes que allí escrivia? La llum del cel banyava el seu front i, com un arbre dels seus llibres, s'arrelava an aquella terra que donava flors místiques per fruit, i la força del contemplar l'anava beatificant. Era la primera volta que, la sava del paisatge, d'un home n'havia fet un sant. I el cor de l'illa triomfava.

Diu que la gent de l'encontrada anava a veure allí on resava, i besava aquella terra, i se sentia encoratjada; que molts hi anaven en processó, i que a l'antig home pervertit, que seguint els seus instints havia entrat a cavall al temple, el veien anant-se engrandint, i quasi en vida es llegendava.

Però, Ramon Llull, va arribar un moment que tingué d'estendre les ales, i, com l'àliga de la fè, va voltar, planant, tota l'illa, i els ermitans el varen veure com s'allunyava, damunt del blau, pantejant tot ell d'esperança.

Del primer vol sen va anar a Roma. El Papa, sorprès, va rebre un home que, amb el front plè de sabiesa, i el cor de fè, i els ulls de foc, li posava qüestions estranyes, i demanava reconfort, essent ell reconfortador, i, al beneir-lo, sel va mirar, endevinant un predestinat. De Roma va passar a l'Alemanya, i

d'allí, a Grecia, a l'Arabia, a Tartaria, i de Tartaria al Mediterrani, fins a les voreres de l'India, tornant a Jerusalem, aon va plorar en la Terra Santa.

No tenim temps en aquest llibre, que anem escrivint a corre-cuita, de seguir aquest home admirable. Si haguéssim de parlar dels seus viatges, hauriem de menester trenta llibres i estudis i coneixements, que malhauradament no tenim. No més parlant de ses conversions se ns enduria moltes hores, i pera parlar de la seva vida, necessitariem dèu vides. Ara inventava un estrolabi, pera guiar-se els marins a la nit; ara sel troba en la Sorbona, combatent als abeccionistes, ja atravesant el desert, predicant a Montpellier, discutint en les sinagogues, anant d'Almeria a Granada, estudiant la vida dels alarbs i combatent-los el fals profeta; un cop captiu, i un altre, alquimista, no para un moment de volar. Desplega les ales en l'illa i no les plega fins a morir.

Però, un xic abans de la seva mort, enal·luint l'*Amic* an el *Amat* en els deserts de l'Algeria, a l'esser ferit i atormentat pels que volia convertir, am les ferides obertes, devia pensar en Miramar, i s'hi va fer portar en un vaixell, i, al veure de lluny la seva illa, com que ja havia vist el seu somni, va cloure els ulls per sempre més.

Encara, avui, al cim d'un abim, voltats

de boscos i de blavor, es veuen uns xiprerets arrengrerats enfront d'una ermita.

Allí pregunen uns quants ermitans, dels que va deixar en Ramon Llull. Ploren de viure i esperen morir, pera juntar-se amb el seu Mestre... I el poguer plorar ben a soles, tot essent ermità, avui dia, que tots els homes volen passar per aquet món cantant i rient, no més ho poden fer ermitans en aquesta Illa de la Calma, tan serena i tan estimada.

L'arxiduc Lluís Salvador

Farà cosa d'uns quaranta anys, an aquestes costes de Miramar, va desembarcar-hi un jove arxiduc, que venia de correr món.

El jove es deia Lluís Salvador, i era arxiduc de la casa d'Austria.

Corrent una mica a l'atzar, va anar a parar a Valldemosa, i va posar a casa den Marió, el pare o l'avi d'aquet Marió de qui hem parlat en un altre capítol.

Desde allí va anar a Miramar, i el devia impresionar molt, quan va tornar-hi una altra volta.

Mireu com descriu la casa, que després havia d'esser tan bella, en un llibre que ha publicat, escrit en mallorquí, ell mateix:

«En aquella casa abandonada, sols hi havia uns quartos mal cuidats; sa torre antiga, troncada en part, la tapava sa teulada des mig aygovés de ponent; a s'altra banda de sa casa

hi havia fetes, fins devès, la meitat sa seva llargaria, dues parets, am s'idea d'arreglar-hi una tafona. Sa terra de sa marjada de s'hort arribava fins devora sa capella, deixant un carreró estret pera entrar-hi. Una volta baixa, clivellada, un altar de fusta am columnes pintades de blanc, embasava es quadro antig de sa Santíssima Trinitat. Hi havia un homo coix i sa seua dòna, que mos varen mostrar tot lo d'allà.»

—Si venguessin aquet lloc, el compraria —va dir l'arxiduc, a un amic seu, i varen anar seguint la ruta.

Anaven sempre corrent Mallorca, seguint pas a pas tota l'illa, quan varen anar a parar a la vall den March, pera fer-ne un dibuix en el seu album.

Allí plugué; va ploure tant que, havent-se d'estar tancats a la casa, l'arxiduc va dir, sop-tadament, com treient-se un pensament que feia estona que'l punyia:

—Poriem anar a sa Pobla— aon vivia don Joan Serra, que és el senyor de Miramar, i havia sentit a dir que potser sel voldria vendre.

Però deixem-li contar an ell mateix, amb el seu mallorquí perfecte:

«— Però no tenim carruatge— digué, aleshores, don Francisco,— i no podem demanar ses mules den Comasema, cansades de sa llarga eixida d'ahir.

»— Hi han carros— vaig respondre.

»—I amb aqueixa aigo?

»—No fa res; tenen tela i no mos banyarem.—

»Dit i fet: llogàrem un carro i vàrem partir, aigo batent, cap a sa Pobla, i hi posàrem dues hores.

»Arribats an es carrer Major no hi havia cap animeta i pareixia una torrentera. A la fi, poguerem demanar a una dòna, que guaitava en un portal, aont era cân Serra.

»—Aquella casa am portal amb arc—va dir,—a la dreta, és cân Serra.—

»Aviat hi forem.

»Trucàrem, i una joveneta d'uns dotze anys mos obrí.

»—És aquí, cân Serra?—vaig demanar.

»—Sí, és mon pare. Ara el cridaré tot d'una. Però entrin; amb aquet temps!...—

»Des cap d'alguns instants se presentà un homo, d'una quarantena d'anys, d'aspecte amable.

»—És vostè, don Joan Serra?—li vaig demanar.

»—Sí, senyor—me respongué.

»—Idó, jo som un extranger que vaig recorreuent s'illa. M'han dit que vostè tenia una petita possessió a sa costa de tramontana, que's diu Miramar, i que la voldria vendre. No sé si m'han informat bé.—

»Diu:

»—Sí, senyor; teng totes ses meues ter-

res aquí prop de sa Pobla, aon visc, i aquell lloquet me ve a esquerra mà.

»—Bono, jo no vull mercadejar; me diga un preu tot sol, i que sia raonable; això li dic per endavant, perquè, si és exagerat, no farem res, i no diré més que una paraula: o sí, o no.—

»Va pensar un instant i me va dir es preu, que l vaig trobar acceptable.

»—Aon farem s'escriptura?

»—A Palma.

»—Quin dia?

»—Dimecres.

»—An a quina casa?

»—A cân Formiguera, devora sa Portella.

»—Bon dia.

»—Bon dia.—

»Pujàrem altra vegada an es carro i, sempre plovent, tornàrem a Pollença. Miramar estava comprat.

»Si aquell mateix dia, de Sant Sebastià, hagués fet una bona diada, seria anat a dibuixar an es vall den March, i probablement no hauria pensat pus am Miramar...», diu l'arxiduc.

I, ara, hi afegim nosaltres: si aquell dia no hagués plogut, no hi hauria hagut a Mallorca una de les coses més belles que s puguin veure arreu del món. No hi hauria una masia esdevinguda un museu; no hi hauria els boscos més ufanosos que emmiralla el

Mediterrani, i no hi hauria un arxiduc d'Àustria que estimés tant aquesta Roqueta, ni que parlés el mallorquí com un fill de «s'illa daurada».

Perquè, després de Miramar, va anar comprant finques i més finques, fins a fer-se seva la costa aont havia viscut en Ramon Llull, i, un cop seva, va treballar pera embellir-la i ensenyorir-la.

De primer va amoblar el casal, amb els vells mobles de Mallorca, que ls mallorquins veien marxar, no direm amb indiferència, però fent poc esforç pera aturar-los. Llits tornejats, en les sales blanques, amb els sobrellits fets a Artà; plats i ribells de reflexes an els escons i prestatges; estores d'espart de Palma, caixes, cadires i arquimeses; tot ho va anar aplegant amb amor, aixoplugant-ho a casa seva, com en un assil de reliquies, i, quan no les podia comprar—com una hermosa arca de noguera, que hi havia al palau de l'Almudaina, i que un capità general se la va emportar a Puerto Rico,—s'acontentava de fer-ne una copia, pera conservar-ne el record, ja que no podia conservar l'objecte. Després dels mobles de la casa, els arbres del bosc, que n són l'ornament. Va privar que en tot el seu terme es pogués tallar ni una branca, i el bosc, agraït, va ufanar-se en vestir-se de gran bellesa, i, quan l'ombra cobrí les montanyes, va fer-hi camins, sota ls arbres; però

Santiago
Rusiñol
Obra completa

L'ILLA DE LA CALMA

caminets mig amagats, que no ferissin el paisatge, i va fer-hi miradors de pedra i gloriets de marbre blanc, demostrant en tots els detalls esser home de gust refinadíssim.

Això és lo que és l'arxiduc. Un home de gust i un home de cor. Mai, en les possessions, ha comprat un sol animal que no hagi mort de vell en la casa. Un cavall hi va viure vint anys; els gossos dormen an els porxos fins a caure de vellesa. Si veu un arbre que està malalt el fa cuidar com a una persona, i els homes hi viuen més segurs que ls peixos dintre del mar, i veure un príncep que viu quaranta anys mirant als homes, mirant paisatge, no més es pot veure en aquesta illa.

Avui dia, l'arxiduc és un home de seixanta anys. És un príncep que viu retirat, en plena contemplació. No mira la roba; no mira els títols; és un home que s creu ben home. Un l'interessa, s'hi apropa i li allarga una mà gruixuda. Té ulls blaus i cabell ros del Nort; però el sol de la serra i del mar li ha patinat el rostre, am morenor de penya daurada. A casa seva obre les portes als caminants i als pelegrins. Escriu, mira el mar i contempla, car sols un gran contemplatiu podia deixar la seva patria, i les vanitats de la cort, i les sumptuositats del luxe, pera escullir-ne una de nova i arribar a parlar sa llengua, i no per un mes, com a turista, sinó quaranta anys

de vida, i arrelar-se, en contemplació, com un roure d'aquestes serres.

Pera fer tot això s'ha d'esser un gran senyor de l'esperit, i l'arxiduc Lluís Salvador ho és de naixença, però més ho és d'ànima.

Quan se veu un lloc descuidat, que té bel·leses naturals, se sol dir:

—Si això fos dels anglesos...!—

Es diria millor, dient:

—Si això fos de l'arxiduc...!—

Esser dels anglesos, un bell lloc, vol dir fer-hi funiculars, hotels, cases d'aborrir-se i destruir-ne l'hermosura, i esser de l'arxiduc vol dir cuidar amb amor de civilisat lo que ha fet la naturalesa.

El poblet de pessebre

Al sortir de Son Marroig, darrer graó de Miramar, les oliveres que s troben s'arroceguen tant per terra, se retorcen tant les entranyes, se nuen tant, se convulsionen tant i tant se revolquen, amb histerisme, que ja no sen poden dir arbres. Allò ja és un ball de Sant Victor. Un té ganes de dir-los-hi:

—Prou! Per haver de patir tant pera fer olives, deixeu-ho correr i no n parlem més. Qui no pugui amanir amb oli que mengi pa sucat am vi, que escalfa el cap i també alimental—

Però això dura poc. Es va seguint. La ruta entra a una fondalada, i, al peu d'altíssimes montanyes, a dalt d'un turó, es veu Deià.

Deià és un altre pessebre. Una iglesia al replà del cim, amb un xipreret al costat. Un grapat de cases a l'entorn, que les han tirades allà on caiguin. D'altres, avall, i d'altres més

avall, escalonant-se i estalonant-se, les de sobre a coll de les de sota, i totes posades de cara, amb el mateix color de suro, i els ulls oberts, que són les finestres. Si el Giotto o un altre primitiu hagués hagut d'inventar un poble, l'hauria fet com Deià. No més hi manca una motllura i montar-lo com un retaule.

Al peu del retaule, com la molsa, hi han els fruiters, i n'hi han tants i estan tan espessos i units, que no se sab com destriar-los. D'una figuera en surten raims, i és que hi ha una parra que ls hi dona. De la parra en surten les prunes que una prunera hi entortolliga, i la prunera fa taronges que li deixa un taronger que no té prou lloc pera granar. L'unió de verts és tan barrejada que, pera definir-ne el color, sen hauria de dir... color d'arbre. És paisatge entrellaçat. Tot-hom creix, floreix i dona fruit, com pera treure-s un pès del cor i pera fer-ne acatament i ofrena a les casetes de pessebre.

Hem de fer constar que, en aquet poble, com en molts altres de l'illa — am perdó sia dit dels que hi viuen, — la figura té poca importància. Un home no s veu, en el paisatge. Plàsticament considerat, és un punt negre, una pinzellada, i un punt de color, allà on n'hi han tants, desapareix entre l'atmosfera. Aixís és que un poble, en el camp, sempre sembla deshabitat. De la presència de la gent sen veu un llum, a l'esser cap-al-tard; una fumerola

que puja, una silueta que rellisca. Lo que domina són els murs, i darrera dels murs els arbres, i damunt dels arbres les serres, i sota les serres el mar. El paisatge d'aquets poblets és tan ample i tan grandíols, que ls homes que s'hi aixopluguen, pictòricament, no existeixen.

Què és un batlle, o un jutge, o un rector, comparat amb una cinglera? Qui sen adona de que hi hagi mestre davant d'una posta de sol? Qui sab si hi hà metge o apotecari, enfront la florida dels arbres? I si no s veuen els que manen, còm se poden veure els que creuen? Se ns pot dir que a l'home, o sia el Rei de la Mare Naturalesa, sel distingeix pel cervell; però com que l cervell no surt a fòra, el que và pel món no l pot veure..., i que no sen planyin pas, a Deià, que també l dò de no esser vist, de viure en un recó de terra, essent sols essencia de la terra, i no haver de tenir cura de les glories del seu poble, ni de remoure les idees, ni de revolucionar les coses, ni de nomenar fills ilustres, ni protestar, ni *adherirse*, té la seva poesia: la poesia de lo invisible, que tant existeix lo gran cel amunt com terra endintre.

Les poques figures de Deià, armonisant amb el paisatge, també han d'esser, i ho són, de pessebre. Un home que passa per un camí amb un burret carregat de llenya. Dos pastorets fent bullir l'olla en un foc de paper de

Santiago
Rusiñol
Obra completa

L'ILLA DE LA CALMA

talc. Una dòna omplint el canti en un rajoli de vidre verd. Un bou que llaura al mig d'una plana. Un remadet de bèns com mongetes, i molsa, i arbrets, i romaní, i gallines de terra cuita amb un plomeret a la qua. No hi manca més que veure-hi penjat un angel damunt del campanar i el naixement a baix de la cova, amb el bou i la sumera, i un Jesuset de color de sucre, i si un vegés venir els tres reis, no s'extranyaria de veure-ls-hi.

Deià és estatic, és plastic i és primitiu. Sembla un d'aquells poblets que l'Orgagna va pintar al fossar de Pisa, amb un ermità en cada pedra i un arbre amic en cada ermita. Sembla que cada matí ha de baixar de dalt de la serra un corb negre amb un pa al bec i repartir-lo per les casetes; que ha de venir un angel a llaurar mentres el pagès fa oració; que la Divina Pastora hi hagi de pasturar el seu remat; que ls horts se reguin am la cisterna del cel, i que no més hi creixin flors santes pera curar embruixaments i malefics. És un poble que sembla dir «Aquí m tens, tot jo, de retaule, pera que t senyis, passant, i pera que m pintis».

A la nit, sobre tot, és un altar que inspira a cantar-hi uns goigs o a dir una part de rosari a la Mare de Déu de la Lluna. Ja hem quedat que an aquesta illa la lluna ve a esser una amiga que la ve a veure més sovint de lo que marquen els astrolegs; però hi ve tan bé,

hi ve tan a pler, es posa tant totes les gales d'argent i de pedreria, que, quan el poblet la veu, es queda tot extasiat d'una claror de celistia, i, com si veiés passar Nostre-amo, treu els llumets a les finestres. A cada porteta sen hi veu un, d'un groc que pampallugueja. De les escletxes en surten d'altres, mig amagats i tremolosos, i amunt, amunt, tot n'és plè, i, al veure-n tants eixint del turó, arriba a semblar una immensa mata plena de cuques de llum o un gran altar plè d'animetes.

El cel, darrera, es torna blavós, clar, serè. Ni l'oreig l'entela, i al mig del gran drap, quasi a tocar, les set estrelles del carro hi brillen com set diamants.

Es podria dir que Deià té l Carro a la porta de casa pera anar i venir de la Lluna.

Les figuretes

Essent aquets poblets, com són, de pessebre, és natural que les figures sien figures de terra cuita.

Ja hem quedat en que l'home és terra i que terra serà, etz., etz.; però hi hà terra i terra an aquet món, i poguer esser de terra cuita, quan n'hi han tants d'argila crua, no n'hi hà pera planyer-s de la fornada.

Els pagesos, doncs, d'aquets poblets, aixís els de Deià com els altres, són pagesos de *bona pasta*.

Tant ho són, que, amb els anys que fa que coneixen l'illa d'or, no ls hem sentit planyer-s mai, i això de no planyer-s, els pagesos, és cosa tan extraordinaria, que s'ha de *no* sentir pera creure-ho.

El pagès mallorquí, com les dònes que hem vist a cân Marió, treballen tant a la quieta, sense fer extrems, ni a crits, ni a em-

pentes, que sembla talment que la feina es vagi fent tota sola. Aquí, puja un marge; allí, un mur; ensà, es veuen els camps llaurats; allà, es veu l'oliva cullida, i sembla que tot s'hagi fet com el brotar de les plantes..., per creixensa natural. Res de parlar de suor, ni de guanyar-se el pa, ni lo que s diu; la feina es fa sense esforç, com una funció de la vida.

Es fa, diem, i guanyant tan poc com guanyen aquestes figures, és el cas que, o bé per l'estalvi, per aquell hortet, o per algun miracle que no pot sapiguer el foraster, els homes sempre van nets, i les dònnes amb el seu cosset, el *rebosillo* i màniga curta, semblen eixir d'un altar; els infants porten sabates desde que tenen ús de raó, i, am tants anys de venir a Mallorca, no recordem haver vist un pobre demanant almoina, ni per atzar.

Un amic nostre va esser hereu d'una ànima benefactora, que havia deixat cinccents duros pera que ls repartís als pobres.

Pera sapiguer allí on trobar-los, sen và anar a parlar amb el rector.

El rector li va dir:

—Lo que és de pobre, allò que s diu ben pobre, que necessiti de l'almoina, li serà difícil de trobar-lo. En sé alguns, que tindrien miseria, si no tinguessin els fills que ls mantenen desde molts anys. Hi hà un esguerrat, que no s pot valguer; però sen cuiden els seus germans. Hi hà una beneita, però té parro-

quia: dina a tal mas o sopa a tal altre... Si no troba algun vell que se li hagi mort tothom, no sé ont els repartirà.—

No mancava més que li hagués dit:

—Si vol pobres, cerqui-s poble.—

Per fi, va trobar dos vellets, que semblaven passar miseria.

L'un va indignar-se, dient que encara era hò pera l treball, i, de lo que li pertocava, li varen comprar un hortet com una capsa de panses, pera que s'hi entretingués, i l'altre va acceptar l'ofrena dient que n'enviaria una part a una filla pobre, que tenia casada allí, a Amèrica.

Naturalment, no havent-hi miseria, tampoc sol haver-hi raons, que l'escassetat, com ja saben els que han *freqüentat* un xic les aules de l'anar vivint, és lo que du més *controversia*. Naturalment que, no havent-n'hi, les figuretes, com se sol dir, viuen en una bassa d'oli, i naturalment, també, que l que viu sense massa fret ni calor, no du pressa en acalorar-se.

Sabem d'un metge i d'un apotecari d'un poble d'aquets—pera que s vegi que no s du pressa,—que, per qüestions de sistemes o de maneres de curar, es portaven tanta malícia, que havien promès, quan se trobarien, omplir-se els rostres a bofetades.

En aquell poble hi han cinc carrers que cabrien en un puny. No és possible donar una

volta sense veure tots els del poble. Doncs, ells dos, varen estar vuit anys sense poguer-se veure, no sols d'intent, sinó de vista. Per un atzar miraculós, allí ont era l'un no hi era mai l'altre. Anaven a les mateixes cases, i mai la bonaventura els hi va dur a la mateixa hora. O és que tots dos eren transparents, o bé hi havia un angel que ls guardava.

Per fi, un jorn, o és que l'angel va badar o tant và el metge a la font que ha de rompre am l'apotecari, es varen trobar i es varen dir:

—Escolti, metge — va dir l'altre.— Jo no porto mai pressa, ja ho sab?, però el jorn que tingui ocasió li donaré una garrotada, que no li valdran els meus remeis.

—Guardi-s de mi — va dir-li aquet.— Guardi-s de mi i no m'acalori, que jo tampoc en porto, de pressa; però, aixís que l torni a trobar, del cop de puny que li donaré, no li valdrà la meva assistencia.—

I tant se guarden, i es fan tanta *frenta*, que fa més de catorze anys que no han tingut ocasió, perquè no s'han tornat a veure, i Déu ajud' que no s vegin més, perquè, fet i fet, l'home és home, i potser no serien promeses.

Però aquets són gent de carrera. Els separats; els forts de genit. Les figuretes de pessebre, quan tenen les seves passions—que per de terra cuita que un sia sempre n'hi queda un xic de crua,—si se les tenen de de-

mostrar, se les demostren i no queden; però ho fan am tots els ets i uts i posant-hi els punts i les comes.

Tenen una frase gràfica que explica bé com se les heuen.

Aquesta frase és «quedar bé».

I hem d'explicar al llegidor què és lo que vol dir «quedar bé».

«Quedar bé» vol dir, pera ells, fer les coses sense exaltar-se, am compliments, am serenitat, am mida i bona criança; però sense deixar de fer-les.

Exemples:

Hi hà una figura que ha hagut d'emmatllevar diners, i una volta els ha emmatllevat, com en tantes coses de l'illa, no té pressa de tornar-los. El que no ls torni no té importància; però el dia del sant del dels quartos li ha d'enviar un cistell de figues, i d'això sen diu «quedar bé».

Un casat, un moment, s'exalta, i per aquelles etzegallades que no hi hà poder que les aturi, el braç li condueix la mà a la galta de la dòna; doncs el pegar-li és lo de menys, si, en havent pegat, «queda bé», donant-li una taça de caldo.

Una cabra entra en un hort, i la figureta de l'hort, perquè la cabra se li ha menjat els enciams i les escaroles, li engega un tret i la mata, «queda bé», de haver-la matada; però no «quedaria bé»

si no n'enviés una cuixa a la figura de la bestia.

El «quedar bé», *i dò*, és *gallardia*; és el formalisme del pagès, la cavallerositat bucòlica, la prova de bons sentiments que sota de la terra cuita guarden aquestes figuretes.

Pera compendre-ls, aquets sentiments, se ls té de veure ballar, ja que an el ball, més que enloc més, és on se coneixen els homes.

El ball, quasi a tot arreu, ve a esser una mena d'atac del mascle a la part contraria, o una seducció passiva que ella ofereix an el ballador. Doncs, el ballar d'aquets pagesos, és tan plè de miraments, de «quedar bé», d'honestitat i de respecte a la parella, que l podrien anar a ballar, com a cerimonial liturgic, davant mateix de la Verge, sense que la Puríssima hagués de baixar mai la vista.

Posats l'un davant de l'altre, l'home salta, brinca, fa giravoltes, seguint a la balladora, sense tocar-li un fil de la roba, i ella, com si no tingués peus, amaga tant el seu ballar, guarda tant a dintre seu tots els secrets de la forma, balla am tant de reculliment, per no dir-ne devoció, que mai la dança ha sigut tan mística, ni mai aquelles figures han sigut més de pessebre.

I no és pas que no tinguin passions, aquets pagesos. És clar, que n tenen. Veient els raims d'infants que surten de tots els recones, lo mateix que sargantanes, es comprèn que n'han

de tenir. Allí ont hi hà fruit, hi ha hagut flor. Però no les tenen en vers; les tenen en prosa natural, enamorant-se en el seu temps, florint al venir la florida i granant quan han madurat, com les abelles fan la mel i com les pruneres fan les prunes.

Aquet pagès mallorquí viu feliç, per un sol motiu: perquè no s'adona de que hi visqui. El pretendent a diputat prou li diu que va enganyat, que sols viu bé aquell que és ben concient; però ell, per instint, o bé perquè es compara am tants d'altres que són menys que ell, o perquè té resignació, el cas ve a esser que no s'ho escolta. Prou li fa sapiguer, a totes hores, per boca del secretari, que ell té medis de millorar-lo; però ell no s vol deixar millorar, i tant empenyo hi té l'un i tan resignat està l'altre, que, en el moment d'eleccions, no vindria malament, al pretendent, que l pagès fos un xic més malhaurat, pera veure, com la Georges Sand, de poguer-lo reivindicar.

Mes, ai, pobre del pobre pagès, quan el volen reivindicar! Ja ho hem vist am la gran romàntica! Cada reivindicació li costa unes espardenyas! Cada vot que dona, un trasbals! I a cada nova elecció, de mena reivindicadora, té de renyir amb algun amic. Perquè, si mai té d'eixir de l'horta i anar amb una papereta a fer-se feliç ell mateix, és molt trist que tinguin de dur-li, com qui acompanya un re-

madet, i que, fent de xai i tot, s'hagi de barallar amb els altres! Si la gent d'aquets poblets és bona, és honrada i és prudenta; si treballa sense remor, i «queda bé», i és humil; si està contenta i no esvalota, si està trista i no gema, si fa l'illa, la cuida, la rega, l'ompla de fruit i de bellesa, per què la tenen de fer votar? Que no és votar, fer hermosa la terra? Que no saben lo que voten, semblant i cullint lo que sembren? Que farà ploure, el diputat? Que ls hi regarà les cols? Que ls farà rodar el molí?

El diputat, tot lo més, els farà fer una carretera, que hauran pagat ells mateixos, i els donarà els drets de l'home; però els drets de l'home, segurament, no deuen esser els drets del pagès; no perquè l pagès no sia home, sinó perquè ho és més temps, prenent-se un dret que no li pertoca.

El metge aquell, de l'apotecari, un jorn tenia un malalt, de la vora de noranta anys, que se li estava morint.

—Aquest home es mor, i no té res —deia el metge als de la familia.—Se ns morirà, i no té res!—afegia, desesperat.

I no tenia res, i va morir-se... d'això, de no tenir res.

Va morir d'una malaltia que ls metges no la coneixen. Va morir de vell. De fer masses anys, o d'haver viscut massa temps, i com que tothom és de fang, pera morir del mal de

Santiago
Rusiñol
Obra completa

vell, que no l curen en cap clínica, s'ha d'es-
ser de terra cuita i figureta d'aquelles, que no
més n'hi han an els pessebres, que encara en
queden en certes illes.

Aucells de pas

Desde ls temps de la Georges Sand, la fama de l'Illa de la Calma hi ha portat molts forasters, i, sia per sa bellesa, o per la seva flaire de primavera, o pel seu caracter de pessebre, de que hem parlat en l'altre capitol, quasi tots han estat a Deià.

Han canbiat molt aquells temps en que un home que anés vestit extrany o es dediqués a fer extranyeses... esvalotava an els pagesos. N'han passat tants, per aquets caminets, d'homes dels que n diuen extranys; n'hi han comparegut de tan tipics, de tota mena de terres; sen hi han vist de tan originals, que quasi s'ha arribat a un punt en que, el que hi arriba i no s distingeix per alguna mania exòtica, el tenen per un ningú i ni en fan cabal ni el respecten.

La claror d'aquesta Mallorca deu esser com la de certs llums, que sols atrau a certes pa-

Santiago
Rusiñol
Obra completa

L'ILLA DE LA CALMA

pallones. Aixís és que, el que n coleccioni i els hi vulguí clavar una agulla, pera tenir-les en una vitrina, se li gira treball pera estona.

No més amb els que hem conegut, en podriem fer un quadro hermosíssim. Sabis, arquelegs, astrolegs, pintors—sobre tot pintors,—herbolaris i meteorlegs, no hi ha hagut manifestació que no hagi passat per Deià. En Pere Mosso, que és hostaler, ha vist menjar de més maneres que dintre l'arca de Noè, i ha deixat d'entendre a més gent que en aquella Babel de tanta bullida.

El primer que recordem, en la nostra collecció, va esser un alemany, que era filoleg.

Era alt, un xic vell; duia gran barba i anava vestit de dril, lo mateix a l'estiu que a l'hivern.

Com que això de la filologia és una cosa tan subtil, que du més raons i més crits discutir una etimologia que una qüestió de dogma, l'alemany, que tenia genit, s'hi acalorava de tal modo que, al mig de l'hivern, sen anava a una cascata de Deià, es posava nu i prenia una dutxa.

La dutxa li feia gana, i, com que feia una colla d'anys que no menjava més que indiots, anava a comprar-ne una dotzena. Acompanyant-los amb una canya, els duia per la carretera; en matava un, el penjava, en tallava una llesca i la rostia. Quan sels havia menjat tots, vinga anar al mercat altra volta, i vinga

dutxa i més indiots barrejats am filologia.

Tants va menjar-ne i tant va banyar-se, que, segurament, devia morir d'una indioteràpia etimològica.

D'un home aixís, n'hi hà pera pertorbar a tota una població; però Deià és un pessebre, que de pitjors sen havia de veure.

Un jorn va arribar-hi un matrimoni. Venia del Nort i era simbolista, i el simbolisme, en aquells dies, volia dir vestir-se d'un modo que no hi han figurins que l senyalin.

Ell, el mascle, duia una melena, de Nostre Senyor de Suecia, que li queia fins a l'esquena; una balona sense capa, que li baixava un xic més avall, i un gec tan curt, que no baixava perquè es quedava a mig camí. Respecte de la femella, com que era el temps en que era de moda, per consell den Ruskin i de quatre amics, que totes les intellectuals tinguessin una semblança am les dònes del Boticelli, portava cada perla al front, i cada tirabuixó caient davant de les orelles, i tan poca roba aquí al davant, a tot lo que és el voltant del cor, que ja es veia que era una dòna, i que valia més no veure-ho.

Aquesta parella escrivia versos en col·laboració, i ningú va poguer entendre mai per què, pera versificar, havien d'anar disfressats; però als deianencs, que no estan per versos, aixís com no ls espantaven les carns d'alemany prenent dutxes, la carn de poetissa

decadent els devia sobtar un xic. I els varen dir, am bones paraules, que, si no milloraven de roba, potser hi cauria algun cop de pedra.

Després d'aquets, varen venir els pintors. Els nostres Mir i Sebastià Junyent, i el belga Degouve, i en Marius Michel, aixís com en Bernareggi, en Quirós, i algun altre argentí. Si bé tots bons i tots simpatics, tampoc són homes pera que un poble quiet els tingui per gent reposada. En Degouve, a baix a la cala, pintava uns monstres i uns llagardaixos tan fòra del natural, que feien por a les criatures i més d'una deianesa potser va parir malament. En Quirós i en Bernareggi sortien amb un fanalet, i, en lloc de cercar cargols, sen anaven a pintar la lluna, i el que pinta la lluna és llunatic. En Mir, el simpatic Mir, si bé no pintava extranyeses, sel veia anar d'un lloc a l'altre, am tantes teles al damunt, i puja per aquí, i baixa per allà, corrent per aquelles montanyes com una cabra esverada, que tampoc tranquilisava. I en quant an en Sebastià Junyent, arribava cridant d'un modo, i esvalotant, i vessant joia, que, ell per massa i els altres per poc, allò ja no era natural. Allò era una casa d'orats, engegats per aquelles montanyes.

Si Deià no fos un pessebre, plè de figures de bé, n'hi hauria pera fer-s'hi a garrotades. Es pot esser pintor, però no tant, i apoderarse aixís d'un poble que no ha fet mai mal a

ningú i, perquè és bonic, abusar-ne, no hi hà cap estètica que ho reclami.

Per això, no tots eren iguals. El pintor Terrassa, per exemple, el nostre anyorat amic, no sols era serio i callat, sinó que, apartant-se del tot de la tradició, ai, massa certa!, de que l'Art i la netedat no sempre van pel mateix camí, era d'una pulcritut que ell tot sol honorava la classe.

Figureu-vos si n'era, de net, que, per no embrutar els pinzells, quasi s'estava de pintar, i, abans d'asseure-s a una cadira, l'aixugava amb un mocador, i, si es feia una taca al trajo, corria a casa el tintorer, com qui và per la llevadora, i per fi, pera atravessar de la porta al cotxe del carrer, per no embrutar-se el calçat, feia passeres am periodics, i figureu-vos si era prudent i aimant de la solitud, que perquè un jorn, estant pintant, li va eixir una cabra d'un marge, veient que no estava tot sol, va tancar la capsa i va plegar, maleint el burgit i el bullici.

Però no tot han sigut Terrasses, en aquet recó de Deià. Hi va anar un anglès, una volta, amb una maleta de mà i dues grans bótes de cervesa, i, fins que va vuidar les bótes, no el va veure ningú eixir del quarto. Hi va anar un suec, que va estar mig any vivint de conserves de peix, i encara va viure molt temps. Hi va anar un naturalista, que coleccionava bolets, i, mentres els coleccionava, el terratre-

mol de California li va enfonzar la casa, allí baix, i, ell que sí, a la mateixa tarda, vinga cercar muixarnons, i que caigui tot i que s reventi. Hi va anar un herbolari grec, a estudiar el sexe de les plantes, i, per si una flor era mascle o femella, no menjava, ni dormia, ni deixava dormir als veïns; clava que clavaras capcetes. I n'hi varen anar tants, que ja sembla que la pobre illa sia el camp de probatures de les extranyeses terraquies.

El comble va esser per l'eclipse.

No més faltava un eclipse, pera que això fos una apoteosis. Els sabis que varen arribar pera veure el sol tapat mig minut, si els con- tessim, ningú s'ho creuria. Sembla impossible que n'hi hagin tants. Hi eren tots. N'hi havien de més. De tota mena d'observatoris, els ha- vien enviat cap aquí. I ells hi havien dut la familia. I com que tota aquesta gent, que no més surt de nits, no té la roba expressa pera treure-la en les hores de sol, demaneu-ne de levites, que feien flaire de càmfora, i de bar- rets de l'altre eclipse, i d'ulleres de totes me- nes! Aquets carrers de Deià semblaven el pati central de l'Academia de Ciències, vist un dijous sant, a la tarda. De calvos, de peluts, de tristos, i, lo més trist pera esser sabis, fins de joves! Si arriba a haver-hi un terratremol, el món se queda sense ciencia.

Però, això sí, els estels, a Deià, haurien

sortit a la mateixa hora, i potser més aviat i tot.

Tots aquets aucells de pas no torben la pau de Deià.

El pessebre no s mou del seu lloc, i l'illa continua essent la santa Illa de la Calma.

Les cales

Però una de les coses que han donat més celebritat al pessebre de Deià, són les cales que fa el mar a l'anar rosegant els penyals.

Hi han molts homes, ja majors d'edat, que, ignorant la geografia d'una manera un xic trista, creuen llastimosament que, perquè una illa sia ben illa, no sols ha d'esser voltada de la seva *agua por todas partes*, sinó que ha d'esser rodona. Una taronja que neda o una ensaimada flotant.

I, *señores*, això és un *error*. S'ha de dir ben alt i am taquigrafs, que no n són, de rodones, les illes. De voltades d'aigua..., conformes, ho podem justificar am tots els documents que ns demanin; però de rodones... bon troç sen falta.

Les illes ixen del mar com les hi ve bé i quan les hi ve bé. Tenen llibertat geològica, a més de forma natural; però com que l mar

és opressor, ja desde ls temps faulosos, les furga, les rosega, les corca, pera aixamplar els seus dominis, i aquesta lluita d'elements d'una cosa tan titànica, pera l que no hi té interessos pera perdre, val molt la pena d'esser vista.

D'aquets forats, doncs, que fa el mar pera *infiltrar-se*, en diem cales, els que estem versats a navegar, i les de Deià són tan *latents*, que val la pena de baixar-hi pera gaudir, sense cap perill, de la penetració pacífica.

Lo primer que s veu, a l'esser-hi aprop, és que la que du l'ofensiva és l'aigua. La pedra, que té l cor de lo que és, espera l'embit, impassible. Les ones van venint d'una a una, i es reboten en els penyals, que se les treuen del damunt, a esquitxos. Es tornen a remolinar, reculen un xic, s'espolsen i s'hi tornen a tirar, i més regalims, i més bromera. La penya, com que a la fi és penya, ja n'hi poden anar tirant, d'aigua; per una esquerdada li entra i per una altra esquerdada li surt; però el mar, que és el que treballa, comprèn que s faria pesat, i, com que hi han més hores que jornals, es va aplanant de mica en mica, i el seu blau es va tornant verd, i, quan és verd marí..., reposa.

En aquets moments de repòs es torna tan transparent, que, lo que passa, sembla impossible. Tants crits, tants udols, tan traspals, i a baix, en la sorra del fons, no n'ha fet esment

ningú, ni s'ha esquarterat una petxina. Pel vidre de l'aigua es pot veure que ls peixets fan el seu camí, tot pastorant entre les algues, com si no hagués passat mai res. Les medusses pugen i baixen, lo mateix que *aigoplanos*; les herbes s'ondegen, els palets brillen, hi hà una orada d'argent que acompanya els bordegassets a ensenyar-los de nadar, un pop que badalla, un congre que vigila, i allí, sota d'una bauma, hi hà un llobarro que pren la fresca, com un senyor Esteve a la torre.

Quan hi ha hagut prou repòs..., tornem-hi. Vinga levant o vinga ponent, fassi vent del sud o del nort, per poc que l mar tingui excusa pera tornar a començar la feina, remuga que remugaras, i cops i empentes altra volta.

Els penyals, és clar, per molt que ho sien, tant el penyal và a la font o la font và a trobar al penyal, arriba que s van corcant, i els corcs es van tornant baumes, i una bauma, per tot arreu, sempre és cosa fantasiosa. Hi hà qui assegura que allí dintre, am quatre algues i quatre corals, hi fan els seus nius les sirenes, i que hi han trobat petxines vuides, que hi havien menjat les sirenetes. Alguns diuen que allí, a la fosca, hi viuen fades tan hermoses, amb uns ulls tan grans i tan blaus i amb uns llavis tan vermells, i canten uns cants tan verds, que, el que n veu una, és home a l'aigua. Hi han ambiciosos que sospiten que hi han tresors amagats, que no gua-

Santiago
Rusinol
Obra completa

L'ILLA DE LA CALMA

nyen interès, i que no ls ha vist mai ningú, perquè hi hà un guardià a l'entrada, mig peix, mig dragó, i...—no hi han més meitats—que, com un porter d'endeutat, dalla a tots els que s'hi apropen, i, per fi, un bon sacerdot, que escriu rondalles mallorquines, assegura que aquells forats van a parar—Déu ens en lliuri!—allí on també en Barrofet hi té les seves oficines.

Això ho dubtem; però lo que no dubtem és que, quan vingui aquell futurisme—no l'apocrif den Marinetti, sinó l'autentic de l'Alomar,—tant el mar haurà furgat, ones amunt i ones avall, que ls penyals, per heroics que sien, hi haurà un moment en que no podran més, i l'illa s'anirà minant per sota, i un bon jorn, que fassi un bon vent, nadarà cap a Catalunya, i la rebran còm se mereix, am tants braços com aleshores tinguin, i amb un crit de *Segadors*, contestat per *Pescadors*, que farà tremolar el troç que n quedi.

Perquè no sols és a Deià, que l mar treballa: és en tot l'entorn. Desde la Dragonera al Cab de Formentor, i d'allí a Alcudia, el treball és lent, però seguit, i la Mare Naturala té una constancia tan gran, quan se proposa alguna cosa, que no para fins conseguir-ho. Prou n'hi han d'abims a foradar, i de cingleres i espadats, que donen el vertig de veure-ls; però el mar no n pateix, de vertig. La gota d'aigua fa el seu fet, i si, en lloc d'una

gota, són ones que diuen «No ns ve de mil sigles», ni una illa, per calma que gastis, té prou pulmons pera resistir-les.

A voltes, de dalt d'un dels cims, cau una pedra. És una pedreta. El mar ni menys sen adona. És una *gota* de terra, que ni fa tombar els peixos que passen; però, per petita que sia, és un fragment de Mallorca, que no tornarà a recullir. En l'immensa amplaria rugosa, que formen els espadats, es veu una ferida oberta, regalimant sang de montanya, i la montanya no sen sent; però aquella nafra l'han feta a l'illa, i ja no hi hà temps que la curi. Al peu dels torrents hi hà un pedregar, que han abocat allí, a la platja, i aquell pedruscall és sobrer; però el mar no n torna cap, de pedra, i el seu ventre és tan immens que sen pot empassar a centes, d'illes. No s necessita pas esser profeta, ni tan sols un Sant Vicens Ferrer, pera fer-ne la profecia: això acabarà malament.

És trist de dir-los-ho, als mallorquins; però que s preparin, am calma i am temps i am resignació, i arreglin bé les seves cosetes, perquè, d'aquí uns quants milions d'anys, canviarà la geografia de la que parlavem al començar, i aquesta cala de Deià, am les seves complis de pedreres, haurà contribuït a la desfeta.

Mentres tant, l'espectacle és bell, i els que vinguin, ja s'arreglaran. Veure aquet panteig

que no para, i aquesta toçuderia d'això que n diuen elements, és cosa meravellosa. El mar fa mal, però el fa bellament. Mallorca es corca, però am dignitat. L'aigua rosega sense pietat un dels bocins de planeta que s podrien ensenyar an els forasters d'altres planetes, si ens vinguessin a visitar; però cria corals, algues i petxines, i aquell blau, ja tan mentat, i que tan mentarem abans d'esser a la darrera plana.

Direm que, a més de petxines, també cria marinistes; però, davant de l'immensitat, els pintors no fan gaire nosa.

La vall dels tarongers

Anant de Deià a Soller, si quan s'hi và és per la primavera, aixís que s'és a dalt del coll, se sent pujar, d'allà la plana, una gran flaire de tarongina.

S'avença, tot fent giragonces, i, a l'arribar al darrer revol, com si et diguessin «Obre bé el cor», et donen a respirar una alenada de flors, que t'ompla els sentits de fragància.

De dalt fins a baix, d'aprop fins al lluny, del pla fins a la montanya, extenen al davant teu una panera de tarongers, com un present de meravelles.

Tarongers petits, tarongers grans, tarongers verd-fosc, tarongers cobalt; allà ont arriba la vista, no veus més que puntets verdosos, de fulla fosca i de flor blanca, i les cases, les tanques, les masies i els camins, tot està colgat pels tarongers.

La ciutat de Soller és això: un estotx, una

copa o una capella, pera guardar el tresor d'aquets arbres.

Si vols tenir una idea de lo que és aquella vall, tanca els ulls, per un moment, i pensa en un país de verdor, mentres flaires tarongina o et menges una taronja.

Soller té una bona plaça, té les cases netes i boniques, com totes les de Mallorca, té patis am testos i pilastres, té una iglesia gran, carrers ben cuidats; però tot ho ofeguen els tarongers. Tot lo demés serveix de marc, pera fer-ne destacar la fruita.

Per això el nom d'aqueixa fruita, que no se sab si és fruita o és flor, va tan unida al nom de Soller.

Si mai, anant per l'extranger, veieu una tenda am taronges, entreu-hi, dient:

—Bon dia *tenga*.—

I de dintre eixirà un solleric; us parlarà en mallorquí enrevessat del país on sia; us treurà una barriscada de taronges rodonetes, daurades; us preguntarà si veniu de *s'illa*, i, si per atzar li dieu que sí, de *venga* i *tenga* no us deixarà, i us omplirà tant les butxaques de fruita de la seva vall, que, al cap d'un mes d'anar pel món, encara fareu flaire d'illa.

Perquè, els fills d'aquesta encontrada, sembla que tinguin la missió d'anar a dur píldores de llum a les terres de la boira. Al tenir setze anys sen van tots, i, primer amb un carretonet, després parant la seva tenda i

per fi en grans establiments, a França, a Anglaterra, a Suecia, a Rússia, al nord d'Europa i allà a Amèrica, allí on van ells hi và la claror.

An aquets carrerons de París, negres de fang i tacats de fum, sense color i sense alegria, aixís que veieu una tenda, am la parada de taronges, el cor us fa un bot, com si digués « Gracies a Déu que ja som a casa ».

An aquestes tabernes negres, que porten el menjar als pobres, com si el portessin als gossos, el jorn que hi entra una taronja, els pobres obren els ulls i quasi es fan l'ilusió de que prenen un xic el sol.

Les núvies de tot arreu tenen d'esser molt poc núvies pera que no s posin al cap la floreta de tarongina, que simbolisa l'amor, l'honestitat i l'alegria, i tot això, caliu i joia, claror de sol i de color, tot això ho porten els que criden « *Oranges, oranges* de Soller! ».

—Per què, doncs— potser pensareu,— tenint aquets horts tan hermosos, i aquets jardins, on les Hespèrides hi haurien somniat a l'ombra, i el fruit d'or a sota les finestres, per què emigren i abandonen an aquesta primavera eterna?—

Això és ben senzill de contestar:

—Si no emigressin, no la tindrien.—

Pera tenir un hort de tarongers, sel tenen de conquerir. Han d'anar a fer de pelegrins, pera guanyar la gloria de Soller. Penitencia

d'anyorament, mal de treball, suplici d'ausència, pera esser dignes de fer-se-ls seus. Sinó serien dels nobles, que no cullirien el fruit per la peresa d'ajupir-se, o el farien cullir pels criats, i en lloc de portar pel món l'essència d'illa de Mallorca, com Llull hi dugué la d'idees, el deixarien pansir a l'arbre.

I que pateixen d'anyorança pera anar-se a guanyar el dret de tenir un hort pera la vellesa, en podem respondre, perquè ho hem vist. An aquella mena de cubell, on se trien els emigrants, allà en el port de Buenos Aires, un jorn, per casualitat, varem veure com arribava un estol d'aquets solleries.

Allí els varen contractar desseguida, perquè els negociants de carn blanca diuen que ls homes de Mallorca, quan han de treballar la terra, són molt pacients i no protesten..., i anaven tan tristos i cap-baixos, que varem pensar que no sempre, el que ven alegria, està alegre.

La terra que havien de treballar no era de Soller. Era de la Pampa. Aquella plana desolada, sense l consol d'un sol arbre, ni un trist hortet, ni una torrentera. El país del món que hi pugui haver que contrasti més amb el seu.

Allí sí que no hi han tarongers. Terra llisa i enllà, sempre enllà, i si no fos per l'esperança que ls nia dintre la seva ànima de poguer, un jorn, tornar a casa seva, i comprar aquell racer que ells ja saben, i fer-hi un planter

d'ilusions, es deixarien morir, allà baix, en un recó d'aquell *rancho*.

Recordo que un dia, a Buenos Aires, vàrem fer un dinar amb uns sollerics. Tots, menys jo i l'actor Borrás, havien nascut en aquesta illa. El dinar era un xic solemne. Es menjava en serio, i americà; però vetaquí que, a l'arribar als postres, després de cantar *La Sibila*, perquè varen portar taronges que venien de la patria, mateix que si haguessin obert un finestró davant dels ulls, d'on se veia Vinaraiç, va haver-hi un entendriment de crits, de *i dò* i de *carretades*, i l'emoció va esser tan fonda, que va haver-hi més d'un solleric que s va menjar la taronja ensucrada am les seves llàgrimes.

Però no tot és Pampa, an aquet món. El que pot cridar «*Oranges de Soller!*», ja té molt guanyat, pera viure, car amb el crit hi troba consol. La taronja els parla de casa, de Fonalluix, de Vinaraiç, del barranc, del camí del port, i a l'arribar de *sa roqueta* un barco plè de taronges, ja els hi sembla que han rebut carta, perquè, amb el sol color que porta, ja saben la salut dels pares, si hi ha fet fret o si hi ha fet calor, si hi hà miseria o si hi hà riquesa.

La taronja, a Soller, ho és tot. Senyala el temps; senyala la vida; senyala el benestar del poble.

Jo no sé quin escut tenen, an aqueixa ciutat de Soller; però penso que hauria d'esser

Santiago
Rusinol
Obra completa

L'ILLA DE LA CALMA

camp blau sobre sis taronges, am corona com-
tal de montanyes.

La taronja és vida o és mort. Són els di-
ners pera casar-se, pera batejar els fills, pera
morir-se i pera festejar a Sant Bartomeu; és
el respir de la vall, és l'esperit d'aquella terra,
i estem segurs de que, si a l'esser lluny venent
taronges pera tornar, hi enterressin un solle-
ric, hi naixeria un taronger.

I què fan, quan tornen al seu poble, des-
prés de tant temps d'anyorança?

Això es veurà en el següent capítol.

Sa botigueta

Al tornar a Soller, primer, reposen. Després sen van a l'horta, es miren aquells tarongers, i reposen. Donen una volta a la plaça; cerquen els amics d'aquell temps, que ls troben, reposant, a casa; sen van a l'hort, ont havien jugat quan eren infants, i reposen. Es fan fer una casa, cerquen aigua, i, aixís que la tenen, reposen, i es casen, i també reposen.

S'ho han ben guanyat. Això és cert. El que ha caminat per aquets mons quinze, vint, trenta o quaranta anys, si no reposa, és que no pot. I aquell que ls ha corregut, anant enllà, però mirant enrera, pera tornar al lloc de sortida, si és que no pot, ha d'esser tan trist, que més li hauria valgut no moure-s.

Reposen, doncs, i fan bé, i són tants a fer aquest treball, que, pera fer-lo en corporació, han llogat un local exprés, que, sia perquè és a peu pla o sia pera recordar-los aquells temps

en que venien taronges, en diuen «*Sa botigueta*».

Aquet casino, o botigueta, com acabem de dir, és a peu pla, pera que no hagin de pujar els socis. És una sala espaiosa, pera que hi càpiguen bé tots els socis, i està voltada d'otomanes, pera que hi seguin a pler tots els socis. Al mig de la sala, que és molt gran, hi hà una taula am periodics, pera que s'esbrauin en llegir els que encara tinguin la taleia de sapiguer què passa pel món. Hi han taules pera jugar a cartes, els que vulguin jugar tot seient, i, a més d'això, hi han... otomanes.

A la part del carrer hi hà el campanar, i, el qui no sab còm passar el temps, el pot passar escoltant campanes, que no paren mai de tocar, i és que en els pobles hem observat que, aixís com sempre tenen lluna, parlin o callin els calendaris, també, li toqui o no li toqui, que ara quarts, que ara quarts de quart, el rellotge no para mai. Les hores encalcen les hores, i, o bé perden la corda i s'engeguen, o és que, com menys feina es fa, més se senten tocar... a totes hores.

Els socis de «*Sa botigueta*» les senten totes..., i més n'hi haguessin, i s'avesen tant a sentir-les que, mentres toquen, van dormint, i, aixís que paren, se desvetllen.

Al desvetllar-se, tenen conversa. Parlen d'allà, d'aquells temps de feina, d'aquells camins, d'aquelles anades, de les viles recorre-

gudes i de la joventut que no torna, i com que tots els de la casa han passat pels mateixos llocs, i han sofert les mateixes penes, i han gaudit d'iguals ilusions, am mitges paraules s'entenen.

Un «Ten recordes?» ho explica tot. Un «Allí baix» vol dir tot un mapa, i un «Aleshores», tota una època, i, com que de tant parlar extranger sels hi ha emmudit la llengua, els d'Amèrica barregen el gauche amb el solleric i els de França el francès am lo altre.

—Bon *jour tenga*— diu el de Nimes.

—*Cómo le va?*—pregunta el del Plata.

—El temps me té *buleversat*—contesta el de Perpinyà.

I afegeix, el de Tucumán:

—Això són gotes de *macanes!* És que ja no *som allots, amigasso!*—

Parlen aixís, però parlen poc. El seu estament és repassar el llibre de la seva vida, que quasi sempre ha estat la mateixa: treballar i vinga treballar, amb els ulls girats cap al seu poble. Devegades n'hi hà algun que tus, i aquella tos ve d'allà, d'ultramar, de les nits d'aquell Paraná o de les bufades del pampero. A voltes n'hi hà un que s posa al sol i pren tot el que li mancava quan vivia a Bretanya o a Rússia. N'hi han que monologuen, lo mateix que si estessin sols. Són els que han venut les taronges en terres que no hi ha estat ningú, i, com que no hi han estat, no l'en-

tenen, i, com que no l'entenen, no se l'escolten. Hi han uns mapes, penjats an els murs, en quins certs llocs, com el sur d'Amèrica, estan groguencs de ditades.

Però arriba un moment solemniat, en que les campanes d'aquell rellotge toquen una hora, que no sé si l'entenen ells, o bé és perquè toca més fort o perquè parla diferent, i d'un a un van desfilant i sen van a menjar les sopes.

Dinen o sopen; però al cap d'una hora tornen a esser a «*Sa botigueta*».

Aont anirien, si no hi anessin? El camp és hermós; però ja l'han vist tant! La vall és plena de tarongers; però les coneixen tant, les taronges, i n'han repartides tantes pel món! Tot Soller sembla un gran jardí; però qui està per jardins, quan ja s tenen? Allí baix i quan eren joves, els havien d'haver tingut! Quan no ls veien, era quan els anyoraven! Lo que necessiten, ara, és viure ells amb ells, apropar-se, combregar am les coses passades, i no pera parlar-ne, que ja les saben, sinó per aquell entendre-s, que no consisteix en parlar, sinó en fer-se companyia.

Arriben, doncs, i, sia al matí, sia a la tarda o sia al vespre, tenen de fer la mig-diada. Pera els homes que dormen de dia, totes les hores són mig-diada. Els joves parlen, criden, discuteixen; però, com més senten parlar, més temps dormen. Res del present els interessa.

O bé és que dormen lo que no han dormit o és que en l'entreclaror del somniar estan remugant aquells temps i sels fan tornar a la boca, i qui diu a la boca diu a la memoria.

A la fi, sen alcen quatre, que s desperten al mateix temps, sense que la campana els avisi, i sen van a jugar al *tresillo*.

Ningú sab qui perd, ni ells mateixos. El jugar és anar tirant cartes, mateix que si tressin hores. El rei vol dir un quart, la manilla, una hora, i l'as, una tarda més. El qui guanya ha guanyat el temps, i els altres tres li han fet companyia.

Aleshores reposen, o, més ben dit, tornen a reposar, i pendrien alguna cosa, però no la prenen... perquè no poden. L'un té un ventrell que l cafè l'irrita, l'altre no l pot pendre am sucre i sense sucre no li agrada, i el que n podria pendre no n pren, perquè no estava avesat a pendre-n. Aquells venedors de salut, d'alegria i de color, n'han venuda tanta, pel camí, que s'han quedat sense en les seves velleses.

Però, per fi, surten, i van... d'esma. Pel camí del port sels veu passar, sostenint-se els uns amb els altres, i, a cada acacia que van trobant, s'hi aturen, pera no dir-se res i pendre una rodona d'ombra.

Desde allí veuen passar els joves, que van cantant cap a embarcar-se. Criden, es criden, esvaloten. Els ulls els brillen com dos farells

L'ILLA DE LA CALMA

i el cap els bull com una caldera. Amb ells hi van carros de fruita, de cadmium, d'or, de foc, de brases. Cada taronja reflexa el sol, com si s'endugués llum de Soller, i unes que n vessen, pel camí, els joves les cullen de terra i, enjogassats com a cadells, les tiren a un estol de noies, que també passen enriallades i que ls contesten amb un bes, que s torna un xic trist a l'arribar-los-hi. Aleshores, els vells sollerics, sense dir res, somriuen i dubten, i, aont aniran, aont aniran?... , sen tornen a «*Sa botigueta*».

Allí es queden tan ensopits, que, si no ls encenguessin el llum, no s cuidarien de fer-lo encendre.

Que fan, fins que van al llit? Reposen en pau. I enloc més del món, pera reposar, com en l'Illa de la Calma.

El port de la calma

Potser lo més calmós de l'illa i d'aquesta terra de la calma, és el venturós port de Soller.

Amb un bocinet de riba, amb una renglereta de cases, amb una montanyeta de pins i amb un mur de cingleres altes, pera recloure el mar de tot vent, n'han fet el port més quietó que pugui arribar a desitjar un capità de goleta, pera passar-hi la vellesa.

Quan un pensa en que hi han tants ports que són un tragí reclòs, i ara en surten vapors, i ara n'entren, i aquí descarreguen, i allí piquen, i les sirenes fan uns udols com si els trepitgessin l'elix, i encenen fanals de tants colors que arriben a marejar, i un els compara amb el de Soller, un també se sent capità i hi passaria la vellesa.

Aquí, el llaut que no és ben blanc no l deixen entrar que no s mudi. Si n'arriba algun

de brut de carbó, el fan anar a fer quarantena de netedat i no l volen. A la sirena que gosa piular, li tanquen el crit amb una multa, i al que fa mala olor, no l'admeten. El port de Soller no està per soroll. Ni el mar vol ones ni els homes crits. És un port de gent sossegada.

Deixant als pobres que han de pescar, perquè no ls queda més remei, no s'ha vist un lloc com aquet pera que ls barcos que estan xacrosos hi vinguin a passar l'hivern. Ni corrents d'aire, ni *mareas*! I un solet! Hi hà un recó, al costat d'una riba—que ls carrabiners ja el saben,—que l llaut que hi entra, ja no sen mou. Comença a gronxar-se una estona, i breçola que breçola, li agafa una sòn tan dolça, que s'ageu damunt de les ones i s'hi adorm a la falda.

Enlloc del món, tampoc, com aquí, hem comprès la poesia de l'exercici de pescar am canya.

Un s'asseu en un replanet, posa o no posa esqué an el am, i agafa algun peix o no l'agafa, que an el pescar això és lo de menys. Lo de més és la flaire de salabror que ve de l'aigua, el perfum de pins que fan de dosser, les giragonces dels reflexes, i... la nyonya..., sobre tot la nyonya, que us emboira el cor de dolcesa.

Un comprèn també, aquí, aquells faquirs que diu que, mirant-se el llombrigo, es queden com hipnotisats. A un li passa lo mateix

amb el suro. El mira, el mira, i ja no l veu. La vista és allí, però el cap no hi és. El cap escolta vagament un *acordeón*, que passa hores i hores an el llaut que ha vingut a passar l'hivern; el ritme que fa el clapoteig al relliscar al damunt de les pedres i els regalims que van caient, lo mateix que un rellotge d'aigua. Un se sent ostra. O un voldria esser-ho, i s'hi passen tantes hores, que un mira, abans d'aixecar-se, si se li ha fet molsa a les cames.

D'allí, un và... no ho sab on và... Comença a caminar d'esma; es veuen dònes que fan xarxa, com si passessin el rosari, i, enlluernat de blanc i de blau, es troba al peu d'una farola, que no se sab si és allí pera prevenir els llauts dels perills o pera fer-los sabedors que en aquet port no n'existeixen.

An aquesta farola, que l'encenen perquè ho manen els reglaments, hi hà un jardinet amb uns quants testos, amb aquelles flors aigualides que crien els farolers pera tenir un xic de companyia; hi hà una gran ancla rovellada, que no ha anclat res del temps d'aquells moros, i aquell banc de pedra de tots els ports, ont hi van els mariners vells a pendre aigües d'anyorança.

Allí, un s'asseu, i ells conversen del mar i tan sols del mar. A la terra, pera ells, tot són costes, lo mateix que si d'una taronja no n'haguessin vist més que la pell; però, això sí, com que l'han vista tota i com que en cada

L'ILLA DE LA CALMA

lloc ont han estat els ha sortit una arruga del mapa que n duen al rostre, no s cansen mai d'explicar-vos els pobles que han vist, i com que ho expliquen amb una calma que si fos al mar fora *chicha*, el sol va baixant, i baixa tant, que sembla que l'aigua el puja a rebre.

Tots són calmosos, com el seu port; però n'hi hà un, sobre tot, que ho és tant, que n té fama entre ells mateixos, i lograr-la, an aquells indrets, vol dir que se l'ha ben guanyada.

És el capità don *Vicente*.

Aquet capità, don *Vicente*, tenia un llaut un xic vellet, que de Soller a Barcelona hi va estar vintiquatre dies.

Diu que s va encallar al mig del mar, i era tan ample, aquell llaut, i era de mena tan sossegat, que ja n'hi podien posar de veles..., mandra que mandra i quiet que quiet, com més drap issaven al vent, més el vent els tornava enrera.

Els mariners, com an en Colon, diu que se li varen sublevar; però el capità, don *Vicente*, els hi va dir que baixessin, i no n va baixar ni un, i si, quan varen esser a Barcelona, no varen besar les pedres del moll, és que portaven tanta gana que, en lloc de besades agrai-des, tots varen correr cap a l'hostal.

El capità, don *Vicente*, no vol que li parlin d'aquell viatge, no perquè s'avergonyeixi de la calma que varen passar—que, de calma

rai..., que n vingui! —sinó per mor de la fam que va passar el seu «equipatge».

De lo que parla, i ben commogut, és d'un temporal que va correr en les costes de Vilanova.

«La nit... era nit—diu ell.—La nit aquella, gloriosa, duiem carregament de melons. Vàrem eixir, am ponent, de Valencia, sense un nuvol i amb el mar bonança. Els tres primers jorns, *conformes*. Anavem am vent contrari, com hi he anat tota la vida; però el llaut anava surant, lo mateix que un escampa-vies, i el que sura és que fa camí. A l'esser davant de Castelló vingué una bufada de vent que no m va agradar prou, us ho confesso; però, per un buf més o menys, el llaut era llaut. A l'endemà, més buf i més vent i llampegadissa cap a mig-jorn, i allò ja era més *climateric*. No vaig dir res al meu «equipatge», perquè n'hi havien alguns que eren pares de familia, i el que és pare de familia, sempre és pare, i la familia... és la familia. El barco no feia camí, i, quan jo us dic que no n feia, podeu creure que no n feia; perquè jo m puc alabar de que, sempre que he hagut de dur fruita, a l'arribar a port ja ha sigut ben madura. De Castelló a Tarragona hi varem estar cosa de cinc dies; però no hi fa res, anavem caminant. Popa a la mar o proa a mestral, am l'ajuda de l'«equipatge» i la meva experiencia d'anar poc a poc, però en segur, al cap de menys de

L'ILLA DE LA CALMA

dos dies vàrem esser al davant de Tortosa, i, a l'esser davant de Tortosa, pera anar endavant — deixeume que respiri, — comença un vent, que allò no era vent! Eren carretades negres de gotes de trenta pluges! Era un alabat sia Déu de malignes esperits! El buf del dimoni! Un cicló! Les ones saltaven a proa i ens rebotien els melons com pedra seca que s'ha estovat! El barco era un joc de botxes! I quina fosca! I vinga fosquetat! Però, jo, serè! Jo sempre serè!

» — Què hem de fer? — pregunta el segon.

» — Per ara, enceneu un ciri al Bon Jesús — li contesto jo.

» — Els mistos s'han negat — em diu ell.

» — Doncs, no ns neguem nosaltres — dic jo.

» — El barco és plè!

» — Ja el vuidarem!

» — Pit i avant, amic «equipatge»! Feu-vos carrec de que la veritat sempre sura, i que surarem! Aquell farell que veig allí, al fons, sinó que potser és el del tren, podria esser una farola. —

» Homes a popa! Homes a baix! L'«equipatge» dalt de l'entena! Uns quants a proa! Uns altres a dintre! I valga-ns Déu!, i vinguen «carretades», quan, de sobte, ve un cop de mar i sen du un home. Home a l'aigua! En ve un altre, i... home a la barca! Perdem el nord i bona nit *tenga!* Lo mateix podiem esser a Alger, que a Marsella, que a

Formentor. No erem enlloc. Ni en terra ni en l'aigua! Però Déu ajuda. Allà, al matí, quan ja havia posat la sonda, i el llaut semblava un safreig, i un ibicenc de Sant Antoni ja havia promès an el seu sant que no navegaria mai més, veiem una cosa al lluny, i que si és boira, que si és terra, no va esser ni boira ni terra: va esser el poble de Vilanova. I per aquelles coses que té l mar, que per esperons que l'home tingui no li coneix mai el genit, es va anar calmant... calmant, i am la calma, que és el meu nort, vàrem arribar a Barcelona. Però, això sí, abans d'entrar-hi, vaig cridar a tot l'«equipatge» i li vaig dir:

»—Molt bé, «equipatge», ja que hem salvat els melons, que n mengi qui en vulgui i tants com vulgui, que si no són madurs, ni mai!, no serà pas per no masegar-los!».

—I quants homes ereu, d'«equipatge»?— li va preguntar un d'aquells vells.

—Dos homes i... jo, que l manava—digué el capità don *Vicente*.

I, al fet d'aquell heroïsme, tothom calla i sembla que mediti.

I és que sembla impossible a tothom que, havent-hi ports com el port de Soller, de tanta pau i reculliment, hi hagin capitans que naveguin, i que aquet mar, que sembla un estany pera guardar barques convalecents, pugui tenir aquets cops de genit.

La farola comença a voltar poc a poc.

L'ILLA DE LA CALMA

Tampoc porta pressa, i, una a una, amb els seus raigs, va seguint les barquetes blanques pera vigilar si ja dormen totes.

L'*acordeón* aquell és l'únic que no dorm. Va tocant pera fer adormir els peixos.

Santiago
Rusinol
Obra completa

Mallorca de pedra

De Soller enllà, es pot dir que s'entra a la Mallorca fantàstica.

La calma seguirà com abans, però, en lloc d'una calma bucòlica, o idíllica, o provinciana, o poblereta—l'illa en té tots els canviants,—se la troba solemniat: una calma petrificada.

Anant al torrent de Parenys, a l'eixir la barca del port de Soller, encara hi han boscos a dalt dels cingles, encara algun pi solitari desafia l'embit del vent i deixa caure ses branques a damunt mateix de les ones. Després no s veuen més que argelagues, amb alguna flor solitaria, i, a l'esser an aquell torrent, res més. Com si un volcà ho hagués cremat tot; pedra i res més. De dalt a baix, una immensitat de pedra.

Aquet torrent de Parenys el formen dos espadats d'una alsària que dona el vertig, i deixen el lloc més just pera que hi pugui bai-

xar el pedruscall d'aquelles montanyes immenses. Tantes ne baixen i rodolen, camí de la gola del mar, que l torrent no pot engolir-les, i els blocs gegantins s'apiloten, els uns a damunt dels altres, formant un daltabaix de penyals, que sembla que han caigut d'algun astre.

Pel mig d'aquets enderrocs, el viatger hi té de pujar, ficant-se pels caus i les esquerdes, acotant-se aquí i enfilant-se allà, perdut, a la casualitat d'aquell laberinte de pedregam. Hi han pedres que us venen damunt com una llosa de ciclops i hi teniu de passar per des-sota, fiant-vos de que, si han jagut tants sigles, bé jauran una estona més i no cauran pas per vosaltres. N'hi han que us barren el pas i teniu de pujar per damunt, enfilant-vos mateix que formigues. Com més ne pugeu, més sen veuen. N'han caigut de per tot arreu. N'han baixat de tota l'illa, i lo extrany és que, al mig d'aquesta afrau, que us arriba a semblar que s'ha revolcat la terra, trobeu una basseta d'aigua que dorm en llit de sorra, i és tan fina i tan transparent, que, si hi hà alguna flor, s'hi atansa, i es diria que hi ha anat a beure.

Deixeu aquells petits oasis, com ribells daurats de maiòlica, i pedres amunt! I vinguen més pedres! Us en surten tantes, arreu, que arriba un moment en que un se diu: «T'has equivocat de planeta. No ets a la Terra. Ets a la *Pedra*». Com més n'escaleu, més

n'hi han. El torrent no és prou torrent pera recullir les que s'esllevissen; a dalt de tot n'amenacen més, i les montanyes que no s' veuen en tenen a punt cordilleres, pera abocar-les, timbes avall, a la primera torrentada.

Però un va pujant amunt sempre, i, entre espadat i espadat, el mar sembla que també puja, i per aquella escletxa immensa, que formen els murs de penyals, el veieu que s' va enfilant lo mateix que una cortina blava..., fins que la Terra es va estrenyent, i arribeu a un lloc que sen diu l' «Entreforc», per la confluència dels espadats, que sembla que us encloguin dintre.

Aquest «Entreforc» és ja la fi. Sembla que s'ha esberlat el món. Això no ho han fet els volcans; no ho han obert les aigües ni els rius. Això no pot esser més que un gegant que, volguent eixir de l'illa, es va fer lloc am les espatlles i la va cruixir i la va esquerdar. El llit del torrent és tan estret, que ls penyals que han caigut dels cims s'han enclòs entre ls espadats, i, com que n'han anat rodolant d'altres, han anat formant una nau de bocins d'illa, despresos, i el torrent passa per sota, com per dintre d'unes catacombes.

Per baix d'aquet temple ciclop—el més gran que pugui existir,—l'aigua que hi passa s'hi ha adormit. No reb més claror que la dels finestrals que s'oviren dalt del cingle, formats per l'esqueix de les penyes. Hi dorm, amaga-

da an els avencs, i és tan neta, an aquella fosca, que no se sab aont acaba l'aigua i aon comença lo que la reflexa. A dalt de les naus, obertes al cel, hi xisclen els esparvers, i, com que l crit va rebotent de pedra en pedra i de cingle en cingle, l'eco arriba a baix, tan feresteg, que sembla un chor infernal d'arpies. Ajunteu les estalactites, que degoten sang de montanya, i la molsa, que cria l'humitat, an aquells llocs que no han vist mai el sol, i, aixís i tot, no tindreu mai idea de lo que és aquell avenc. Són les entranyes d'un monstre, o una ferida feta a l'illa.

I tot just comenceu a veure-n, de pedra. Allò és la que sobra. Les pedreres són més amunt. Seguint pujant pel llit del torrent, havent de voltar, sovint, mitja hora, per haver avençat trenta passes, tenint de pujar una montanya, pera tornar-vos quasi allà ont ereu, sempre enfonzats an aquells avencs, que us oprimeixen el cor, com si us haguessin tan-cat en una presó gegantina que no té altra eixida que l cel. I caminant sempre, pera deslliurar-vos, trobeu uns gorgs d'aigua puríssima, que n'estan tan voltats, de pedra, que, al caure del xaragall, hi dringa com una moneda. En trobeu com el «Gorg blau», que aquesta pedra l'enclou tant, que, vista allà al fons, la llenca d'aigua, sembla una tira de cel que ha caigut a dintre del torrent, i, per fi, a l'eixir de l'avenc, en veieu una, que és la més gran

que s pugui veure enlloc més. Passa de mil quatre cents metres! Està arrelada dintre l mar, i li diuen el « Pic major », i, desde l cim d'aquella llosa, podeu veure cinquanta pobles i una cinta de blau que us volta.

I dessota mateix hi veureu una cosa que un no s pot creure que existeixi. La pedra, que ha fet un fossar pera enterrar-s'hi ella mateixa. Fins allí ont us arriba la vista, no veieu més que immenses tombes, que la pluja ha anat modelant, fent-hi mantells i pleguejats, que cauen lacis fins a terra. És el fossar més trist que s pot veure. Ni salzers, ni desmais, ni una flor. La pedra ja s va tornant cendra. És com un fossar de la lluna. Aquí, la calma s'ha fet fossil.

Allí, entre dos panteons, hi han les runes d'una casa. Diu que hi vivia una bruixa, que una nit va desapareixer, i la casa, de mica en mica, també rodola cap al torrent. Veiem correr dues o tres cabres, que fugen d'aquella solitud. Trobem un pastor; li parlem, i ell ens mira..., ens mira..., i no ns contesta.

Fins el pastor s'ha tornat de pedra.

Ermitans d'ara

Doncs, an aquet lloc solitari, el més feres-teg que s pugui veure, el més lluny del món que existeixi, d'on fins les cabres ne fugen, hi troben un... paisatgista.

Ell ve d'algun recó de cova, o be baixa d'alguna ermita, o deu viure en alguna bar-raca, o deu haver fet niu en alguna esquerdà; però el cas és que fa prop d'un any que diu que pinta an aquet desert.

Còm s'ho fa pera poguer-hi viure? Deu venir de dues hores lluny, amb el seu cavallet i el seu quadro; deu menjar crostons de pa en algun casalot que sols se sab ell; deu dormir en un mal jaç, o en una pallissa, i, lo mateix que ls tudons selvatges, deu baixar a beure an aquets gorgs; però el cas és que ell, cada jorn, fassi fret o fassi calor, a la sortida del sol ja és a lloc. Desplega el seu cavallet, hi posa el quadro, s'aixuga la suor, treu la paleta, abo-

ca colors i, de cara a la montanya, comença l'oració del dia.

Aquesta oració del paisatgista dura jorns, i mesos, i a voltes anys. De bon matí fins a la nit, ell no pot parlar am ningú; si parla amb algú, no l'entén, i, si l'entén, el pren per boig. An aquestes solituds no pot tenir amics que l'comprenguin ni amor de dòna que l'encoratgi. No sab lo que passa pel món, però té dues forces que no l deixen mai: l'una, interior, la fè, i l'altra, exterior, el paisatge. Pera la primera se sacrifica; de la segona sen enamora, i sols am fè i enamorament i amb el cor plè de joventut, se pot viure an aquets paratges, d'on fins ne fugen les cabres.

Això sí: com tot enamorat, com més el paisatge juga amb ell, més l'estima i s'hi sacrifica. Un raig de llum que se li escapa, el posa febrós i malalt; uns nuvols que passen i que no ls pot haver, l'inquieten com un infant que persegueix una papallona; una posta de sol que no torna, me l té trist una temporada; però, com més els nuvols se li escapen, com més se li escorre la llum, am més amor la segueix. Com més pèrfida és i més astuta, més els seus ulls van darrera d'ella.

Sols aquest ubriagament, que sen diu amor a la bellesa i a la fè, el podria fer lluitar de la manera que lluita. Per aquets dos alès misteriosos, n'hem vist venir de països llunyans i deixar el seu poble i la seva terra; n'hem vist

que passaven el mar, com emigrants d'ideal; n'hem vist que corrien pels boscos, com pelegrins de Terra-Bella, i n'hem vist d'extrangers que, com sols parlen la llengua de la seva terra, van com muts per aquestes serres; però, en trobant lo que ells desitgen, que és combregar amb el paisatge, no ls planyeu; vinga solitud, vinga vent, fret, sol, tempesta o anyorança; si no parlen am ningú, canten; si no tenen pa, no mengen, i, si no tenen llit, tenen arbres. Tot lo que és present ho perdonen, mirant al més enllà del seu somni.

És veritat que sembla que ls boscos, els rius, les montanyes i les illes, no més s'hagin fet pera ells. Els demás pobres mortals, o les fan servir pera conrear-les o hi passen sense fer-ne esment. Són forasters del paisatge, que o bé l trepitgen o bé l pasturen. No n saben la flaire ni l'oreig; no saben com neix una flor; no saben com camina un nuvol; no són els amos de la terra. Són masovers que l'administren pera que ells puguin admirar-la, o són com eunucs de la bellesa, pera que ls pintors la gaudeixin.

I és que l'ànima del paisatge té la seva virginitat, que sols la comprenen els pintors, i sols espera an els pintors, i no hi hà virginitat de dona tan pura com la d'una planta que no ha estat mai vista de cap home. Esser els primers de veure un penyal, no més ho han pogut obtenir els descobridors de terres i de paisatges.

L'ILLA DE LA CALMA

La terra és com una dona, pel que la sab veure, i no hi hà donaire més pur ni menys egoïsta que l dels arbres, de les plantes i de les montanyes. Obren el cor i es deixen pendre per aquells que saben estimar-les.

Poguent gaudir, doncs, de lo que gaudeixen, encara que ls veieu pintar en el desert més desert, aquets homes solitaris no hi viuen, de sols. No hi poden viure. Els acompanyen totes les coses, i els acompanya el pensament, que és el millor company que té l'home. Viu sol, aquell que està voltat de persones que no l'entenen, o de coses que no entén ell. No hi hà pitjor soletat al món que anar del braç amb algú que, tenint ulls, no sàpiga veure, o haver de viure amb un company aixut de tot ideal; però portar un pensament obert a tota contemplació, és més que viure acompanyat: és portar-se l'unic amic que no s cansa dels vostres anhels, ni fa mofa dels vostres somnis.

No viu mai sol, el paisatgista, ni pot esser mai extranger, perquè s porta un llenguatge dintre: el llenguatge de la visió. Sab veure i sab escoltar, i pot entendre i fer-se entendre per la llum que tenen les coses i pel reflexe que ell les hi torna. És un mistic de la Natura i és un ermità de la terra. Ermitans de la solitud que, en lloc de la gloria del cel, s'aconhorten am la d'aquí, i, si no ve, no sen planyen.

La seva gloria és la que hem dit: aquesta

comunió amb els llocs que han sigut sols a descobrir, aquet donar-se de la llum i aquest entendre un silenci que parla per ells i sols pera ells. A soles, amb el seu paisatge, també seguirien pintant, i la voluptuositat és tan fonda que, sense gloria, també pintarien.

Al treure els seus quadros al món, el món els entén o no ls entén; però, encara que ls vegin menyspreuats, què hi fa, tenint el natural que ls espera a totes hores?

Am fè i ermita ja n tenen prou, aquets moderns ermitans. La fè se la porten ells, i per ermita tenen una illa. Aixís és que no s poden planyer.

Pedres enllà

Deixant al pintor an aquell desert, altra volta, entre l pedregam, cingleres per una banda i espadats per l'altra, es va seguint fins a Lluc.

Lluc és el Montserrat de l'illa; però en lloc d'esser un monastir enlairat, com ho és el nostre, està enclotat a dintre ls penyals, voltat de tombes ciclopies. L'iglesia està com enfonzada, com ageguda en un panteó, que li han format les grans montanyes. La Verge no veu la seva illa. La sent a sota. La sent per dintre, i sembla que s'estigui allí pera escoltar de més aprop els batiments del seu cor. Si les illes tenen ànima, la Verge sèu an el lloc de l'ànima.

Un cop vista la capella, es comencen a baixar costes i penyals avall, altra volta, i sen troben tants i tan immensos, en surten tants de tots els revolts, que, si la semblança no fos

lletja, ens exposariem a dir que s'arriba a partir de mal de pedra.

Pollensa, a baix, destaca per gris. Ja hem quedat que ls pobles són rossos o morenos. Pollensa és moreno. No ns detindrem a descriure-l, perquè ja hem *anomenat* prous pobles i ens en queden molts més pel camí; però sí direm que sa morenor és una morenor un xic austera, trista i gris, però armoniosa. Els carrers tenen un color de pati de convent de monjos; les cases, d'habit franciscà, i el calvari, a dalt, amb els xiprers arrengrerats com fantasmes, sembla que anunciïn que l poble és poble de reculliment. Pollensa té un decorat pera representar-hi misteris, o bé pera servir de marc en processons de Setmana Santa.

Lo esplendorós és a fòra, a les cales de Sant Vicens, a la plana, a la bahia, i sobre tot al Castell del Rei.

An aquet castell, pera anar-hi, s'hi và en matxos, tan *personals*, que val la pena de parlar-ne. Primerament, per *montura*, hi han apilotat tantes pells de moltó i de cabra, que allò sembla un escorxador, i són tan amples que, al pujar-hi, sembla que un pugi en un llit pairal o en un trono de pastors. Després, els matxos tenen *ideas*. Si els dona per anar a la dreta i a tu et convé anar per l'esquerra, per la dreta aniras, vulgues o no vulgues. Si tenen dalit de caminar, ja n pots estirar de corretges i... «Xòoo, et dic!». Si s'aturen, és

que han acabat les ganes..., i sòrt que aviat les acaben. I si els dona per tornar a l'estable, no miren pas que hi hagi porta ni que t portin a tu al damunt: a dintre van, d'una revolada, i, si no prens precaucions, vas de cap a la menjadora.

Montat en aquet bestiar, que acaba per resignar-se, entres a la Vall den Marc, un dels llocs més bells de l'illa, i que seria dels més frondosos, si arribés a esser de l'arxiduc, perquè conservaria aquets boscos que ara talen sense pietat.

Es podria fer un capítol del mal que ha fet l'automobil an els boscos. Seria curiós i es veuria còm tota la llenya s'ha anat convertint en benzina. Els nobles, o els propietaris que no tenen prous cabals pera mantenir dues coses, l'ombra i la velocitat, han d'escullir l'una o l'altra, i com per calmosos que sien porten pressa en dues coses, en fer camí i en arruinar-se, si volen donar força al motor han d'hipotecar les finques, i de l'hipoteca en ve el tallar, i del tallar, el despoblat, i aquí teniu còm de la bellesa d'aquesta illa meravellosa sen fa carbó pera fer benzina.

Hi han països que, de tallar un bosc, en diuen delictes, i al que n talla massa li diuen «Prou. Ja que no tens consciència en tindrem nosaltres per tu. Quedes incapacitat de fer mal de lesa-bellesa, perquè la bellesa és de tots...»; però an aquesta Espanya *hidalga*, ont hem

arribat a veure qui fa fer la «Festa de l'Arbre» pera que ls infants plantin arbres que puguin tallar els *plantadors*, ens contentem en planye-ns un xic, i, *ari, dic!*, montanyes amunt.

Allí, en el fons, en un cim immens, fet pera niar-hi els esparvers, es veuen unes ruïnes, que són les del Castell del Rei.

Unes ruïnes i un castell que, en aquells bons temps den Victor Hugo, eren un plat pera fer poemes, i si podien tenir un xic d'eura pujant per la columneta, i torre de l'homenatge, i pont llevadiç, i barbacades, ja era cosa d'entendrint pera totes les ànimes romàntiques.

Avui en dia, en el ram de lo classic, han anat un xic cap per avall, i això que, com més temps passa, més arruinades estan les ruïnes. L'eura ha baixat tant de preu, que ja els poetes no la cotisen; els llevadiços ja no s porten; no s volen murs esquerdats; no s concebeix un trovair sense esser Mestre en Gai Saber, i si existissin sirenes, de les que cantaven en les roques, ja hi hauria una companyia pera fer conserves de sirena.

I és de doldre que sia aixís, perquè, si no ho fos, si els castells no haguessin perdut el prestigi, en té, aquet, de romanticisme! Arcs gotics, tot just sostenint-se i retallant-se damunt del blau; soterranis a dintre de la montanya; galeries que se sospita que anaven a

parar fins al mar; murs que miren l'abim, runa, verdices, i aquestes flors de colors morats, que sols se crien en les ruïnes, i tot això a cinc cents metres, tallats a pic damunt de les ones... Sí, no hi manca el romanticisme!... Per poc que un vulgui imaginar, de guerrers, de pirates, de moros, de dames, de patges, de feudals, d'escenes d'amor i de guerra, hi han temes pera desbocar-se i fer volar la fantasia a dos mil cops d'ala per hora.

I el silenci? I la solitud? I els buitres que passen planant, o s'aturen en les muralles, mirant l'abim misteriós? I els falcons que s deixen caure com una bala de pedra damunt de lo desconegut, que no són pera impressionar, si estés de moda l'impressionar-se? I l'immensitat de pedra, que aquí ja és un apoteosis? I les muralles d'espadats, que van fins a Formentor? I els pins, que s torcen, mirant a baix, que no serien prou poderosos pera desbocar el pensament, si fos de bon gust el frenar-lo?

Però tot és tan gran, és tan immens, lo que s veu del Castell del Rei, que, moda o no moda, escola o no escola, arriba un moment tan intens en que, com l'ànima no pregunta quan se té d'entusiasmar, un se llença a l'entusiasme, dient:

—No hi hà moda que hi valgui. Lo gran sempre és gran, pera contar-ho.—

I si un sapigués fer versos, els faria des-

Santiago
Rusiñol
Obra completa

L'ILLA DE LA CALMA

cabellats, i cantaria, am lira i tot, encara que l
prenguessin per poeta.

La calma té mida, an aquet món, i el Cas-
tell del Rei us la fa perdre.

Els torrers

Allí al lluny, an els darrers penyals, que ja no pot haver-hi un més enllà, a tres cents metres a pic del mar i a cent mil metres de tota alegria, voltat de més pedra que mai i de més solitud que mai, hi varen posar una farola i hi varen tancar tres homes dintre.

Quin crim han fet aquells tres homes, pera tenir-los encadenats an aquell desert de montanyes? Per què ls hi han dut? Còm hi han anat? Els hi han dut pera salvar-ne d'altres. I hi han anat, no solzament lliures, sinó fent oposicions, i havent de menester empenyos i recomanacions pera anar-hi.

Aquells torrers solitaris, pera que ls tanquin sota aquell llum, han tingut d'estudiar de nàutica, pera sapiguer els barcos còm se perden; han hagut de saber astronomia, pera aprendre de jugar al solitari am les estrelles; de botànica, pera cercar herbes, tot esperant

que... no hi pugui el metge, i, més que res, d'apendre a dormir, sense morir-se de tristesa.

Sembla que les oposicions que tindrien d'haver fet són les de deixar-los totes les nits a sota d'un quinqué encès, sense ningú a fer-los companyia, i, el que resistís més temps, guanyar-se l'anar a una farola; perquè l'home que està avesat a tenir amics, a tenir companys, a veure llums que no sien de far, i me l deixen damunt de la penya, lligat amb un reglament, si no s mor al cap de mitg any, és que té una salut moral resistible a tota anyorança.

És veritat que l reglament els concedeix tres coses: casar-se, tenir bona *vista* i dormir. A dalt del far hi han tres cambres, am les cuines separades, perquè cada un dels torrers pugui tenir la seva dòna i viure am tota independència; però lo que l reglament no veu és que hi hagin dònes, an aquet món, que, per més que estimin a un home, puguin enterrar-se en vida i viure sense veïnes i, lo pitjor, sense parlar. Dalt de la farola hi hà una *vista* que, el que hi puja una hora, s'hi encanta; però lo que tampoc el reglament ha arribat a sospitar és que no hi hà res més trist, al món, que una vista meravellosa que sempre sia la mateixa, i, en quant a tenir-hi tres presos pera que s vagin rellevant i puguin anar dormint, tampoc el reglament ha vist que la són de reglament és una són tan ensopida, que

valdria més dormir-se d'una vegada... i eixir-ne.

Al cap de mitg any, an aquets homes, naturalment, la dòna se ls cansa i se ls en và al poble de més aprop, i el més aprop vol dir vuit hores. Al cap d'un any, aquell mar tan blau, els fa l'efecte d'un piano que, de bon matí fins al vespre, estés tocant la mateixa nota...; i, al cap de dos anys, els tres presos s'han dit tant tot lo que saben, que ni de parlar tenen esma, i es queden mirant el llum, enlluernats de monotonia.

Què fan, aleshores, en aquells jorns que no acaben de passar mai? Sabem d'un que té una màquina, i prova de fer fotografies; però té dos inconvenients: primer, que tot lo que veu ho té de retratar vist per sobre, i l'escors li mata l'efecte, i, després, que en aquet país tan clar i assoleiat, sempre ls clixés han vist llum, i llum de dia i fanal de nit és massa claror..., i ho deixa correr. N'hi hà un altre, d'agricultor, que va plantar quatre tomateres; però, pera que l vent no les hi agegui, ha de posar una teula damunt de cada tomatec, i el jorn que ve la mestralada cau el teulat i esclafa l'anyada. I el darrer vol criar gallines, però en un lloc que, si fa mal temps quan puguen el menjar als homes, si molt convé, pel retras, han hagut de fer arroç amb àliga o falcó a la vinagreta, no hi han gallines que s'hi arrelin; com li passava al

poeta, que, per no poguer-les mantenir, les tirava a la cassola.

Donar petroli a la farola, no deixar-la apagar, que rodi sempre, aquesta ve a esser la missió d'aquets vestals administratius. El torrer es pot dir que és un home que viu de fer rodar un quinqué, i el fa rodar tant, aquet llum, que arriba un moment en que dubta de si és el seu cap, el que volta, o la torre, o la montanya, i pateix de mareig invers: pateix de rodament... de torre.

És clar que pot llegir un periodic, *El Eco del Faro*, per exemple; però els periodics, allí dalt, quan hi arriben, també han vist llum, també s'han evaporat i han anat perdent la sustancia. Les noves arriben tan tard, que ls pobres torrers no saben si s'han d'interessar per uns fets que, en el moment que ls llegeixen, no són fets, sinó historia. És clar, també, que ls dissabtes, les dones els pugen a veure, i poden tenir conversació; però han hagut de caminar tant, i també han vist tanta llum, i arriben tan assoleiades, que ja no estan pera contar contes, i, aixís que han reposat, sen entornen. I és clar que, essent tres, com són, podrien jugar al *tresillo*; però aquell reglament els ho priva. Aquell reglament ho priva tot. Que visquin junts! Que s *frequentin*! Que mengin plegats! Que s tractin! Tres homes que no s poden moure de dintre un *tubo* de telescopi, i s'han de fer compliments, i s'han

de fingir, els uns als altres, que sols se coneixen de vista.

I és que l reglament no ha previst lo difícil que és viure anys i anys dessota del mateix llum—per no dir del mateix sostre—i sopor-tar-se mutuament. Un home sol se pot migrar; l'aborriment li dona tristor, i la tristor un se la passa; però aborrir-se tres en un lloc, quan aquets tres són prou amics pera contar-se les seves penes, no hi hà torrer que ho resisteixi. Aixís com en les multituds s'encomana l'entusiasme, en la solitud... de tres s'encomana l'ensopiment, i ja se sab que l'ensopiment porta a la melenconia, la melenconia al silenci, i aquet pot portar al suïcidi; aixís és que l reglament priva la massa amistat, pera evitar que ls uns als altres s'encoratgin am la tristesa, que la tristesa és una mala amiga, quan se té un abim a la vora.

Molt sovint, els que van pel mar i veuen un llum dalt d'un cim pera allunyar-los del perill, no saben que estan en més perill els del llum que ls de la fosca. Els de baix, en un mal moment, sen poden anar a les roques; però els de dalt ja hi són, a les roques. Els del barco poden naufragar, però els de la torre ja han naufragat. Han naufragat an el vuid. An el no-res. An el silenci. S'han fet naufregs per oposició. Han estudiat pera naufrag, i quan un pensa que hi han tants homes que, pera guanyar-se honradament el nostre

L'ILLA DE LA CALMA

pa de cada dia, han de tenir un parent ministre pera que ls concedeixi la gracia de fer-los presos voluntaris, es fa creus de que hi pugui haver tanta varietat de miseria an el nostre afable planeta.

L'aborriment hi és tan gran, an aquell pou a l'inversa, an aquell torn de marejar-se, la calma hi és tan absoluta, que desitjarien una mica de naufragi, d'aquets que se salva tot-hom, pera tenir un xic de companyia. Aixís és que l sol moment en que aquells robinsons casolans tenen una distracció — i quasi diriem una esperança, — és el moment, cada tres dies, en que passa el correu de Menorca. Abans de passar, ja el presenten, o, més ben dit, ja l'endevinen. De cada celda surt el torrer, i sen và a la barana, i s'aboca a l'abim. A baix de tot s'hi veu un llumet com una cuca de llum, que rellisca ones enllà. És molt petit, però fa el seu camí, i els torrers, que voldrien fer-lo, no sabent còm parlar an aquells homes que s'allunyen, pera enviar-los-hi un boei de cor, sen pugen al llum del far, i, rient-se dels reglaments, aboquen al diposit una mica més de petroli.

I els torrers van tirant. Passen anys, i la seva única deria és el *retiro*, o l'ascens. I el *retiro*, pera ells, vol dir deixar de viure retirats, i l'ascens vol dir una altra torre en algun port o en alguna riba, on puguin veure passar gent i gavines en lloc de falcons, i dònnes

en lloc de sirenes. I lo trist és que, quan hi arriben, ja han fet un xic tard pera viure. S'han ensopit tant, en silenci, que fins el parlar els destorba; han sentit tanta quietut, que qualsevol cosa els atabala, i estan tan enlluernats, que no més es poden estar prop dels vidres del gran farell.

També són ermitans de l'illa, però uns ermitans ben dolorosos. Aquells que deixà Ramon Llull resisteixen la solitud pera guanyar la gloria del cel; els paisatgistes que hem trobat, pera la gloria de la terra; però els pobres de les faroles s'acontenten d'anar vivint sense pena ni gloria.

No n'esperen d'enlloc, de gloria. Tot ho esperen de la *Gaceta*. El llibre més trist que ha deixat crear la Mare Naturalesa.

La calma interior

Es deixa el far; es deixa Castell del Rei; es torna a Pollensa; es và a Inca, i, per un seguit d'anar en carretó, i en tren, i tornar en carretó, un sen và a les coves d'Artà, que és una de les meravelles d'aquesta venturosa illa.

Explicat aixís, l'itinerari, es pot creure que s'va depressa. Fins ferro-carril. Doncs, no, no s'hi va gens, de depressa.

Justament el ferro-carril és el que va menys pera fer feina. Am l'excusa de que és *economic*, economisa el caminar d'un modo que ja es adormir-s'hi. Com que és petit, tot l'entreté, i s'atura per tot arreu, i, si el volen fer caminar més del seu acostumat, fa uns esbufecs tan terribles, que fa compassió al maquinista, i li diu:

—Vaja, prou! No t'exclamis més i camina tan poc com vulguis.—

Aixís i tot, s'arriba a Artà, i, en una hora de *carrelò*, s'arriba al peu de les coves.

Allí, a l'entrar-hi, hi hà un bosc de pins, tan grans, tan verds, tan ben posats vora un riuet d'aigua! La cançó del mar hi arriba amb un endormiscament tan suau, la salabror i l'alè del pins us fan respirar tan a pler i és tan blau el cel i s'hi troba un tan bé, que pensa «Vès qui et fa moure i ficar-te en interioritats. Tenint aquet lloc pera geure, qui és que t'empeny a veure coves? Poguent geure en plena claror, qui t'enreda a caminar a les fosques?». Però, un fa un esforç, es despedeix del món i de ses vanitats, i diu al guia:

—Som-hi, i... a dintre!—

De primer es pugen uns esgraons, després sen baixen d'altres, es veu una bauma fosquíssima i s'entra a la boca de la terra.

Dintre la gruta on s'ha entrat, encara es veu un xic de claror. Una llum tan blava i tan feble que sembla un sospir de llum, una clariana de presó o un ble d'espelma que s'acaba, i es va apagant... apagant... i bona nit!... Ja s'és a les fosques.

Aleshores, am l'atxa que portem, la fantasmagoria comença. Tot lo que s veu ja és cosa somniada. Amunt, s'endevina una nau; a un costat es veu una ombra, que và a parar al no acabament; aneu enllà, un pou us enfonza, i un va baixant, va baixant sempre, i

tan baixeu, que arriba un moment en que ja no voleu pensar en la tornada, pera no tornar-vos-en enrera.

Aquesta impressió del no veure-hi és, potser, l'impressió més fonda que un s'emporta de la cova. Aquell adeu a la claror us dona fret, us fa esgarrifar. Un sent la fredat d'esser cego, l'angoixa de lo desconegut, la vuidor de la manca de sol, i, per més que un reflexiona que allò és cosa de moment, de tant en tant un se toca els ulls, els obra, i els vol obrir més, i, sentint que ni aixís hi pot veure, un sent que s'ofega de vista i s'amarra a la llum de l'atxa, com si fos sa sola esperança.

Però com que l'home ja se sab que és un animal de costums, aviat es va acostumant a la claror artificial, i comença a endevinar coses que no podia sospitar. Veu neixer unes columnetes que s van formant de gota en gota, estirant-se fins a besar les altres que puguen de terra, i veu que aquell desig d'un bes és un amor que dura sigles, i que s pedrifiquen els llavis pera fer-lo durar més temps. Veu figures que sols pot crear l'inconciencia de lo sublim: dragons monstruosos, cargolant-se, arpies cegues i desplomades, estatués embrionaries, serpents, tortugues am quatre caps, i se li renova el record dels contes de quan un era noi. Veu la pedra com se torna art, i el naixement de la forma, i veu tanta cosa entrevista, que s'és avar de veure-n més, i ja,

L'ILLA DE LA CALMA

aquell baixar al cor de la pedra, té una reducció inexplicable.

Una sen troba, en una sala, ont els murs sonen com una orga, i, tocant-los amb una pedra, té un sò diferent cada estalactita, i an aquella solitud, ont el silenci és definitiu i on la nau sembla d'una tomba, la vibració de aquella música sembla que aconsoli l'orella. Allò és l'art verge. El seu naixement. Són les notes de l'harmonia, que s'han anat formant, gota a gota, i l'orquestra que devien tenir els homes de les cavernes.

—I que no hi varen planyer pas els journals! —diria aquell burgès de Murger.

I que no s'hi han planyut els mesos, ni els sigles dels mils de sigles, pera fer una orga tan meravellosa! Està vist que la Natura, quan fa les coses, no mira el gasto. Perquè fer aquets grans instruments, que no ls té de tocar ningú, és una cosa tan magnànima, que tan sols Ella podria fer-la.

Però anant seguint—que pera això un hi và,—baixant per un laberinte, aquí ajupint-nos i allà donant voltes, enquibint-nos en un forat, que devia esser un cau de dragons, anem a parar en una cambra que n diuen «Sala de l'infern».

Aquesta cambra és tan feréstega, que la podria firmar el Dant. És una cova que fa feresa, que té lo sublim de lo horrible. Allí, les estalactites, són negres; però d'un negre

de carbó mort, d'un negre de caoba endolada. Es diria que les columnes són troncs d'arbres soterrats desde la formació del món, que allò ha estat el forn d'un volcà, o que és una cambra de l'infern que va quedar deshabitada.

El cas és que un, an aquell fons, ja no sab si li agrada o no. Un se diu «Això és bell, és grandios, és sublim»; però amb un xic de ganes d'eixir-ne. Un voldria seguir admirant; però, a esser possible, tornant enrera. Aquell guia us té esverats. «Si se us morís?», penseu. «Si es perdés? Si tingués un atac de poagre, i us quedés encarcerat, i el tinguessiu de pujar a coll, perquè, mentres anés gemegant, us ensenyés el camí?». Arriba un moment en que tant preocupa la petitesa d'aquell home com la grandaria de les coves: Un mira a veure si tremola, si camina segur, si es mareja, si es torna groc o si es torna vermell. Un li duria taces de caldo. Li fa compliments. Li pregunta «Què tal?», i un sent que ell és el bastó que guia la vostra ceguera en aquella terra de tenebres.

Però, seguint més i entafurant-se com un taup, s'arriba a la cambra més gran d'aquells abims misteriosos: sen diu el «Saló de banderes», per uns immensos penyals que pengen a dalt de la nau.

El guia us deixa un moment sol, i, enfiant-se per amagatalls que no més ha seguit ell, el veieu pujar am l'atxa de vent, ama-

gar-se darrera els pilans, i, per fi, apareixer en el cim, com una silueta fantàstica.

Allí, encén un foc de bengala, i lo que s veu no s pot descriure: grups de flors pedrificades; plantes estranyes, com subterrestres; rius de bromera conglomerats; estatués d'encantament; paisatges fossils; algues de pedra; les bogeries més esplèndides de la casualitat més hermosa formant una apoteosis. Fins aquell res insignificant, aquell guia tan patètic, illuminada sa figura per la claror de la bengala, pren proporcions de diable, de geni meravellós, de fantasma d'aquelles coves. És una d'aquelles impresions que dura molt temps en la memoria.

Però el guia sen và i altra volta ens tornem a quedar a les fosques. I esperem un xic... i no torna, i ja sabem que tornarà, però voldriem que ja hagués tornat. Aixís és que, quan ve, un respira, i quan us pregunta, per obsequi, si voleu anar a baix d'un fons, que encara no hi ha estat ningú, li dieu que... mercès, que... més tard..., que no heu vingut pas a descobrir..., i que lo millor que podria fer... és treure-us fòra d'una vegada.

Comenceu a pujar, i vinga pujar. El camí sembla que s'estiri, i quan, a la fi, veieu la llum, mai l'heu rebuda am tant goig, mai us en heu banyat tant els ulls, ni mai l'heu trobada més hermosa.

Lo que heu vist és gran, és bell, és por-

tentós; heu estat al cor de l'illa; heu pogut
fantasiar; els ulls han gaudit de meravelles;
però l'impresió més agradable que un reb, de
les coves, és... eixir-ne.

Més coves

Pera que vegi l'estimat llegidor que aquella por que fa el guia és una por fonamentada, el farem seguir a unes altres coves, a les coves de Manacor, i es convencerà de que això de perdre-s, si no és natural, és possible.

Aquestes coves de Manacor són més íntimes que les d'Artà. Com si diguessim, més de família. Aixís com allí, el *Gran Arquitecte* —com dirien els francmasons,— va volguer fer grans catedrals, aquí es va accontentar de fer sales petites, però ben decorades, amb arabescs fantasiosos.

Són petites, però són complicades, i, an aquesta complicació i un guia *aficionat* que no sabia per ont anava, es deu la perdua de dos amics i la troballa miraculosa que tingué lloc an aquesta fosca.

Aquet fet ocorregué fa vint anys, i les víctimes interines varen esser en Llorens i

L'ILLA DE LA CALMA

Riu, secretari del «Cau Ferrat», l'oncle del secretari i el guia, esca del pecat d'aquet fet.

Varen sortir oncle i nebot, esperançats i contents d'admirar tantes meravelles; varen anar baixant cova endintre, i, com qui mal no fa, mal no pensa, anaven seguint al *conductor*, com tota ànima confiada.

Al cap de dues hores de seguir, veient que anaven donant voltes i que tornaven al mateix lloc, els degué venir la sospita que ja hem explicat al llegidor, i, per si fos per si no fos, varen dir al guia:

— Escolteu, guia: i si ara volguessim sortir..., ja trobariem la sortida?

— Això és lo que cerco, fa estona— va respondre el *cicerone*.

— Dimoni!— devien respondre, si no varen respondre una altra cosa.

— És dir que l'entrada...?

— Que no sé ont és.

— Sortim d'aquí!

— Això és lo que jo voldria.

— Però bé hi ha d'esser...

— És clar que hi hà d'esser...; però el cas és que jo no la trobo!

— Valga-m Déu de Déu! I doncs, que hem de fer?— varen dir ells.

— Cercar-la, hem de fer!— contestà l'altre.

I amb aquell esverament que pot endevinar qualsevolga, varen començar a seguir forats, i caus, i baumes, i estalactites, i gira per

aquí i tomba per allà; com més camí feien, més s'embolicaven; com més fil anaven seguint, més s'enredava la troca.

Per dir-ho en un mot, s'havien perdut.

S'havien perdut, i perdre-s en una cova que no hi han camins, ni senyals, ni retols per les cantonades, ni municipals que acompanyin, n'hi hà pera perdre els sentits i donar-se a la desesperació.

La primera intenció que varen tenir diu que va esser la d'escanyar al guia que ls havia dut allí dintre. La segona va esser la de cuidar-lo, pera veure si els podria treure. I la tercera, encomanar-se a tots els sants i a tots els diables.

Però el mal pas ja estava donat. Es varen posar *sobre sí*, com uns naufragés de sota terra, i varen calcular lo que farien. De moment, no tenien menjar. Es podien menjar el guia —que, en bona fè, s'ho mereixia;— però, primer, l'havien de matar, i no tenien res pera matar-lo, i, un cop mort, com no hi havia foc, sel tenien de menjar cru, i un guia cru no hi hà qui sel mengi; després, no tenien més aigua que la de les estalactites, i el beure de gota en gota és molt bò pera fer cresteries, que no ls hi ve d'uns quants cents anys; però ells portaven més pressa, i, per fi, no tenien vèu, i no podien cridar, i encara que haguesin cridat, com que no ls haurien sentit, valia més no esgargamellar-se.

Al cap d'hores de caminar i d'anar d'una banda a l'altra, varen veure que l'atxa de vent s'anava acabant per moments, i la varen dividir en quatre parts, perquè ls durés més estona, i, lo que encara es més terrible, que, per mor de l'humitat, els mistos ja no s'ence-nien, i, per no quedar-se a les fosques i con-servar el foc pera quan convingués, varen de-terminar d'anar fumant un cigarro cada hu, per torn.

Pera el guia i pera l'oncle, molt bé, per-què, fet i fet, ja eren fumadors; però quan va tocar an en Llorens, com que no havia fumat mai, es va fumar el primer cigarro i li va ve-nir el primer mareig.

Marejats i mig a les palpentés, veuen una cosa clara; s'hi fiquen de peus, i era un llac, que després ha dut el seu nom en record d'a-quella tragedia.

Aquet llac té un misteri que no hi han pa-raules pera descriure-l. És un estany que dorm, ja fa sigles, allà an el fons de la terra; un estany quiet com la mort. Aquella aigua, que mai s'ha mogut, no té un plec ni una iri-sació. A baix, com en llit d'argent, s'hi veuen les estalagmites, com guardades dintre un cristall, i és tan sedós, aquell cristall, que un sent desig de dormir-hi a dintre.

És clar que això, els *perduts*, no ho varen veure. Essent-ne els descobridors, eren els únics que no ho havien vist. Lo que volien

era sortir, trobar la porta, aquella porta que ja dubtaven de que existís, i varen cridar, i no els responien, i volien nadar i no n sabien, i, veient que l llum se ls acabava, varen escriure

!!!NO AY ESPERANZA!!!

Lo que ve després no ho descriurem, pera no fer patir al llegidor. Sols direm que, al cap de vuit hores, veient que no compareixien, els varen anar a cercar; que ls cercadors varen estar mig jorn seguint baumes i corrent forats, i, quan al fi els varen trobar, l'abraçada va esser tan forta, que no hi hà final de melodrama de tanta emoció i de tant efecte.

També direm que, veient en Llorens que l'oncle o el guia havien escrit el *no ay esperanza*, sense hatxe, ell li va afegir dignament. Ja que s'havien salvat ells, volia salvar l'ortografia, i, ja que ells havien estat a les fosques, no hi volien deixar l'*esperanza*.

D'allí varen sortir, i varen firmar a l'album.

Per naufragats que sien, els homes, no sen escapen de firmar a l'album que tenen a la sortida, plè de pensaments sublims.

I, pera que vegi el llegidor que no li volem escassejar res, aquí n'hi apuntarem alguns.

Un, en francès, d'una senyoreta romàntica:

«Adieu, belles et nobles grottes celestes. Demeurez merveilleuses. Je reviendrai, vous, qui dans ma contemplation m'avez fait oublier tous mes chagrins.

A revoir.»

Un que no bada:

«Aconsejamos á todos los visitantes de las cuevas, aseguren su vida en «La Previsión», que es la mejor compañía».

«Estamos en corporación de carpinteros».

Varies firmes.

«Con dos bellas muchachitas visité las cuevecitas».

Tres firmes.

Una altra firma; però quina una!:

«Per me si vá nella citta dolente.

Per me si vá nell' eterno dolore.

Per me si vá tra la perduta gente.

He dicho. Luis Mazantini».

Frases curtes, però espesses:

«¡Llor á la Naturaleza!».

«¡Avergonzaos, arquitectos!».

«¡Con cuánta razón nos envidian las naciones extranjeras!».

I aquest altre, pera acabar, d'una persona prudent:

«Recurrent aquestes coves, es veu la grandesa de Déu. Recurrent les planes d'aquest album, s'admira la tonteria de l'humana criatura».

Més ermitans

I ara, llegidor, si has tingut calma pera anar-nos seguint pausadament per aquesta Illa de la Calma, tingues un xic de paciència i segueix-nos fins a acabar, que ja no n tenim per gaire estona.

Encara t podriem portar a Raixa, esplendit jardí senyorial, on veuries xiprers simètrics servint de marc a blanques estatuës, i una gran escala de molsa, i jardins en vers, i gloriëtes, i aquella tristor d'anyorança, i aquella calma que dona el temps a les coses abandonades. Podria portar-te a Andraix, poble ros, vivint abrigat a sota d'un dosser d'atmetllers; podriem veure moltes pinedes, amb els pins besant les petxines i amb una serenor de cel que sembla feta pera que ls rapsodes hi vinguin a cantar l'«Odisea»; et podriem portar a Estallencs, poble extasiat davant del cel blau i parant el davantal pera que ls fruiterars

hi deixin caure el fruit més pintat que s'ha vist; podries gaudir la calma gris, la calma blanca, la calma d'or, totes les variants de la calma; però tinc por que hi perdries la teva i et cansaries de no cansar-te.

Et portaré tan sols al santuari de Sant Salvador de Felanitx, i allí veuras lo que no sols veure. Allí veuras ermitans autèntics i et semblarà extrany que encara en quedin.

Felanitx es distingeix per sis molins, que encara volten, com si el temps no passés pera ells, i per l'hermosura de les noies, que són l'orgull d'aquesta vila; però els ermitans que tenim de veure, quant més aprop tenen el foc més fugen de la temptació; quant més a la vora tenen uns ulls capaços d'encendre el cor més alcen els seus pera no mirar-los.

L'ermita es veu al cim d'un penyal, i s'hi puja per un camí de zic-zac, com el d'un calvari.

Aquesta ermita es veu immensa, quadrada i d'una sola pessa, i té una cosa tenebrosa: es pot dir que no té finestres, com si els que hi tenen de viure no haguessin de mirar mai la terra, i el camí també es distingeix per no veure-s mai per allí on s'hi puja, com si els graons de la fè tinguessin d'esser invisibles.

Un hi va pujant, i, aixís que s'hi apropa, va veient els murs tan espessos que dubta de si aquell edifici ha sigut fet pera presó d'ho-

mes o pera tancar-hi penitents i pera recloure-ls de tota llum, de tot goig i de tota alegria.

Al vestibol, que és alt de sostre i té blancor de rectoria, us surt a rebre un ermità, que té quelcom de frare i de pagès, i us parla am la vista baixa i am vèu més baixa que la vista.

Quan li dieu que hi aneu pera dormir, es treu unes claus, que du sota l'habit, i us acompanya a la celda, fent-vos passar, abans, per l'iglesia.

L'iglesia és d'una sola nau i reb la claror d'una llantia que, penjant d'una cadeneta, fa claror a dos pams de les lloses, i en la mitja fosquedat veieu un altar fet de petxines, veieu sants esculpits de pastor, algun quadro negre an els costats i an els murs unes cadenes, fetes de l'ombra de la llantia, voltant l'altar de la Verge.

Vista l'iglesia, us du a la celda: una cambra també blanca, amb una creu negra, sense Crist, com les creus de fossa comú; unes cortines mostrejades, de dormitori de vicari, i un finestró com una escletxa, per on se veuen les estrelles, i us dona la «bona nit» i el sentiu desapareixer, mateix que una ombra de re-taule.

A l'esser un tot sol, sent el fret que sempre se sol sentir en els llocs deshabitats. Toqueu els llençols i són humits, i hi sentiu flaire com de cisterna. Enceneu el llum del quinqué,

L'ILLA DE LA CALMA

i el llum no té blè, i es va apagant, i, mig a les fosques..., escolteu.

Escolteu una remor extranya, que no sabeu si és trepig, si és resar o ànimes en pena. No veieu a ningú. Ni als ermitans. Però els pressentiu allí prop, en els remors imperceptibles, en el frec d'unes sandalies, en el grinyolar d'una porta, en l'eco de les muralles.

La sensació és un xic paorosa. Us sentiu sols, sabent que hi han homes, i és que us ve el pressentiment de que aquets homes són tan diferents dels altres homes de la terra, que us sembla que, si els cridessiu, no més els veurieu venir a l'hora de la vostra mort. Ja no viuen en el món. Esperen. Si van allargant la vida, és pera tenir més temps pera resar. Ja l'habit és la mortalla que duran aquell jorn que esperen. Ja la carn sembla que ls destorba, perquè no ls deixa volar l'ànima, i mai ha estat una companyia que, tenint-la més a la vora, sia més lluny de vosaltres.

A les dotze toca una campana. El trepig es fa acompassat, i els sentiu que van a l'iglesia.

S'han llevat pera pregar i van al chor, i, instintivament, els seguiu.

Una vegada dintre, veieu que l'ombra d'aquelles cadenes tremola en els murs, fent grans onades. La nau és negra com un abim. La corona de la Verge és un sol puntet de claror. Els sants s'esborren en els altars, i els

ermitans, am vèu com un plany, resen un quart..., mitja hora..., una hora..., i amb el mateix pas d'a l'entrar, se ls veu passar per les sales i desapareixer en les ombres.

Aleshores, un sen và a la celda i mira de dormir, però no pot. Aquelles figures us segueixen, us obsessionen, us pertorben. « Còm són, aquets homes? — penseu. — En quins sigles han nascut? Quants anys tindran? Qui té raó en lo ignorat? Quina claror duen a l'ànima o quines tenebres al cor? Quina força té l'esperar, que ls dongui alè pera esborrar-se, pera no esser, pera morir de viure? Quina llum veuen més enllà, pera resistir tanta fosquetat?... ». El cap no ho contesta i el cor dubta; però aquelles ombres de misteri, que són aprop i no podeu veure, o que veieu i no distingiu, us posen una llosa al pit. Us sembla que vetllen uns morts que ls han enterrat en vida.

I us en aneu a respirar al finestró, per on se veu la plana. És plena de pobles, sembrada de cases, el mar s'hi apropa, la boira hi baixa, les montanyes s'hi recolzen..., i ni una vèu, ni un crit, ni una remor, ni una d'aquelles vibracions que pugen de la quietut. La calma ja és més que calma: és apagament, és vuidor. És com si escoltessi la terra desde Marte, o desde la Lluna... Sembla que l'illa també ha mort i que també la vetllen, com als ermitans de l'ermita.

Epileg

Però ha arribat l'hora d'anar-nos-en. L'hora de tornar a passar el mar, i deixar la calma venturosa i aquet claustre de benestar. Ha arribat l'hora de deixar aquest oassis de la terra, l'illa de contemplació, el racer més daurat i més florit que hi pugui haver pera el Sant Repòs.

La peresa més gran que dona l'illa és la peresa d'entornar-sen. Ja el cor s'hi ha fet i l'esperit s'hi ha emmotllat, i, com si un se portés a la força, sen và cap a Palma pera embarcar-se.

No s'ha mogut res, an aquet Palma. La mateixa polsina d'or, les mateixes irisacions, la mateixa pau en els carrers.

Aquells gats encara dormen a l'ombra de les portalades. Aquelles noies encara volten, pausadament, pel passeig del Born. An els davanters de les botigues hi han penjat el

Santiago
Rusiñol
Obra completa

L'ILLA DE LA CALMA

mateix gènere, una mica més blanc de pols, que ha anat caient dels palaus. A la torre de la sèu van tocant les mateixes hores, i nien dalt de les barbicanes les mateixes aurenets.

Aquell tramvia ha descarrilat en el lloc de sempre, en el lloc de costum. Es veuen els «prenedors de sol», ensopits en els bancs de la riba, i els homes, els mateixos homes, esperen el barco, aquell barco que, encara que sia el mateix, el veuen com si no l coneguessin.

Allí, al port, hi han els vapors blancs, que també esperen, arrengherats, com gavines a punt de volar.

Un s'ageu an el més lleuger, i el barco camina... i se us emporta.

La sèu flameja, la ciutat s'irisa i para l'oreig. Passa la darrera farola, que segueix voltant, ben pausadament, i us envia un raig de llum. Després veieu ombres de penyals, i ja sols se sent el batec de l'elix.

Aleshores, mireu endarrera i no veieu més que fosc; el mareig que us dona el barco us fa pensar que torneu al món de l'agitació i de l'angoixa, i comenceu a anyorar la dolça Illa de la Calma, i comenceu a comprendre el significat moral que té l'illa.

Illa, no solzament vol dir una terra volta-da d'aigua; illa, vol dir terra de pau, de somni, racer de quietut. Illa, vol dir repòs de l'ànima i setial del caminant, vol dir camp de

repòs, pera tornar a començar la lluita, i, avui, que tothom vol correr am força de cent cavalls vers el camí de la mort; que l món sembla que s'extrenyi i ja no s'hi pot viure d'empentes; que l rellotge camina més i el pols bat més; que l cor s'atropella; que ls homes se posen ales, no pera anar més amunt, sinó pera caure de més alçaria; que fan més via en automobil els que no tenen d'arribar enlloc; que la vida s'ha fet histèrica; el qui té la sort de trobar-ne una, d'aqueixes illes venturoses, beneeix l'haver-la trobada.

Beneeix, i beneeix Mallorca, per esser la més bella de totes.

Cap com ella, pera l pler dels ulls i el consol de l'esperit; pera enviar-hi els malalts de la malaltia del frisar; pera dur-hi els convalecents del mal de viure a corre-cuita; pera curar-hi els histerics, els neguitosos, els enfebrats. Cap com ella, pera anar-hi a viure, sense rellotge, sense brúixula i sense arrencar fulls del calendari, per no saber l'hora en que s viu i pera adonar-se de que s viu, i cap com ella pera servir de sant hospital de l'ànima.

Aquestes illes, damunt del blau, ja la Mare Naturalesa les deu haver voltades d'aigua perquè l continent no les embruti. Són bocins del nostre planeta, que encara els homes no han fet malbé. Terres verges de lletgesa, pera que hi puguin niar els poetes.

Beneïdes sien i que Déu les guardi!

Beneïda sia Mallorca!
Beneïda l'Illa de la Calma!!

Llegidor:

Si vols fugir de les empentes del món; si et vols adonar de que a la terra hi hà primavera i arbres florits; si et vols apropar a les estrelles..., ves-hi, a l'Illa de la Calma! Trobaras homes discrets, que no t donaran pressa en el pensar; que no t'aixordaran els sentits; que no t'emascararan la visió; que t deixaran reposar tant com vulguis, i et deixaran viure dintre teu, i trobaras un llit de flors, fet pera la contemplació.

I si t'hi adorms, encalmat, tampoc ten tindrás de planyer; que l viure am calma té dues ventatges: es viu millor i més estona.

INDEX

	<u>Pàgs.</u>
L'esperar el barco.	7
El pendre el sol	11
Es Born	15
El «Cafè de la Pau»	19
Els carrers estrets.	25
Els gats	29
El Mirador	33
La Sèu.	37
Aquell carrer	41
El Molinar	47
El tramvia de la prudència	51
El «Terreno»	59
Del «Terreno» a Palma	65
Les parets llargues	71
Els prenedors de lluna	75
Els palmesans	81
Elles	87
L'«element oficial»	93
Botigues de repòs.	99
El ball de «La Protectora».	105
La calma de la quaresma	111
Elogi de l'ensaimada.	117
Comiat.	123
La florida.	129
Camí de Valldemosa.	133
Valldemosa	139

Santiago
Rusinol
Obra completa

	<u>Pàgs.</u>
La Cartoixa	145
La Georges Sand	151
A càn Marió.	159
Miramar	167
L'arxiduc Lluís Salvador	175
El poblet de pessebre	183
Les figuletes	189
Aucells de pas	199
Les cales	207
La vall dels tarongers	213
Sa botigueta.	219
El port de la calma	225
Mallorca de pedra.	233
Ermitans d'ara.	239
Pedres enllà.	245
Els torrers	251
La calma interior	259
Més coves	267
Més ermitans	273
Epileg.	279

Obres de Santiago Rusiñol

Impressions d'una excursió al Taga . . .	(Agotada)
Desde el molino. Ilustracions de R. Casas.	(3. ^a edició)
L'home de l'orga. Monoleg	(Agotada)
Andalusia vista per un català. (Conferència).	(id.)
Discurs llegit en els Jocs Florals de Granollers	(id.)
Anant pel món	(3. ^a edició)
Impresiones de arte. Ilustracions de Zuloaga, Mas i Fontdevila, Oller i Rusiñol.	(2. ^a edició)
Mis hierros viejos. Conferencia.	
Oracions.	(3. ^a edició)
Els caminants de la terra. Poema en prosa.	(id.)
Fulls de la vida.	(id.)
L'Alegria que passa. (Un acte).	(5. ^a edició)
El jardí abandonat. (Un acte).	
Teatre. L'Alegria que passa.—El jardí abandonat.—Cigales i formigues	(Agotada)
Llibertat! (Tres actes)	(2. ^a edició)
Els Jocs Florals de Canprosa. (Un acte).	(3. ^a edició)
El poble gris. (2.ª edició)	(Agotada)
El malalt cronic. (Un acte).	(2. ^a edició)
El prestidigitador. (Monoleg)	(Agotada)
Feminista. (Monoleg)	(id.)
El bon caçador. (Monoleg)	(id.)
El sarau de Llotja. (Monoleg)	(id.)
D'aquí i d'allà	(2. ^a edició)
L'heroe. (Tres actes).	(4. ^a edició)
El pati blau. (Dos actes).	(2. ^a edició)
El patio azul.	
Desde el molino. Impresiones de arte.	
Jardins d'Espanya	(Agotada)
El místic. (Quatre actes).	(6. ^a edició)
Els punxa-sarries. (Un acte)	(Agotada)

- El bomber. (Monoleg) . . . . . (id.)
  - La nit de l'amor. (Un acte). . . . . (3.ª edició)
  - Aucells de fang.
  - L'escudellòmetro. (Monoleg). . . . . (Agotada)
  - La lletja. (Tres actes).
  - El bon policia. (Dos actes) . . . . . (2.ª edició)
  - La bona gent. (Quatre actes). . . . . (Agotada)
  - Monolegs.
  - Tartarin de Tarascó, d'Alfons Daudet. Traducció. . . . . (Quart miler)
  - En «Barba-Azul». (Monoleg).
  - La cançó de sempre. (Dialeg).
  - L'auca del senyor Esteve . . . . . (2.ª edició)
  - Vida y dulzura. En col·laboració amb en G. Martínez Sierra. (Tres actes.)
  - La mare. (Quatre actes) Quinze miler . . . (3.ª edició)
  - Cigales i formigues (Nova edició. Un acte)
  - Festa modernista del Cau Ferrat. . . . (Agotant-se)
  - La primera carta. (Monoleg).
  - La «merienda» fraternal (Un acte) . . . (Quart miler)
  - La fira de Neuilly, de G. Martínez Sierra. Traducció.
  - Els savis de Vilatrista. Col·laboració amb en G. Martínez Sierra. (Tres actes.)
  - L'hereu Escampa. (Tres actes.)
  - En Tartarin als Alps, d'A. Daudet. Traducció. (2.ª ed.)
  - La llei d'herència. (Tres actes).
  - Aucells de pas, ab en G. Martínez Sierra. (Tres actes.)
  - La intel·lectual. (Tres actes).
  - Un bon home. (Monoleg).
  - El redemptor. (Tres actes.)
  - Cors de dona, amb en G. Martínez Sierra. (Tres actes.)
  - El Teatre per dins. (Conferència.)
  - Dol d'«alivio». (Un acte.)
  - Del Born al Plata. (Impressions de viatge.)
  - El daltabaix. (Quatre actes.) Adaptació.
  - El titella prodig. (Un acte.)
  - Port-Tarascó, d'Alfons Daudet. Traducció.
  - El pintor de miracles. (Un acte)
  - La Verge del Mar. (Un acte.)
  - El despatriat. (Tres actes.)
  - El triomf de la carn. (Un acte.)
  - L'illa de la Calma.
-

- El jardín abandonado.** Traducció de M. Sarmiento.
- Libertad!** Traducció de J. Benavente.
- El pueblo gris.** Traducció de G. Martínez Sierra
- El místico.** Traducció de J. Dicenta (2.ª edició).
- Hojas de la vida.** Traducció d'E. Chavarri.
- El prestidigitador.** Traducció de Vital Aza.
- Pájaros de barro.** Traducció de G. Martínez Sierra.
- Buena gente.** Traducció de G. Martínez Sierra.
- La Alegría que pasa.** Traducció de Vital Aza.
- Hojas de la vida.** Traducció de M. Sarmiento.
- La fea, El enfermo crónico.** Traducció de G. Martínez Sierra.
- Buena gente, El buen policía.** Traducció de G. Martínez Sierra.
- La eterna canción.** Traducció de Casto Javaloyes.
- L'alegresse qui passe.** Traducció de Marinus André (Mercure de France.)
- Cigarras y hormigas.** Traducció de G. Martínez Sierra. (Renacimiento.)
- Il Jardino abandonato.** Traducció de Vittorio Pica (Art et Labor.)
- La madre.** Traducció de G. Martínez Sierra.
- La madre. Cigarras y hormigas.** (Un volum.) Traducció de G. Martínez Sierra.
- La patrino.** Traducció d'Alfons Sabadell.
- Alcuyas del señor Esteban.** Traducció de G. Martínez Sierra.
- Le village endormi.** Traducció de G. Violet. (Grande Revue.)
- Follos de la vivo.** Traducció d'Alfons Sabadell.
- La Člarna Kantajo.** Traducció d'Alfons Sabadell.
- Des Lebens Würze.** Traducció de Olga Sachfel-Lichtenftein. (Der Hühnen-Spiegel.)
- Cikadoj kaj formikoj.** Traducció d'Alfons Sabadell.
- La unua letero.** Traducció d'Alfons Sabadell.

EDICIONS POPULARS

Anant pel món. (2. ^a edició)	Ptes. 1
El mistic. (2. ^a edició)	> 1 (Agotada)
Oracions. Am música d'E. Morera. (2. ^a edició)	> 1

Santiago
Rusinó
Obra completa

Fulls de la vida	Ptes. 1 (Agotada)
Els Jocs Florals de Canprosa. (2.ª edició)	> 1
El bon policia.	> 1
Monologs.	> 1
La bona gent.	> 1 (Agotada)
Tartarin de Tarascó. D'A. Daudet. (Quart miler).	> 1
El pati blau.	> 1
El poble gris.	> 1 (Agotada)
La mare. (8.ª edició). (Quinzè miler).	> 1
La «merienda» fraternal. (Quart miler)	> 1
L'Alegria que passa.	> 1
L'heroe.	> 1
Llibertat!	> 1
La fira de Neuilly	> 1
Els savis de Vilatrista.	> 1
L'auca del senyor Esteve.	> 1
L'hereu Escampa	> 1
En Tartarin als Alps	> 1
La llei d'herència.	> 1
Aucells de pas.	> 1
La intel·lectual	> 1
El redemptor	> 1
Cors de dòna	> 1
El Teatre per dins	> 1
Dol d'«allvio»	> 1
El daltabaix	> 1
El titella prodig	> 1
La nit de l'amor	> 1
Del Born al Plata. (Impressions de viatge).	> 1
Port - Tarascó, d'Alfons Daudet. Traducció.	> 1
El pintor de miracles	> 1
La Verge del Mar.	> 1
El despatriat	> 1
El triomf de la carn.	> 1